

Сураи Каҳф

Сураи «Каҳф» дар Макка нозил шуда, дорои 110 оят аст.

Номи сураи мазкур аз ояти 9-уми ҳамин сура интихоб шудааст. Сабаби номгузориин ин сура бо калимаи «Каҳф» дар он аст, ки он достони аҷибро, ки Асҳоби Каҳф (ёрони ғор) ном дорад, дар бар гирифтааст. Дар Қуръони карим панҷ сура бо калимаи «Алҳамдулиллоҳ» оғоз шудааст. Аз он ҷумла, сураи «Фотиҳа», «Анъом», «Каҳф», «Сабо» ва сураи «Фотир». Дар фазилати ин сура ҳадисҳо ривоят шудааст. Аз он ҷумла, «Ҳар кас даҳ ояти аввали сураи «Каҳф»-ро ҳифз (аз худ) кунад, (дар ривояти дигар омадааст: «Ҳар кас даҳ ояти охири сураи «Каҳф»-ро бихонад), аз фитнаи Даҷҷоли (л) эмин мемонад». Дар ҳадиси шариф бо ривояти Анас (р) аз Расулulloҳ (с) омадааст: **«Ҳар кас сураи Каҳфро дар рӯзи ҷумъа бихонад, ин сура фосилаи байни ду ҷумъаро ҳамчу нур барои ӯ равшан мекунад»**. Дар дигар ривоят омадааст: «Ҳар касе сураи «Каҳф»-ро шаби ҷумъа бихонад, ин сура байни ӯ то хонаи Каъба аз нур равшанӣ мекунад».

Сабаби нузули сураи «Каҳф»-ро Муҳаммад ибни Исҳоқ аз Ибни Аббос (р) ривоят кардааст, ки қурайшиҳо Назр ибни Ҳорис ва Уқба бини Абимуъайтро назди донишмандони яҳуд ба Мадина фиристода, ба онҳо гуфтанд: «Равед, сифатҳои ӯро назди онҳо нақл кунед, то бидонем, ки ин шахс кист, зеро онҳо аҳли китобанд, дар бораи Пайғамбарон огоҳӣ доранд, мо бошем аз чунин илм бебаҳраем». Он ду шахс ба Мадина омаданд ва мавзӯро бо донишмандони яҳудӣ дар миён гузаштанд. Донишмандони яҳудӣ ба онҳо гуфтанд: «Равед, дар бораи се чиз аз ӯ савол кунед, агар ба ин саволҳо ҷавоб дода тавонад, пас дар ҳақиқат ӯ пайғамбар аст. Агар ҷавоб дода натавонад, вай дурӯғӯ ва сохтакор аст, пас шумо медонед бо ӯ чӣ кор кунед.

Аввал аз ӯ пурсед, ки дар асрҳои пеш достони аҷоибӣ ҷавононе (асҳоби Каҳф) гузаштааст, он чӣ гуна аст? Дар саволи 2-юм аз ӯ пурсед, ки дар дунё марди дунёгарде (Зулқарнайн) гузаштааст, ки машриқҳо ва мағрибҳои Заминро паймудааст. Ӯ кист ва чӣ гуна шахс аст? Дар сеюмин савол дар бораи рӯҳ аз ӯ бипурсед, ки рӯҳ чист? Пас, агар аз ин се савол ба шумо хабар дод, дар ҳақиқат ӯ Расули Худост. Хулоса, онҳо ба Макка

баргашта, ба қурайшиҳо гуфтанд: «Эй қабилаи Қурайш! Мо барои шумо чизе овардем, ки байни шумо ва Муҳаммад файсала хоҳад кард». Он гоҳ он чи аз яҳудиёни Мадина шунида буданд, дар миён гузоштанд ва сарони Қурайш назди Расулуллоҳ (с) омада гуфтанд: «Эй Муҳаммад! Агар Пайғамбар бошӣ, моро аз ин се мавзӯ ҳабаб деҳ ва он се саволро матраҳ карданд. Расули Худо бе он, ки иншоаллоҳ гӯяд, ба онон фармуд: «Фардо шуморо аз он чӣ савол кардед, ҳабаб медиҳам».

Бо шунидани ин сухан сарони Қурайш аз назди Расулуллоҳ (с) баргаштанд. Аммо дар ин бора Худованд ба ӯ (с) ба таври маъмулӣ (яъне, дарҳол) ваҳй нафиристод.

Бо ҳамин понздаҳ рӯз Расули Худо мунтазири ваҳйи илоҳӣ шуданд. Дар Макка садо ва ғулғулаҳо, ки Муҳаммад ба мо фардоро ваъда доду аллакай понздаҳ рӯз гузашт ва ҳеҷ ҳабабе аз сӯйи ӯ нест, баланд шуд. Расули Худо аз дер омадани ваҳй бисёр ғамгин буд ва аз шунидани суханҳои мушрикони он рӯзҳо барои ӯ (с) саҳту душвор мегузашт. Сипас, Худованд ба ӯ (с) кушоиш дод. Ҷабраил (а) аз сӯйи Худо сураи «Каҳф»-ро фуруд овард. Дар дохили ин сура ва оятҳои сураи «Исро» ба он се саволи мушрикони посух дода шудааст. Ин сура достони Асҳоби Каҳф, достони Мӯсо ва Хизр ва достони Зулқарнайнро дар бар гирифтааст. Ба ғайри ин сура дигар дар ҳеҷ ҷои Қуръон сухане аз инҳо ба миён наомадааст. Танҳо дар сураи «Анбиё», ояти 96-ум масъалаи Яъҷуҷ Маъҷуҷ бо зикри номи «Зулқарнайн» ишора шудааст. Ба ҳар ҳол муҳтавои сураи мазкур пурбору пурбаракот ва тарбиядиҳанда аст.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим.

Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону бениҳоят бораҳм аст.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا

Ал-ҳамду лиллаҳи-л-Лази анзала ӯала ӯабдиҳи-л китаба ва лам яҷал лаҳу ӯиваҷа. 1.

1. Ҳама ситоиш (он) Худойрост, ки бар бандаи Худ Китобро фуруд фиристод ва дар вай ҳеҷ қаче пайдо накард,

Муфасссирон гуфтаанд, ки дар ояти мазкур мурод аз «бандаи Худ» ҳазрати Муҳаммад Мустафо (с) мебошад ва мурод аз «Китоб» Қуръони карим аст. Яъне Худованди мутаъол дар нахустин ояти ин сура ба бандагон, яъне ба инсонҳо таълим медиҳад, ки дар баробари тамоми неъматҳое, ки ба онҳо арзонӣ доштааст, аз он ҷумла, неъматӣ бузург (Қуръоне) ки барои раҳнамоии онҳо фуруд овардааст, шукргузор бошанд. Шукронаи Худо, ки Қуръонро ба Муҳаммад (с) фуру фиристоду, Расулуллоҳ (с) илми тавҳид (Худоро якка ва ягона донистан), ва ҳукмҳои шариъати Исломиро, ки бандагон ба иҷро кардани онҳо мукаллаф (таклиф шуданд)-у вазифадоранд, бе каму кост ба мардум расонид.

Оре! Қуръони карим барои шахсоне, ки ба он имон доранд, бузургтарин манбаъи саъодати дунё ва охират аст.

Баъзе маълумотҳои зарурие барои инсон ҳастанд, ки инсон онҳоро танҳо ба воситаи Қуръон ба даст меорад. Масалан, маълумот дар бораи Аллоҳтаъоло, сифатҳои Ӯ, фариштагон, қиёмат, Биҳишт, Дӯзах ва ғайра. Қуръон ягона китобест, ки дар лафз ё маънои он ҳеҷ гуна қачӣ, нуқсон ва ё ихтилоф вуҷуд надорад. Алҳамдулиллоҳ, дар айни ҳол ҳеҷ лафзе дар Он ҳолӣ аз ҳикмат нест. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад:

قِيَمًا لِّيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّمَّنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ

يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾

Қаййима-л ли юнзира баъсаи шадид-м ми-л ладунҳу ва юбашишира-л муъминина-л-лазина яъмалуна-с-солиҳати анна лаҳум аҷран ҳасанā. 2.

2. он (Китоб)-ро росту дуруст сохт, то аз уқубати сахти назди Худ онҳоро битарсонад ва то ба он мусалмононро, ки корҳои шоиста мекунанд, мужда диҳад, ки онҳоро музди нек аст,

مَّاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا ﴿٣﴾

Макишина фиҳи абада. 3.

3. (ки) дар он (подоши нек - Ҷаннат) ҳамеша бошандагонанд.

Бе андоза ҳамду сипос Худойро, ки Қуръонро чунон рости дуруст фуруд овардааст, ки Он побарҷову муътадилу мустақим буда, дар барномаҳо, дар панду насихатҳо ва дар қиссаҳои худ хатову нуқсонро роҳ надодааст. Қуръон заррае майл ба ифроту (аз ҳад гузаштан) тафрит (аз ҳад поин будан) надорад. Он тасдиқунандаи китобҳои пешин аст. Агар ба он пурра амал шавад, ҷамъияти одилона, озод, ҳуқуқбунёд, бо тамаддун ва пешқадами инсонҳо ба вучуд меояд. Ҳикмати нозил шудани Қуръон барои кофирон бимдиҳанда аст аз азоби сахте, ки аз ҷониби Ҳақ таъоло фуруд меояд ва барои муъминҳое, амалҳои нек анҷом медиҳанд муждадиҳандааст. Ин подош, яъне дар Биҳишт будан ва аз неъматҳои он истифода бурдан, барои муъминони нақӯкор ҷовид (абадӣ) аст.

Ояти зер ба касоне, ки гумроҳанду ба Қуръон амал намекунанд, чунин гуфтааст:

وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ﴿٤﴾

Ва юнзира-л-лазӣна қолу-т-тахазаллоҳу валадā. 4.

4. Ва то ононро битарсонад, ки гуфтанд: «Аллоҳ фарзанд гирифтааст».

Яҳудон ақида доранд, ки Узайр (а) писари Худо аст. Насронӣён ақида доранд, ки Исо (а) писари Худо аст.

Баъзе мушрикони араб ақида доштанд, ки фариштагон духтарони Худоанд. Худованд дар ояти мазкур ин гумроҳии онҳоро рад намуда, бузургии куфри онҳоро таъкид намуда аст, ки Қуръонро нозил кардем, то кофиронро, ки ба Худо фарзанд нисбат медиҳанд, аз азоби дарднок битарсонад. Дар ҳақиқат шакке нест, ки Худои покро соҳиби фарзанд пиндоштан зишттарин навъи куфр аст. Худованд аз чунин сифатҳо поку муназзаҳ аст.

Ояти зер низ посух ва рад ба эътиқоди фосиди онҳост.

مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ ۚ

إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾

**Мā лаҳум биҳи̇ мин ъилми-в ва лā ли āбāиҳим кабурат
калиматай тахручу мин афвāиҳим. Ий яқулуна иллā
казибā. 5.**

- 5. Ба ин онҳоро ҳеҷ дониш нест ва на падарони онҳоро дониш буд.
Аҷаб бузург аст суҳане, ки аз даҳонҳои онҳо берун меояд.
Намегӯянд (онҳо) магар суҳани дурӯғ.**

Худованд дар Қуръони карим даъвои яҳуду насоро ва мушрикони бе асосу ботил ҳисобида дар ин оят онҳоро тарсонидаву дар ҳазар кунонида гуфтааст, ки онҳое, ки Худоро соҳиби фарзанд меҳисобанд, на ҳудашон на падарашон дар ин бора ҳеҷ дониш ва далели равшане надоранд, балки дурӯғгӯянд. Гуфтаи онҳо хеле зишт ва дурӯғи бузурге ҳаст, ки аз даҳони онҳо мебарояд. Падарони онҳо бе ҳеҷ асос танҳо бо гумон ва пиндор дар гумроҳӣ қарор доштанд. Фарзандонашон аз онҳо тақлиди кӯр-кӯрона карда, низ гумроҳ шуданд. Дар шаъни Аллоҳтаъоло ингуна суҳанҳо нодуруст ва онҳоро ҳаргиз нисбати Худованд гуфтан мумкин нест.

فَلَعَلَّكَ بَخِيعُ نَفْسِكَ عَلَىٰ ءَاثَرِهِمْ إِن لَّمْ يُؤْمِنُوا بِهَٰذَا الْحَدِيثِ

**Фа лаъаллака бāхиъун-н нафсака ъалā ācāриҳим ил лам
юьмину би ҳāза-л ҳадīси асафā. 6.**

- 6. Пас, агар ба ин суҳан (Қуръон) имон наоранд, магар ту дар
пайи онҳо шуда, аз ҷиҳати андӯҳ нафси худро ҳалок мекуӣ?!**

Ҳар чизе, ки мушрикон нисбати Худованд раво мебинанд, дурӯғи маҳз аст. Аз сабаби он, ки Қуръон ошкоро зидди ақидаи фосиди мушрикон баёнот медиҳаду онҳо боз ба он бовар намеkunанд ва имон намеоранд, Расулulloҳ (с) саҳт ғамгин мешуд ва барои онҳо таъассуф меҳӯрд. Ҳоло ояти мазкур ба Расулulloҳ (с) ҳамчу тасалли хитоб намудааст, ки оё барои мушрикони баҳонаҷӯ, ки ба оятҳои Қуръон имон намеоранд, ғаму андӯҳ меҳӯрию худро ҳалок месозӣ? Охир онҳо чӣ касонанд ва чӣ арзиш доранд, ки барои онҳо шуда афсӯс меҳӯрию дар фикру андеша мешавӣ? На! Бар дӯши ту танҳо расонидани аҳкоми ҳукмҳои илоҳист. Ҳукмҳоро ба онҳо расонидӣ. Ҳоло барои онҳо, ки қабул

надоранд андӯҳгин машав ва худро нороҳат масоз! Зеро онҳо шахсонеанд, ки ба фитнаи зебу зинати дунё гирифтанд ва Парвардигори худро фаромӯш кардаанд.

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

**Иннā цаъалнā мā њала-л-аръи зината-л лаҳā ли
наблӯвахум айюҳум аҳсану њамалā. 7.**

7. Ҳаройина, Мо ҳар чизеро, ки дар Замин аст, барои ороиши он сохтем, онҳоро имтиҳон мекунем, то кадом касе аз онҳо дар амал нақўтар аст.

Чуноне ки Худованд осмони дунёро бо ситорагон зинат додааст, ҳамчунин дар ин оят гуфтааст, ки мо ҳар он чизе, ки дар Замин аст, барои зебу зинати рӯи Замин офаридаем. Ҳар гӯшае аз он дилро мебарад, чашмҳоро ба худ машғул месозад, ангезаҳои гуногунро дар қалби инсон бедор мекунад ва бо мушоҳидаи ин зебӣ, бояд ҳар инсон роҳи худро дар ин дунёи озмоиш маълум созад.

Худованд дар давоми ин оят гуфтааст, ки онҳоро биозмоем, то кадомашон ба оятҳои Қуръон беҳтар амал мекунанду беҳтар итоат мекунанд. Ҳама он чи, ки дар замин ҳаст ба ғайр аз зебу зинати дунёи гузаро ва имтиҳони Худованд чизи дигаре нест. Дер ё зуд ҳамаи онҳо аз байн мераванд. Дар муносибат бо ин зебу зинати нопойдор инсонҳо ба ду гурӯҳ ҷудо мешаванд: Гурӯҳе ба онҳо дода намешавад, онҳоро нопойдор меҳисобад аз пайи иҷрои амру фармонҳои Худованд мешаванд, неъматҳои зебои дар замин офаридаи Худоро барои ғоидаи дунё ва охирати худ истифода мебарад. Гурӯҳи дигар ба зинат ва равнақи ин ҷаҳон мафтун шуда аз Худо ва охират ғофил мешаванд. Натиҷаи амали ҳар гурӯҳ дар Қиёмат дуруст маълум мешавад. Дар ҳадиси шариф бо ривояти Қатода ва ӯ аз Абиназрата ва ӯ аз Аби Саъиди Худрӣ (р) омадааст, ки Расулulloҳ (с) гуфтанд: **«Дар ҳақиқат дунё ширину хуррам аст, ҳамоно Худованд шуморо дар он ҳамчун халифа (ҷойнишин) гузоштааст. Пас, менигарад, ки шумо чӣ гуна амал мекунад. Аз дунё бипар-ҳезед, аз занҳо бипарҳезед! Зеро, аввалин фитнаи бани Исроил аз занҳо оғоз ёфтааст».** Дар баъзе ривоятҳо омадааст, ки Ибни Умар (р) аз Расулulloҳ (с) пурсиданд, ки Худованд дар ин оят "... айюҳум аҳсану њамалā"-то кадом касе аз онҳо дар амал нақўтар аст, гуфтааст, инҳо кадом

инсонҳояд? Расулуллоҳ (с) дар посух ба Ӯ (р) гуфтанд: **«Касе, нақӯтар аст, ки дорои беҳтарин ақлу дониш бошад ва аз ҳаром парҳезкунандатар ва дар тоъати Худои таъоло шитобандатар бошад».**

Хулоса. Маънои ояти мазкур барои ҳамаи инсонҳо хусусан барои мусалмонон ҳушдор аст. Зеро ҳама инсонҳо дар майдони озмоиши илоҳӣ қарор доранд. Бояд фиреби чилваҳои дунёро нахӯранд. Хуб аст, ки дар ивази ба ҳусни арӯсмонанди дунё дилбастагии пайдо кардан ва аз Худо беҳабар шудан, дар бораи ҳусни амал (ичрои амали беҳтар) бияндешанд, ки дар дунё ва охираат судманд бошад. Валлоҳу аълам.

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا

Ва иннā ла ҷāъилуна маъалайҳā сaъидан чурузā.8.

8. Ва ҳаройина, Мо он чизеро, ки бар вай аст, майдони ҳамвори бегиёҳ хоҳем сохт.

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки ин Коиноту ин Замин ва он чи барои зебу зинати онҳост, пойдор нест, ҳама маҳву нобуд хоҳанд шуд.

Хулоса, он чи аз ин дунё инсон ҳамчун баҳраи асосӣ мегирад ва он дар охираат ба кор меравад ин имон асту амали неки холис. Мисоле барои ибрат гирифтанд. Чун фасли баҳорон мерасад, дар домони саҳро ва кӯҳсорон сабзаҳо медаманд, гулҳо мешукуфанд, гиёҳҳо ҳангоми вазидани бодҳо мерақсанд, баргҳои дарахтон, гӯё аз хурсандӣ бо ҳамдигар чашмак мезананд, ҷӯйҳо зам-замаи шодӣ сар медиҳанд ва ғайра. Локин ин манзараи дилангез доимӣ нест. Чун фасли хазон (тирамоҳ) фаро мерасад, шоҳаҳои дарахтон урён, аксари ҷӯйҳо хомӯш, ғунчаҳои гулҳо хушк, баргҳо пажмурда, гӯё ҳамаи онҳо хомӯширо ихтиёр мекунанд. Ана, зиндагии хушу хуррами инсонҳо низ чунин аст. Рӯзе фаро мерасад, ки (тақрибан баъди сад сол) аз ин ҷомеаҳо ҷуз як қабристони хушку хомӯш чизи дигаре боқӣ намонанд, ҷои онҳоро дигарон иваз мекунад. Барои ибрат қиссаи Асҳоби Каҳф дар оятҳои зер оғоз мешавад.

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ ءَايَاتِنَا عَجَبًا

Ам ҳасибта анна асҳаба-л-Каҳфи ва-р-рақими кану мин аййатинā ъаҷабā. 9.

9. Оё пиндоштӣ, ки асҳоби Каҳф ва Рақим аз ҷумлаи нишонаҳои аҷиби Мо буданд?

Дар сабаби нузули ин оят баъзе аз муфасссирон ҳодисаеро нақл кардаанд, ки хулосааш чунин аст:

Сарони Қурайш ду нафар аз ёрони худро барои таҳқиқи даъвати Пайғамбар (с) ба сӯи донишмандони яҳуд ба Мадина фиристоданд, то бидонанд, ки оё дар китобҳои пешин чизе дар барои даъвати ин шахс ёфт мешавад ё не.

Олимони яҳуд ба онҳо гуфтанд, ки равед ва аз ӯ се чизро савол кунед, агар ба ду савол ҷавоб диҳаду якеро сарбаст ҷавоб диҳад (нигар ба ояти 8-уми сураи «Исро»), дар ҳақиқат ӯ пайғамбар аст. Агар не шумо медонед ӯ. (Боқиро то охири қисса аз муқаддима истифода кунед!).

Ин оят барои ҷавоби саволи онҳо нозил шуд. Худованд дар он ба Расулulloҳ (с) фармуд, ки эй Муҳаммад! Магар гумон кардӣ, ки достони асҳоби Каҳф ва Рақим, ки аз нишонаҳо (оятҳо)-и Мост, аҷоиб буд? На! Чунин мапиндор, балки ҳама оятҳо ва нишонаҳои Мо ингуна аҷоибанд, ҳатто аҷоибтаранд.

Бисёри муфасссирон гуфтаанд, ки «Каҳф» номи ғорест дар кӯҳ ва «Рақим» - санге аст, ки номи асҳоби Каҳф дар он ҳаққонӣ шудааст. Асҳоби Каҳф (ёрони ғори Каҳф) гурӯҳи ҷавононеанд, ки барои ҳимояи имон, ақида ва дини худ, аз дасти бутпарастони золим ба ғори ба ном Каҳф паноҳ бурданд.

Ояти мазкур ва се ояти баъдӣ қиссаи онҳоро мухтасаран баён мекунад.

Муаррихон дар масъалаи он ки, ғори асҳоби Каҳф дар кучо воқеъ шудааст ихтилофи назар доранд.

Баъзе гуфтанд: «Дар Уқба гуфтани ҷой наздики Фаластин аст». Баъзе гуфтаанд: «Дар сарзамини Мусил дар деҳаи Найнаво, дар шимоли Ироқ воқеъ аст». Баъзе гуфтаанд: «Ғори мазкур дар ҷануби Туркиё дар маҳалле бо номи Тарсус воқеъ шудааст».

Хулоса, макони саҳеҳи он ғорро Худованд медонад. Агар донишмандони макони он барои дунё ва охирати мо инсонҳо аҳамият медошт, албатта, Ҳақ таъоло дар кучо будани онро ба Пайғамбари Худ (с) хабар медод. Дуруст будани ин хулоса дар мазмуни ҳадиси шариф омадааст, ки Пайғамбари Худо (с) фармуданд: **«Ҳар чизе, ки шуморо ба Биҳишт наздик мекунад аз Дӯзах дур**

мегардонад, боқӣ нагузоштем, магар ин ки аз он огоҳатан гардонидем».

Ояти зер қиссаи асҳоби Каҳфро пай мегирад.

إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ

لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾

Из ава-л-фитяту ила-л-Каҳфи фа қолу Раббанā āтинā ми-л-ладунка раҳмата-в ва ҳаййи ланā мин амринā рашадā.10.

10. Ба ёд ор, чун ҷавонон ба гор ором гирифтанд, пас, гуфтанд: «Эй Парвардигори мо, моро аз назди худ бахшише бидеҳ ва дар кори мо барои мо дурустӣ омода соз!».

Замоне, ки асҳоби Каҳф мезистанд, замони подшоҳи золим «Дақёнус» буд. Ӯ золимона мардумро ба бутпарастӣ маҷбур мекард. Вақто ки подшоҳи золим аз он ҷавонон хост, то ба бутпарастӣ гардан ниҳанд, онҳо саркашӣ карда, аз бими ғорати имонашон ва барои ҳифзи динашон аз қавми худ фирор карда, ба ғоре паноҳ бурданд ва ба раҳмати Худо умедвор шуда, бо илтиҷо дуъо карда гуфтанд, ки Парвардигоро! Аз ҷониби худ ба мо раҳмате ато фармо, то дар баробари зулми ин шоҳ имони мо дар қалбамон собит (устувор) бимонанд. Парвардигоро! Моро аз ҷумлаи ҳидоятёфтагон гардон. Кори моро бо ҳубӣ ба сомон расон! Ёрони ғор агарчи ба ғор паноҳ бурда бошанд ҳам, локин дилашон аз фитнаи он золим дар хавф буд. Аз ин рӯ Худованд дар ояти зер гуфтааст, ки:

فَضَرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾

Фа ҷарабнā ъалā āзāнихим фи-л-Каҳфи синина ъададā. 11.

11. Пас, дар гор бар гӯши онҳо соле чанд шуморидашуда парда гузоштем.

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки чун он ҷавонон дар тангно қарор ёфтанд, рӯ ба даргоҳи Мо оварда, дуъо карданд, ки Парвардигоро, моро аз ин тангиҳо бираҳон ва ба роҳе, ки хайру

саъодати Ту дар он аст, ҳидоят фармо. Мо дуъои онҳоро иҷобат кардем, чунон пардаҳои хобро дар гӯши онҳо задем, ки дигар гӯшҳои онҳо садоро намешунавиданд ва дар он ғор солиёни дароз хоб шуданд. Ояти зер ин қиссаро идома медиҳад:

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ﴿١٢﴾

**Ѓумма баъаснаҳум ли наълама айю-л-ҳизбайни аҳсо ли
мā лабишӯ амадā. 12.**

*12. Сипас онҳоро барангехтем, то маълум кунем, ки кадом як аз
ду гурӯҳ миқдори муддатеро, ки диранг кардаанд, ба ёд доранд.*

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки мо онҳоро баъди хоби тӯлонӣ бедор сохтем. Ин барои он буд, ки то бубинем кадом гурӯҳе аз онҳо, чуноне ки дар эзоҳи оятҳои баъдӣ меояд, муддати хоби худро беҳтар ҳисоб карда метавонад. Дар шарҳи ифодаи «ду ҳизб» - «ду гурӯҳ», ки дар ояти мазкур аст, муфасссирон фикрҳои гуногун доранд. Баъзе аз онҳо гуфтаанд, ки «ду гурӯҳ» гурӯҳи муъминон ва гурӯҳи кофирон аз мардум буданд, ки ҳар кадоми онҳо ҳисоби солшуморӣ мекарданд ва дар байни худ дар муддати хоби (ёрони ғор) ихтилоф мекарданд. Валлоҳу аълам.

Хулоса, бо эзоҳи чаҳор ояти қаблӣ достони асҳоби Каҳф мухтасаран баён шуд. Акнун дар чаҳордаҳ ояти баъдӣ қиссаи асҳоби Каҳф, бо тафсил, иншоалоҳ, баёни худро меёбад.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ

هَدَىٰ

**Наҳну нақуссу ъалайка набааҳум би-л ҳаққ. Иннаҳум
фитятун āману би Раббихум ва зиднāҳум ҳудā. 13.**

*13. Мо хабари онҳоро ба ростӣ бар ту меҳонем. Ҳаройина, онҳо
ҷавононе чанд буданд, ки ба Парвардигори худ имон оварданд ва
ҳидояти онҳоро бияфзудем.*

Дар бораи таърихи асҳоби Каҳф аз аҳли китоб ривоятҳо ва қиссаҳои гуногун шунида мешавад, ки аз ростӣ ва дурустӣ дар онҳо нишоне нест. Дурусттарин қиссаи онҳоро Қуръони карим баён

кардааст, ки эй Муҳаммад (с), мо барои ту дурусттарин ва росттарин қиссаи онҳоро, ки дар он ягон хуруфот ва суханҳои беасос нест, хабар медиҳем. Онҳо чанд нафар ҷавононе буданд, ки ба Парвардигори оламиён ва яккаву ягона будани Ӯ таъоло имон оварда буданд. Мо онҳоро бар дин устувор карда, яқини онҳоро, яъне Худошиносии онҳоро афзоиш додем. Онҳоро дар ақидаи якка ва ягонагии Худованд пайдор гардонидем. Чун онҳо ба ҳолати душворӣ гирифтанд, чи кор карданашонро ва роҳи наҷоташонро низ илҳом бахшидем.

وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

لَن نَّدْعُوهُ مِنْ دُونِهِ ۚ إِلَهًا لَّقَدْ قُلْنَا إِذَا شَطَطًا ﴿١٤﴾

**Ва рабатнā љалā қулӯбиҳим из қомӯ фақолӯ Раббунā
Раббу-с-самāвāти ва-л-арзӣ лан-н-надъува миң дӯниҳӣ
илāҳа-л лақад қулнā изан шаṭаṭō. 14.**

14. Ва чун дар мақсади худ истоданд, бар дилҳои онҳо устувориро мустаҳкам сохтем, пас, гуфтанд: «Парвардигори мо ҳамоно Парвардигори осмонҳо ва Замин аст. Ҳаргиз ба гайри Ӯ маъбудеро парастии намекунем, батаҳқиқ, суҳане он гоҳ гуфта бошем, ки (дурӯғ ва) аз ақл дур бошад.

هَٰؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ ۚ إِلَهًا لَّوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمُ

بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ ۚ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾

**Ҳаулаи қавмуна-т-тахазӯ миң дӯниҳӣ āлиҳаҳ. Лав лā
ьятуна љалайҳим би султōниим баййиин фа ман азламу
мим манифтарō љалаллоҳи казибā. 15.**

15. Ин қавми мо ҳастанд, ки ба ҷуз Худо маъбудонеро гирифтанд. Чаро бар субути он маъбудон далели равшан

намеоранд? Пас, кист ситамгортар аз касе, ки ба Худо дурӯғро барбастааст?»

Ривоят шудааст, ки барои таҷлили ҷашни оғози сол бо фармони шоҳи золим, ҳама мардуми диёр гирд омаданд. Подшоҳи золим ба онҳо дастур дод, ки бутҳоро ҳозир кунанду бипарастанд ва барои онҳо ҳайвоне чанд қурбонӣ кунанд. Он ҷавонон низ ҳамроҳи қавмашон дар он маҳфил ҳозир шуданд ва ба корҳои қавми худ бо ҷашми ибрат менигаристанд. Ҷавонҳои бофаросат фаҳмида буданд, ки ба ғайр аз Зоти Офарандаи осмонҳо ва Замин дигар зоте шоистаи парастидан нест. Онҳо як-як аз қавми худ ҷудо шуда, дар маконе барои парастидани Худои Ягона ибодатгоҳе сохтанд. Чун қавмашон аз кори онҳо оғаҳ шуданд, ин моҷароро ба шоҳи золим расониданд.

Шоҳ онҳоро назди худ хонд, ҳақиқати корро аз онҳо пурсид, онҳо бе ягон тарсу ҳарос ҳақиқати корро ба ӯ гуфтанд ва ӯро ба сӯйи роҳи мустақим даъват ҳам карданд. Вале шоҳ имон наовард ва бо таҳдид барои онҳо муҳлат дод, то дар он муҳлати таъиншуда ба бутпарастӣ (ширк) баргарданд. Ин лутфи Худованд буд, ки онҳо дар ин фурсат фирор карда тавонистанд. Худованд дар ин оят хабар додааст, ки дар он асно дилҳои онҳоро чунон бар имонашон собиту мустаҳкам гардонидем, ки тавонистанд аз ҷои худ боло шуда ба подшоҳи золим гӯянд, ки Парвардигори мо Парвардигори осмонҳо ва Замин аст. Мо ба ғайр аз Ӯ ҳеҷ маъбудеро наменпарастем, агар мисли шумо ғайр аз Худои Ягона бутро бипарастем, дар он сурат мо аз роҳи ҳақ дур гашта, аз ҳад таҷовузкунандагонем ва ба Аллоҳ дурӯғи бузургеро бастаем. Қавми мо бошанд Худои ҳақиқиро яқсӯ гузошта, «худо»-ҳои худ сохтаро ихтиёр карда, онҳоро сазовори ибодат донистаанд. Оё барои ин амалашон ҳуҷҷати ошкоро ёфта метавонанд, ки ин бутҳо дар ҳақиқат Худоанд?! Охир ақидаи дуруст тақозои онро дорад, ки бояд инсон барои ҳақ будани он далелҳои ошкор дар даст дошта бошад. Агар не, дар шаъни Аллоҳи Ягона тухмату дурӯғ бофтааст. Пас, кист ситамгортар аз касе, ки бар Худо дурӯғ мекӯнад ва мепиндорад, ки Худованд шарик дорад? Ҳеҷ кас аз ӯ дида ситамгортар нест. Аз ҳамин сабаб ҷавонон хоистанд, ки аз мушрикони дур бошанд.

وَإِذْ أَعْرَضْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأَوْرَأَ إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ

رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مَرْفَقًا ﴿١٦﴾

**Ва изиътазалтумуҳум ва маъяъбудуна иллаллоҳа фаъвӯ
ила-л-Каҳфи яншур лакум Раббукум-м ми-р раҳматиҳи ва
юҳаййиъ лакум-м мин амрику-м мирфақо. 16.**

**16. Ва аз он чӣ кофирон ба ғайри Худо мепарастанд, яқсӯ шавед,
пас, ба сӯйи ғор ором гиред, то Парвардигори шумо бахшиоши
худо барои шумо васеъ кунад ва дар коратон барои шумо
манфиъатро муҳайё созад!**

Ёрони ғор аз рӯйи имондорӣ ва мустаҳкам будани ақидаашон донистанд, ки ба мушрикони баҳсу талош бефоидааст. Аз шарру шӯри онҳо фақат бо ғурехтан метавон халос шуд. Онҳо бо ҳам маслиҳат карданд, ки қавми мо ғайри Худо, яъне буту санамро мепарастанд, чун аз бутпарастану аз ибодати бутҳои онҳо аз рӯйи эътиқод канора гирифтад, пас ҳамин гуна ба сӯйи ғор ҷисман худро аз онҳо яқсӯ гиред, то Ҳақ таъоло раҳмати Хешро бар шумо васеъ намуда, шуморо дар азму муқовимати зидди ширк ва куфр пойдор гардонад ва чунон коратонро равнақ бахшад, ки аз он баҳраманд шавед.

Имондории асҳоби Каҳф (ёрони ғор) аҷоиб ҳайратовар аст. Агарчи дар ҳолати тарсу хатар, тарки ватану аҳлу аёл, ёру дӯстон ва молу сарват намуда ба даромадан ба ғор маҷбур шуда бошанд ҳам, локин барои нигоҳ доштани имони худ ин ҳама машаққатҳо дар назарашон осон менамуд. Оре! Онҳо, ки дар дини худ усутувор буданро аз Худо талаб доштанд, раҳмати Худованд шомили ҳоли онҳо шуд, онҳо тавонистанд то охир дар ақидаи худ устувор бимонанд.

Ояти зер ҳолати хоб рафтани ёрони ғорро баён мекунад.

﴿وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَّوُّرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ

وَإِذَا غَرَبَتْ تَقَرَّبُهِمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِّنْهُ ذَٰلِكَ مِنْ

ءَايَاتِ اللَّهِ ^{قُلْ} مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ^ط وَمَنْ يُضِلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ

وَلِيًّا مَرْشِدًا

✽ Ва тара-ш-шамса изā талаъат тазāвару њан Каҳфиҳим зāта-л-ямīни ва изā ғарабат тақризуҳум зāта-ш-шимāли ва ҳум фӣ фаҷвати-м минҳ. Зāлика мин айāтиллāх. Ма-й яҳдиллāху фаҳува-л-муҳтад. Ва ма-й юзли-л фалан таҷида лаҳу валийя-м муршидā. 17.

17. Ва равшании Офтобро, вақто ки тулӯъ мекунад, мебинӣ, ки аз гори онҳо ба ҷониби рост майл кунад ва чун аз онҳо гуруб кунад, ба ҷониби чап мегузарад ва онҳо дар кушодагии аз горанд. Ин аз нишонаҳои Худо аст, ҳар киро Худо роҳ намояд, пас, ӯ роҳёфта аст ва ҳар киро Худованд гумроҳ кунад, пас барои ӯ ҳаргиз дӯсту роҳнамо наёбӣ.

Мувофиқи ривоятҳои муаррихон даромадгоҳи ғори асҳоби Каҳф нимкуррашакл буда, рӯ ба тарафи шимол доштааст. Нури Офтоб мустақиман дохили он намешуда аст. Дар ин бора ояти мазкур гуфтааст, ки эй бинанда, агар ба Офтоб нигоҳ мекардӣ, медидӣ, ки ҳангоми тулӯъ шуъои он ба тарафи ростӣ ғор қарор мегирифт ва ҳангоми гуруб нури шуъои он дар тарафи чапи он ғор қарор дошт. Агар шуъои Офтоб ба таври доим дар бадани онҳо метофт, эҳтимоли сӯхтан ва ё нооромии онҳо ё сабаби вайроншавии либосашон ва талаф шудани баданашон низ мешуд. Хулоса, онҳо дар саҳни ғор дар ҷойи кушод ва муносибу бо ҳаво аз газанди шуъои хуршед дар амон хоб буданд. Ин ҳама нишонаҳои қудрати Худованд буда, далелест бар қудрати бекарони Ҳақ таъоло. Худованд касеро чун асҳоби Каҳф бо лутфи худ ҳидоят кунад, барои нигоҳ доштани дину имон ҷойи амну мувофиқи мақсуди худро меёбад. Ва Худованд ҳар касро ба сабаби амали бадаш гумроҳ кунад, ҳеҷ кас сарпарасту роҳнамои ӯ шуда наметавонад.

^ط وَتَحْسَبُهُمْ آيَاقًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ

وَكَلْبُهُمْ بَسِيطٌ ذِرَاعِيهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ

فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعبًا

**Ва таҳсабуҳум айқоъа-в ва ҳум руқуд. Ва нуқаллибуҳум
зāта-л-ямīни ва зāта-ш-шимāl. Ва калбуҳум бāситун
зирōъайҳи би-л васид. Лавитталаъта ъалайҳим ла
валлайта минҳум фирōра-в ва ла мулиъта минҳум
руъбā.18.**

**18. Ва эй бинанда, онҳоро бедор пиндорӣ ва ҳол он ки онҳо
хуфтаанд ва онҳоро ба ҷониби рост ва ба ҷониби чап мегардонем
ва саги онҳо бар остонаи гор бозуҳои худро кушода кардааст.
Агар бар онҳо огоҳӣ ёбӣ, албатта, аз онҳо гурехта рӯ бигардонӣ
ва ҳаройина, аз рӯи тарс аз онҳо дур шавӣ.**

Аллоҳ таъоло дар ин оят гуфтааст, ки хоби онҳо оддӣ ё маъмулӣ набуд, балки агар ба онҳо бинанда нигоҳ карда метавонист, ҳаёл мекард, ки онҳо бедоранд. Ҳол он ки онҳо дар хоб буданд. Яъне чашмонашон чун одами бедор комилан кушода буд. Дар давоми оят Худованд гуфтааст, ки мо барои он, ки бар асари гузаштани солиёни дароз, дар ин хоби тӯлонӣ ҷасади онҳоро хок напӯсонад, ё шахсе онҳоро аз дур бинад, бедор ҳисоб кунад, онҳоро ба паҳлӯи чапу рост мегардонидем. Саге, ки ҳамроҳи онҳо буд, дастҳои худро кушода, назди остонаи ғор чун посбон, хобида буд.

Писари Нӯҳ бо бадон нишаст

Хонадони нубувваташ гум шуд.

Саги асҳоби Каҳф рӯзе чанд

Пайи некон гирифт, мардум шуд. (Саъдӣ)

Муфасссирон овардаанд, ки яке аз олимони машҳур (Абдулфазли Ҷавҳарӣ) чунин гуфтааст: Ҳар кас ба некон муҳаббат кунад, ӯ ҳам ҳиссае аз неки мебардорад. Бубинед, саги асҳоби Каҳф ба онҳо муҳаббат кард ва ҳамроҳ шуд, дар натиҷа Худованд он сагро дар Қуръон зикр кард.

Аллома Қуртубӣ гуфтааст, ки вақте саге бо сабаби муҳаббат бо дӯстони Худо (авлиёуллоҳ) ба ин мақом расад, муқоиса намоед, ки агар муъмине бо дӯстони Худо муҳаббат дошта бошад, ба чӣ мақоме мерасад. Агар ин муҳаббат ба Расулуллоҳ (с) бошад, чӣ?

Дар ҳадиси шариф бо ривояти Анас ибни Молик (р) омадааст: «Дар он асное, ки ман ва Расули Худо (с) аз масҷид хориҷ мешудем, дар остонаи дар бо марде рӯбарӯ шудем, он мард пурсид: «Ё Расулаллоҳ (с)! қиёмат чӣ вақт омаданист?». Расули Худо (с) фармуданд: «**Чӣ чиз барои он омода кардаӣ?**». Пас, он мард даранге карду онгоҳ гуфт: «Ё Расулаллоҳ! Барои он на намози бисёро омода кардаам, на рӯза ва на садакаи бисёро. Вале ман Худо ва Расули Ӯ (с)-ро дӯст медорам». Расули Худо (с) фармуданд: «**Пас ту бо ҳамон касоне ҳастӣ, ки онҳоро дӯст медорӣ!**»

Дар охири ояти мазкур Худованд фармудааст, ки агар онҳоро дар он ҳолат медидӣ, аз онҳо тарсида мегурехтӣ, зеро Худованд ба онҳо ҳайбати хосе ато карда буд.

Ояти баъдӣ қиссаро идома медиҳад.

وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ ۚ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِئْتُمْ ۖ قَالُوا لَبِئْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۚ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِئْتُمْ ۖ فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ۚ

Ва казāлика баъаснāхум ли ятасāалу байнаҳум. Қола қбили-м минҳум кам лабиштум. Қолу лабишнā явман ав баъза явм. Қолу Раббукум аъламу би ма лабиштум фабъасӯ аҳадакум би вариқикум ҳāзиҳӣ ила-л-мадинати фа-л янъур аййухā азкā таъāман фал яътикум би ризқи-м минҳу вал яталаттаф ва лā юшъиранна бикум аҳадā. 19.

19. Ва ҳамчунон онҳоро барангехтем, то дар миёни худ савол кунанд, гӯяндае аз онҳо гуфт: «Чӣ қадар диранг кардед?». Гуфтанд: «Як рӯз ё пораи рӯзро диранг кардем». Гуфтанд: «Парвардигори шумо ба миқдори диранг кардани шумо донотар аст, пас, якеро аз миёни худ бо пулҳои худ ба сӯйи шаҳр бифиристед, пас, бояд, ки тааммул кунад, кадом яке аз аҳли мадина (шаҳр) таъомаш покизатар аст. Пас, ризқе аз он барои

шумо биёрад ва бояд ҳушёрӣ ва нармаӣ кунад ва ба ҳоли шумо ҳеҷ касро хабардор накунад.

Муфасссирон дар шарҳи ояти мазкур гуфтаанд, ки ҳадаф дар ин ҷо баён ва муқоисаи ду воқеъаи бо ҳам монанд аст. Воқеъаи якум хоби тӯлонии асҳоби Каҳф, ки дар оятҳои қаблӣ зикр шуд. Воқеъаи дувум бедор шуданашон аз хоби тӯлонӣ аст. Аз ин рӯ маънои қисми аввали ояти мазкур чунин аст. Худованд фармудааст, ки ҳамон тавре ки ба онҳо хоби тӯлонӣ ато кардем, ҳамон тавр ҳам онҳоро аз хоби тӯлонӣ, ки бештар ба марг монанд буд, солим ва тандуруст бедор кардем, то дар бораи муддати хобашон аз якдигар савол карда тавонанд ва дар натиҷа аз қудрати бузурги Мо пай баранд.

Оре! Ин ду воқеъа нишонаи қудрати комил ва беҳамтои Худованд аст. Хулоса, чун онҳо аз хоб бедор шуданд, яке аз онҳо аз ёрони худ савол кард, ки чӣ миқдор дар хоб шудем? Онҳо субҳгоҳон ба ғор ворид шуда буданд, Худованд онҳоро дар охири рӯз аз хоб бедор кард, пас аз рӯи тахмин ёрон гуфтанд, ки як рӯз, ё поре аз рӯз дар хоб шудаем. Аз сабаби он, ки муҳлати хоби худро дақиқан натавонистанд муайян кунанд, онҳо гуфтанд, ки Парвардигори шумо аз муддати хоби шумо огоҳтар аст. Худо медонад мо чӣ миқдор дар хоб шудем. Ҳамаи онҳо эҳсоси гуруснагӣ ва ба хӯрок ниёз доштанд. Аввалин пешниҳодашон таҳияи таъом буд. Касе аз онҳо (шояд калонтарашон бошад) гуфт, ки пулҳое (нуқраҳое)-ро, ки бо худ доред, ба дасти як нафаре аз ёрони худ бидиҳед ва ўро ба шаҳр бифиристед, то биравад ва бубинад, кадом фурушанда ғизо (таъом)-и поктару ҳалол дорад, аз он ба миқдори ниёзи ёрон харидорӣ кунад ба назди шумо баргардад. Аммо шахсе, ки барои хариди таъом меравад, дар роҳ, дар ҳолати харидорӣ ва дар ҳолати баргаштан бисёр эҳтиёт кунад ва бо нармаи мадуро муомила кунад, ниҳоят диққат диҳад, ки ҳеҷ кас аз вазъи ҳол ва ҷои пинҳон шудани шумо огоҳ нашавад ва ҳадаш низ касро хабардор насозад. Муфасссирон гуфтаанд, ки бо калимаи «*яталаттаф*», ки дар охири ояти 19-ум омадааст, калимаҳои Қуръони карим нисф мешавад. Ҳарфи (то)-и он аз нисфи аввали Қуръон аст, лои он калима аз қисми охири Қуръон аст.

إِنَّهُمْ إِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا

إِذَا أَبَدًا

**Иннаҳум ий яъҳару ʔалайкум ярҷумукум ав юъидукум
фӣ миллатихим ва лан туфлиҳӯ изан абада. 20.**

**20. Ҳаройина, агар онҳо (кофирон) бар шумо қудрат ёбанд,
шуморо сангсор кунанд, ё шуморо дар дини худ гардонанд ва он
гоҳ ҳаргиз растағор нахоҳед шуд».**

Ояти мазкур идомаи маслиҳати асҳоби Каҳф аст. Онҳо ба хулосае омаданд, ки агар аҳолии шаҳр аз ҳолашон хабардор шаванд, онро ба шоҳи золим мерасонанд, дар он сурат ӯ асҳобро сангсор мекунад ё ба қатл мерасонад, ё ба ҷабру ситам аз дини ҳақ ба ойини худ (бутпарастӣ) боз мегардонад. Дар он сурат то абад рӯи наҷоту хушбахиро ҳаргиз нахоҳонд дид.

Муфасссирон аз маънои ояти мазкур, ҳалли масъалаи шаръиро пешниҳод карданд, ки дар ҳар шаҳр, бозор, ё муассисаи хӯрокфурӯшии, ки бештари хӯроки он ҳаром бошад, бе тафтиш ва таҳқиқ хӯрдани он ҷои нест. Аввал бояд муайян кард, ки оё хӯрок ҳалол аст ва ё ҳаром? Баъди пайдо кардани хӯроки ҳалол, онро истеъмол кардан мумкин аст. Дар ривояте омадааст, ки касе назди Пайғамбар (с) омаду арз кард, ки дӯст медорам дуъои ман қабул шавад. Пайғамбар (с) фармуданд: **«Ғизои худро пок кун ва таъоми ҳаромро вориди меъдаи худ макун!»**

Тавзеҳи бештар оид ба иҷобати дуъо дар ояти 186-уми сураи «Бақара» дода шуд, ба он муроҷиат шавад.

وَكَذَلِكَ أَغْتَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَن وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا

رَيْبَ فِيهَا إِذْ يَتَنَزَّعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرُهُمْ ۖ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَانًا ۖ رَبُّهُمْ أَعْلَمُ

بِهِمْ ۚ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ۖ

**Ва казāлика аъсарнā ʔалайҳим ли яъламӯ анна
ваъдаллоҳи ҳаққу-в ва анна-с-сāъата лā райба фӣҳā из**

ятанāзаъуна байнаҳум амрахум фа қолубнӯ ʔалайҳим бунӣанā. Раббуҳум аъламу бихим. Қола-л лаʔина ғалабу ʔалā амриҳим ла наттахизанна ʔалайҳим-м масҷидā. 21.

21. Ва ҳамчунин, мардумро ба ҳоли онҳо хабардор гардонидем, то бидонанд, ки ҳаройина, ваъдаи Худо рост аст ва ҳаройина, (дар омадани) қиёмат ҳеч шубҳае нест. Вақто ки он мардум дар миёни худ дар бораи онҳо низоъ мекарданд, пас, гуфтанд: «Бар дари (гори) онҳо иморате бино кунед. Парвардигорашон ба ҳоли онҳо донотар аст». Пас, ононе, ки бар кори онҳо қудрат ёфтанд, гуфтанд: «Албатта, бар дари гори онҳо масҷиде бисозем».

Аллома Қуртубӣ дар тафсири худ хабар дода аст, ки шоҳи золим, ки Дақёнус ном дошт, ҳодисаи асҳоби Каҳф ва номҳои онҳоро мухтасаран дар лавҳе навишта дар дарбор махфӣ нигоҳ медошт. Дақёнус мурд. Солҳо ва асрҳо гузаштанд.

Бо марҳамати Худованд дар шаҳр шоҳе ҳукмрон шуд, ки шахси бутпараст набуд, балки ба якка ва ягонагии Худованд имон дошт, донишманд ва одил буд. Аз қиссаи асҳоби Каҳф бохабар буд. Итифоқо дар давраи ҳукмронии ӯ дар байни мардум гурӯҳе пайдо шуданд, ки ба зинда гаштани баъд аз марг бовар надоштанд. Онҳо мегуфтанд, ки ин бадан баъди пӯсидан, зарра-зарра шудан ва пароканда шуданаш, чӣ гуна зинда мешавад? Шоҳ дар фикри ислоҳи ақидаи ин гурӯҳ буд. Ӯ ба даргоҳи Худованд, гиряву зорӣ намуда дуъо мекард. Худованд барои иҷобати дуъои ӯ асҳоби Каҳфро аз хоби тӯлоние, ки асрҳо идома дошт бедор кард.

Асҳоби Каҳф бошанд фикр мекарданд, ки дар ғор як рӯз ё нимрӯз дар хоб шудаанд. Онҳо нафари худро барои харидории таъом ба шаҳр фиристоданд. Вақто ки ӯ дохили шаҳр шуд, дид, ки иморатҳои шаҳр куллан дигар ва қасрҳои нав бино шудаанд, дар ҳайрат монд. Ӯ ҳатто гумон кард, ки дар хоб аст. Чашмҳои худро мемолиду боз нигоҳ мекард. Дар ҳақиқат шаҳру номи шаҳр дигаргун шудааст, тааҷҷуб мекард, ки наҳод дар як лаҳзаи кӯтоҳ шаҳр ин қадар дигаргун шуда бошад? Аз дигар тараф қиёфа ва либосҳои ӯ барои мардум низ аҷиб буд. Чанде аз мардум думболи ӯ шуданд. Ӯ бошад, таъомро харидорӣ кард, хост ивази онро бидиҳад, даст ба ҷайби худ бурд, чашми фурӯшанда ба пулҳои ӯ хӯрд, дид, ки пул ба се сад сол қабл ё бештар дуруст меояд, шояд ном, ё расми подшоҳи золим (Доқёнус) дар он пулҳо нақш шуда

буд. Вақто ки аз ӯ пурсид: «Ин пулҳоро аз кучо ёфтӣ?» Ӯ гуфт: «Ин пулҳо ба наздикӣ ба ман расидаанд». Мардум ӯро муттаҳам карданд, ки ғуё ӯ хазинаҳои подшоҳони гузаштаре ёфтааст ва ӯро дастгир карда назди шоҳ бурданд. Шоҳ ҳодисаро пурсучӯ намуда ба хулосае омад, ки ин марди дастгиршуда яке аз асҳоби Каҳф аст.

Ҳоло ба суроғи эзоҳи ояти мазкур бармегардем. Худованд дар ин оят хабар додааст, ки ҳамон гуна, ки онҳоро ба хоби тӯлонӣ фуру бурдем ва баъди гузаштани солҳо бедорашон сохтем, мардуми он сарзаминро аз ин ҳодиса огоҳ сохтем, то бидонанд, ки ваъдаи Худованд дар бораи барпо шудани рӯзи Қиёмат ва зинда гардонидан баъд аз марг рост асту ҳаққаст ва дар он ҳеҷ шакке нест. Зоте, ки метавонад гурӯҳи инсонҳоро ин қадар солҳои тӯлонӣ хоб равонад ва дар ин муддат онҳоро бе ҳӯрок ва бе ҳеҷ иллати ҷисмонӣ аз хоб бедор кунад, бе ҳеҷ шакку шубҳа метавонад мурдагонро аз нав зинда гардонад. Оре! Ин муъҷизае буд, ки Худованд барои онҳо нишон дод, то ин ки зинда шудани баъди маргро бовар кунанд. Давоми оят ин қиссаро пай мегирад. Ривоят шудааст, ки баъд аз шунидани ин қисса подшоҳ бо гурӯҳи зиёде аз аҳолии шаҳр ба ғор расиданд. Рафиқи асҳоби Каҳф каме зудтар ба ғор расида онҳоро аз аҳвол огоҳ карда буд. Асҳоби Каҳф баъд аз шунидани хабари рафиқонашон ба берун баромада бо шоҳ ва ҳамроҳаш мулоқот карданд. Баъд онҳо ба ғор баргаштанд ва Худованд барояшон маргро ато фармуд ва онҳо ба ҷивори раҳмати Ҳақ пайвастанд.

Гурӯҳе аз мардум, ки зинда гардониданро баъд аз марг инкор мекарданд, баъд аз дидани ин муъҷизаи раднопазири Худованд, аз фикри нодурусти худ даст кашиданд. Боварии яқин ва бешакку шубҳа пайдо карданд, ки Худованд қодир аст мурдагонро аз нав зинда гардонад.

Муфасссирон гуфтаанд, ки бузургии мартабаи асҳоби Каҳфро ҳама аҳолии шаҳр эътироф карданд. Пас, аз вафоти онҳо, байни мардум фикр пайдо шуд, ки барои асҳоби Каҳф ёдгории бунёд шавад. Гурӯҳе аз бутпарастон пешниҳод карданд, ки барои беҳтар кардани шароити зиёраткунандагон дар бари ғор биное сохта шавад. Гурӯҳе фикри дигар гуфт. Хулоса, мардум боз ба баҳсу талош оғоз карданд. Ҳол он ки Худованд аз вазъ ва ҳоли онҳо огоҳтар аст.

Дар ниҳояти баҳс гурӯҳе, ки мӯъмин буданд, аксарияти мардумро ташкил медоданд ва подшоҳ ҳамроҳи онҳо буд, қарор карданд, ки дар канори дари ғор бояд масҷид бино кард, то ҳам ёдгорӣ бошад ва ҳам дар оянда сабаби наҷот аз бутпарастӣ гардад.

Муфасссирон бо истифода аз маънои ин оят ва ҳадисҳои Расулulloҳ (с) дар ин мавзӯ ба хулосаи зерин омадаанд:

1. Қабри бузургони дин ва авлиёulloҳро парастидан ва аз қабрҳо ёри талабидан қатъиян ҷоиш нест.

2. Дар қабристон намоз гузорида макрӯҳ аст.

3. Сохтани масҷид дар канори қабристон (берун аз ҳудуди қабристон ва ҷудо намудани масҷид аз қабристон бо девор) ҷоиш аст.

Асрҳо паи ҳам гузаштанд. Чуноне ки ояти зер ишора дорад, байни мардум дар бораи асҳоби Каҳф боз ихтилоф пайдо шуд.

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ

كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ ۖ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ ۚ قُل رَّبِّي

أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ ۚ فَلَا تُمَارِفِهِمْ إِلَّا مَرَاءَ ظَهْرٍ وَلَا

تَسْتَفْتِي فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٢﴾

Саяқулуна җалāшату-р робиъухум калбуҳум ва яқулуна хамсатун сādисухум калбуҳум раҷмаъ би-л-ғайб. Ва яқулуна сабъату-в ва ҷāминухум калбуҳум. Қу-р-Раббӣ аъламу би ӯиддатиҳим-м маъ яъламуҳум иллā қалӣл. Фа лā тумāри фӣҳим иллā мирбāн ӯоҳира-в ва лā тастафти фӣҳи-м минҳум аҳадā. 22.

22. Ба зудӣ мардум хоҳанд гуфт: «(Асҳоби Каҳф) се касанд, (ва) чаҳоруми онҳо сағи онҳост». Ва ҷамъе хоҳанд гуфт: «Панҷ касанд (ва) шашуми онҳо сағи онҳост». Онҳо нишонро надида ба ҳаёл (ғоибона) тир меандозанд. Ва низ мегӯянд: «Онҳо ҳафт касанд ва ҳаштуми онҳо сағи онҳост». Бигӯ: «Парвардигори ман ба шумори онҳо донотар аст, онҳоро ҷуз андак касе намедонанд».

Пас, гуфтугӯ макун дар боби онҳо, магар гуфтугӯи сарсарӣ. Ва дар боби онҳо аз кофирон ҳеҷ касро савол макун!

Одати мардум ачиб аст. Агар воқеъа якто бошад ҳам, локин чандин навъи баёни воқеъа аз мардум шунида мешавад. Ояти мазкур ба поре аз ихтилофи ду гурӯҳ, аҳли китоб ва мусалмонҳои даври Расулуллоҳ (с) ишора карда хабар додааст, ки мардум ба зудӣ хоҳанд гуфт, ки онҳо се нафаранд, чаҳорумини онҳо саги онҳост. Гурӯҳе хоҳанд гуфт, ки онҳо панҷ нафаранд, шашуми онҳо саги онҳост. Агар ҳар, касе чунин гӯяд, ҳама суҳанҳои онҳо тахминию бе далел буда, чун дар торикии шаб ба нишон тир андохтан, эътиборе надорад. Яъне дар кори ғайб бо гумон суҳан гуфтан нашоёд. Илова бар ин, гурӯҳи дигаре хоҳанд гуфт, ки асҳоби Каҳф ҳафт нафаранд, ҳаштуми онҳо саги онҳост. Худованд дар давоми оят ба Расули Худ (с) фармуд, ки ба касоне, ки дар масъалаи чанд тан будани асҳоби Каҳф байни худ ихтилоф мекунанд, бигӯ, ки ҳақиқати ин масъаларо шумо намедонед чанд нафар будани онҳоро Худо медонад, на шумо! Барои чӣ дар коре, ки ҳақиқати онро Худованд хубтар медонад, ихтилоф мекунад? Шумо ба донишони теъдоди онҳо чӣ ниёз доред? Агар донишони адади онҳо шарт мебуд, ё рукни динӣ мебуд, Худованд ба шумо маълум мекард. Теъдоди онҳоро ба ғайр аз Худованд ва иддаи каме аз мардум, ки Худованд ба онҳо дононда бошад, дигар ҳеҷ кас намедонад, дар бораи онҳо баҳс бе фоида аст.

Хулоса, аз касоне, ки дар ин масъала чун аҳли китоб бе ҳуҷҷат суҳан мегӯянд, дар бораи чанд нафар будани онҳо савол накун! Зеро аҳли китоб дар ин хусус ҳарчи гӯянд, сатҳию сарсарию тахминист. Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд: «Сухани касоне, ки асҳоби Каҳфро ҳафт нафар ва ҳаштуми онҳо сагашон аст гуфтанд, бинобар раванди маънои ояти мазкур ба ҳақиқат наздиктар аст. Зеро Худованд баъд аз адади ҳафт ибораи «Дар шаби тор ба нишон тир задан»-ро, ки ба беасос будани сухани онҳо ишора мекунад, дохил накардааст». Валлоҳу аълам.

Ҳосили калом, ояти мазкур аз ғайб ва аз воқеъаҳое, ки ҳақиқати онҳо маълум нестанд, бо тахмин суҳан карданро манъ кардааст.

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَايٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا

Ва лā тақуланна ли шай-ин иннӣ фāъилун зāлика гада. 23.

23. Ва мағӯ ҳеҷ чизе (коре)-ро, ки «ман фардо, албатта, онро мекунам»,

إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَأَذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنِّي رَبِّي

لَأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا

Иллā ай яшāаллоҳ. Вазку-р-Раббака изā насит. Ва қул ьасā ай яҳдияни Раббӣ ли ақраба мин ҳāзā рашадā. 24.

24. магар ин, ки (гӯӣ): «Худо хоҳад». Ва ёд кун Парвардигори худро, вақто ки фаромӯш кунӣ ва бигӯ: «Умед аст, ки Парвардигори ман ба роҳи рост наздиктар аз ин маро ҳидоят кунад».

Баёни қиссаи асҳоби Каҳф дар китобҳои таърихии нодир буд, ҳама кас бар он итилоъ нашофт. Мушрикони дар асоси таълими яҳудиён барои имтиҳон ин қазияро аз Расулulloҳ (с) пурсон шуданд. Он ҳазрат (с), чуноне ки дар муқаддимаи сураи мазкур баён шуд, бо умеде, ки Ҷабраил (а) биёяд ва аз ӯ (а) савол мекунад, калимаи «Иншоаллоҳ» - (Агар Худо хоҳад)-ро нагуфта ба онҳо посух дод, ки фардо ҷавоб хоҳам гуфт. Иттифоқо Ҷабраил (а) муддати понздаҳ рӯз наомад. Наомадани Ҷабраил (а) сабаби андӯҳи фаровони он ҳазрат (с) гардид. Мушрикони фурсатро ғанимат шуморида, тамасхурии худро оғоз карданд. Билохира, Ҷабраил (а) омад. Расулulloҳ (с)-ро тавсия кард, ки дар бораи иҷрои қорҳои оянда бе гуфтани «Агар Худо хоҳад» ваъда макун! Ҳеҷ гоҳ мағӯ, ки фардо қорро анҷом медиҳам, магар калимаи иншоаллоҳ (агар Худо хоҳад)-ро ба он ҳамроҳ кун. Агар гуфтани онро фаромӯш кардӣ, ҳамин, ки ба ёдат омад иншоаллоҳ бигӯ! Умедвор бош, Худованд дараҷаи тӯро чунон баланд мекунад, ки ҳаргиз гуфтани ин калимаро бори дигар фаромӯш нахоҳӣ кард.

Хулоса, ин адабро Худованд ба Расул (с) омӯзонд, дар ҳар қор гуфтани калимаи «иншоаллоҳ» -«агар Худо хоҳад» суннат шуд. Ибни Аббос (р) гуфтааст: «Агар ба ёд орад, ки дар фалон қор ё ваъда иншоаллоҳ нагуфтааст, баъди як сол ҳам бигӯяд, суннат иҷро мегардад ва ҷуброни қори гузашта мешавад». Дар давоми оят Худованд Расули Худ (с)-ро фармуд, ки ҳаргоҳе чизро фаромӯш кардӣ, бигӯ, ки умедворам ки Парвардигорам ба ҷои он

чизи фаромӯшшуда моро ба чизи дигаре, ҳидоят мекунад, ки хайр ва нафъи бештаре барои дунё ва охирати ман дорад ва ба савоб наздиктар аст.

Дар оятҳои гузашта гуфта нашуд, ки асҳоби Каҳф чӣ миқдор дар хоб шуданд. Ояти зер ин муддатро ошкоро баён кардааст:

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا

Ва лабиъу фӣ Каҳфиҳим сәләса миатин синина ваздәду тисъа. 25.

25. Ва диранг карданд дар гори худ сесад сол ва нӯҳ соли дигар афзуданд.

Ояти мазкур шунавандаи қиссаи асҳоби Каҳфро аз шакку тардид берун оварда, муддати хоби онҳоро баён карда аст, ки асҳоби Каҳф, дар ғор сесад сол ва нӯҳ сол ҷамъ сесаду нӯҳ сол хобиданд. Яъне ба ҳисоби шамсӣ 300 сол ва ба ҳисоби солшумории қамарӣ 309 сол дар ғор ба хоб рафтанд. Солҳои шамсӣ ва қамарӣ тақрибан байни худ дар як сол 11 рӯз фарқ мекунад. Агар он ба 300 зарб карда шаваду ба адади рӯзҳои қамарӣ, ки 354 рӯзу 8 соату 48 дақиқаю 45,6 сония аст, тақсим карда шавад, натиҷаи дар ояти мазкур ишорашуда ҳосил мегардад. Локин андак аз ним сол кам каср боқӣ мемонад, он ба ҳисоб гирифта нашудааст.

قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ

وَأَسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا

Қулиллāху аъламу би мā лабиъу. Лаҳу ғайбу-с-самāвāти ва-л-арз. Абсир биҳи ва асмиъ. Мā лаҳум-м миñ дунихи ми-в валийи-в ва лā юшрику фӣ ҳукмиҳи аҳадā. 26.

26. Бигӯ: «Ба миқдоре ки (онҳо) диранг карданд, Худо донотар аст. Ёрост илми ғайби осмонҳо ва Замин, чӣ қадар биност ва чӣ қадар шунаво аст, онҳоро ба ҷуз Ё ҳеҷ корсозе нест. Ва дар ҳукми Худ ҳеҷ касро шарик намегирад.

Худованд дар ин оят ба ихтилофи мардум, ки дар ҳаққи асҳоби Каҳф мегуфтанд, хотима бахшида, ба Расули Худ (с) амр

намуд, ки ба аҳли китоб бигӯ, ки муддати аниқи таваққуфи асҳоби Каҳфро шумо намедонед, Худованд хубтар медонад. Илми ғайби осмонҳо ва Замин азони Худованд аст. Яъне чизҳо ва ҳодисаҳои ғойиби (барои инсонҳо номаълуми) осмонҳо ва Заминро танҳо Худованд медонад. Ў таъоло огоҳ ва ҳаким аст. Ҳар мавҷудеро нек мебинад ва ҳар шуниданиро нек мешунавад. Ў таъоло диданиҳоро чунон мебинад ва шуниданиҳоро чунон мешунавад, ки инсон дар ҳайрат мемонад. Инсонҳо ба ғайр аз Худованди якто дӯсту такагоҳе надоранд. Ҳеҷ кас дар ҳукм ва ҷаҳондорӣ шарики Ў таъоло нашудааст ва наметавонад шуд. Зеро Ў таъоло Зотест бешарику бемонанду аз махлуқоти Худ бениёз ва ба ҳеҷ чиз муҳтоҷ нест. Яке аз ҳукмҳои Ў таъолоро ояти зер чунин баён кардааст:

وَأَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ

تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحِدًا

Ватлу маъуҳия илайка мин китаби Раббика ла мубаддила ли калиматиҳи ва лан таҷида мин дуниҳи мултаҳадъ. 27.

27. Ва бихон он чиро, ки ба сӯйи ту аз Китоби Парвардигорат ваҳй фиристода шуд. Ҳеҷ кас ҳукмҳои Вайро табдилкунанда нест. Ва ҳаргиз ба ҷуз Ў ҳеҷ паноҳгоҳе наёбӣ.

Худованд дар ин оят рӯйи суханро ба Пайғамбари Худ (с) гардонида, ба ӯ (с) амр кардааст, ки он чиро, ки аз китоби Парвардигор ба ту ваҳй шудааст, омилона, обидона, мудаббирона, доимо бихон (тиловат кун) ва онро ба умматҳои худ таълим деҳ. Зеро тиловати оятҳои Қуръон ба муъминон ҳидоят нуру итминони қалб мебахшад. Ба гуфтаҳои касе, ки ба дурӯғу хурофот омехтаанду беасосанд, эътибор надеҳ. Танҳо ваҳйи Илоҳиро такагоҳи худ қарор деҳ. Ҳеҷ кас наметавонад Каломи Парвардигорро тағиру коҳиш диҳад, ё табдил (иваз ба чизи дигар) кунад. Дониши инсон дар асари мушоҳида, омӯзиш ва кашфиёт тағир меёбад, аммо Каломи Парвардигор Ҳақиқати Мутлақ аст ва бетағир аст. Агар Қуръонро нахонӣ, ба ҳукми он амал наkunӣ ва ба он пайрав нашавӣ, ҳаргиз паноҳгоҳе нахоҳӣ ёфт, ки рӯзи Қиёмат туро аз азоби Худованд нигоҳ дорад.

Баъди ба охир расидани қиссаи асҳоби Каҳф ва фидокории онҳо, дар оятҳои баъдӣ қадри аҳли имон ва муъомила бо онҳо баён мешавад:

وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ
وَجْهَهُ ۖ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَلَا تُطِعْ مَنْ
أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنِ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ۝

**Васбир нафсака маъа-л-лазӣна ядъуна Раббаҳум би-л
гадāти ва-л-ъашиййи юридӯна вачҳаҳ. Ва лā таъду
ъайнāка ъанҳум турӣду зӣната-л-ҳайāти-д-дунйā. Ва лā
тутӣъ ман агфалнā қалбаҳу ъан зикринā ва-т табаъа
ҳавāху ва кāна амруҳу фурутō. 28.**

**28. Ва нафси худро ба ононе, ки Парвардигори худро ба субҳ ва
шом ёд мекунанд ва ризои Ӯро мецоҳанд, бо сабр нигоҳ дор. Ва
бояд, ки чашмҳои ту дар ороиши зиндагонии дунё аз онҳо
нагзарад. Ва онеро, ки дили ӯро аз ёди Хеш гофил сохтаем ва
хоҳиши худро пайравӣ кардааст, итоъат макун ва кори ӯ аз ҳад
гузаштааст.**

Дар баёни сабаби нозилшавии ин оят Имом Муслим дар «Саҳеҳ»-и худ ривояти Салмони форси (р)-ро оварданд, ки гурӯҳе аз ашроф ва бойзодагон назди Расулуллоҳ (с) омаданд ва гуфтанд: «Ё Расулаллоҳ (с), ҳақиқат ин аст, ки агар шумо дар пешгоҳи маҷлис бинишинед ва ин гурӯҳ ва бӯи бади ҷомаҳои онҳоро аз мо дур кунед, (манзурашон Салмон (р), Абӯзар (р), Абдуллоҳ ибни Масъуд (р) ва дигар фақирони мусулмон буданд, ки ҷомаҳои пашмин доштанд ва либоси дигаре надоштанд), мо дар маҷлиси шумо менишинем ва аз шумо ҳукмҳоро ва мавъизаҳоро мешунавем». Ҷамоно ояти мазкур нозил шуд. Худованд Расули Худ (с)-ро фармуд, ки ҳаргиз таслими суханҳои фиребандаи сарватмандон нашав. Худро бо муъминони фақир ва бенаво дамсоз ва ҳамроҳ кун, ки субҳгоҳон ва шомгоҳон Худоро зикр мекунанд ва ҳамеша дар талаби ризои Ӯ таъолоанд ва ниёзи худро танҳо аз Худованд талаб мекунанд. Назаратро аз онҳо (яъне

муъминони фақир) гирифта ба сарватмандон равона макун. Яъне аз муъминони фақир рӯ магардон. Дар ивази онҳо дар талаби сарватмандон мабош! Аз гуфтаҳои онҳо итоат макун, зеро ботини онҳо аз ёди Худо холи ва ғофил аст. Ва бидон, ки онҳо касонеанд, ки бо рӯ овардан ба молу сарвати дунё, аз дин ва ибодати Парвардигори худ рӯ тофтаанд, аз ҳаво (орзу) ва ҳаваси худ пайравӣ карда, аз фармони Худо аз ҳад гузаштаанд. Корашон табоҳу нобудӣ аст.

Баъди нозилшавии ояти мазкур Расулуллоҳ (с) фаврӣ бархостанд ва дар ҷустуҷӯи ин гурӯҳи фуқарои мусалмон шуданд. Онҳоро дар охири масҷид машғули зикри Худованд (ҷҷ) ёфтанд. Гуфтанд: «Ситоиши мар Худойро, ки маро намиронд, то он ки маро фармуд бо касоне бош, ки онҳо субҳгоҳон ва шомгоҳон ба зикри Парвардигори худ машғуланд».

Оре! Дар роҳи Худо вазиру ҷӯпон дар як сафанд. Дар Ислом қадру қиммати инсон бо имону эътиқод ва бо амалу ибодат чен карда мешавад. На бо мансабу насаб ва на бо сарват.

Дарвешу ганӣ муҳтоҷи ин даранд,

Онҳо, ки ганитаранд, муҳтоҷтаранд. (Саъдӣ)

Хитоби Парвардигор ба Пайғамбар (с) дар ояти зер идома дорад:

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ ۚ إِنَّا

أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ۚ وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا

بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ ۚ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾

Ва қули-л ҳаққу ми-р-Раббикум фа ман шāа фа-л юъми-в ва ман шāа фал якфур. Иннā аътаднā ли-з-зōлимīна нāран аҳāта биҳим суродиқуҳā. Ва ий ястағишӯ юғōсӯ би мāиин ка-л-муҳли яшви-л-вучӯҳ. Биъса-ш-шарōбу ва сāат муртафāқō. 29.

29. Ва бигӯ: «Ин сухан рост аст, аз Парвардигори шумо омадааст.

Пас, ҳар кас хоҳад, имон орад ва ҳар кас хоҳад, кофир шавад».

Ҳаройина, Мо барои ситамгарон оташеро, ки саропардаҳои он онҳоро ихота мекунад, муҳайё кардаем. Ва агар фарёд кунанд, бо

обе монанди миси ғудохта фарёдрасида шаванд, ки рӯйҳоро бирён кунанд. Он бад ошомиданӣ аст ва Дӯзах сукунитгоҳи бад аст.

Ояти мазкур зоҳиран амр бошад ҳам, дар асл таҳдид аст. Дар он Худованд ба Расулulloҳ (с) фармудааст, ки ба гурӯҳи кофирони ситампеша бигӯ, ки ин дини Ҳақ аз тарафи Парвардигоратон ошкор ва равшан ба шумо расонида шуд. Агар хоҳед, имон оред. Агар нахоҳед, кофир шавед. Пас, касе кофиру гумроҳ мешавад, бар зиёни худ гумроҳ мешаваду бар худ зулм мекунад. Барои касоне, ки кофир мешаванд, оташи бузурге омода шудааст, ки саропардаҳои он аз ҳар тараф онҳоро иҳота мекунад. Агар барои шикастани ташнагии худ фарёд кунанд, ё фарёдрасе ҷӯянд, барои нӯшонидани онҳо обе пешниҳод мешавад, (ҳарорати он) ки мисли оҳан (мис)-и ғудохта шудааст. Замоне ки меҳоханд аз он об нӯшанд, аз шиддати гармии он чеҳраҳояшон месӯзаду бирён мешавад. Воҳ! Чи бад ошомиданист ин гуна нӯшоба ва чи бад оромгоҳ аст, ин Дӯзах барои онҳо.

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ

أَحْسَنَ عَمَلًا

Инна-л-лазӣна āману ва ъамилу-с-солиҳāti иннā лā нузӣъу аҷра ман аҳсана ъамалā. 30.

30. Ҳаройина, ононе, ки имон оварданд ва корҳои шоиста карданд, ҳамона, Мо музди касеро, ки некӯкорӣ кардааст, зоеъ намекунем.

Аллоҳ таъоло дар оятҳои гузашта бозгашти бадбахтонро зикр кард, ҳоло дар ин оят бозгашти некбахтонро зикр карда гуфтааст, ки касоне, ки муъминин содиқанд, илова бар ин, амалҳои солеҳро иҷро мекунанд, бидонанд, ки Мо ҳаргиз подоши амалҳои хубашонро зойеъ намекунем, балки дар охират савобашонро зиёд карда, ба онҳо медиҳем.

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад:

أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُتْلَوْنَ فِيهَا مِنْ

أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ

مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعَمَ الثَّوَابِ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

**Улаїка лаҳум ҷаннатӯ ӯадний таҷри миҶ таҳтиҳиму-л
анҳарӯ юҳаллавна фӯҳа мин асавира миҶ заҳаби-в ва
ялбасуна шийабан хузра-м миҶ сундуси-в ва истабрақи-м
муттакийна фӯҳа ӯала-л-арӯик. Ниъма-с̣ шавабу ва
ҳасунат муртафақо. 31.**

**31. Барои он ҷамоғат бӯстонҳои абадӣ монданӣ аст, аз зери онҳо
наҳрҳо равонанд, дар он ҷо аз дастиवонаҳои аз тилло зевар
додашуда пероя баста шаванд ва аз дебои нозук ва дебои ғафс
ҷомаҳои сабз бипӯшанд, дар он ҷо бар тахтҳо тақякунон
бошанд. Ин подоши нек аст. Ва Биҳишт оромгоҳи нек аст.**

Ба шахсоне, ки имон оварданду амалҳои солеҳро анҷом доданд, Ҷаннатҳои ҷовидону мондагор подош дода мешавад, ки зери дарахтон ва қасрҳояшон барои зиёдати ҳусни онҳо наҳрҳои об ҷорианд. Дасту бозуҳои онҳоро даствонаи аз тилло оро медиҳад. Дар Ҷаннат онҳо либоси сабзи нозук ва либоси ғафси абрешимин мепӯшанд. Бо ҳамин лисобҳои зебо бар тахтҳо ва бар курсиҳои бо дурру ёкут орододашуда тақякунон менишинанд. Ваҳ! Онҳо чи подоши хубу чи қадар тақягоҳу сарирҳои хубанд!

Дар оятҳои баъдӣ тафовути муъмин, ки барои неъматҳои Аллоҳ шукр мекунад ва шахси кофир, ки куфрони неъмат мекунад баён мешавад.

﴿وَأَصْرِبُ لَهُمْ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ

وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا

✽Ваъриб лаҳум-м маъсала-р-рачулайни ҷаъалнā ли аҳадиҳимā ҷаннатайни мин аънāби-в ва ҳафафнāҳумā би нахли-в ва ҷаъалнā байнаҳумā заръā. 32.

32. Ва барои онҳо достони ду мардери баён кун, ки ба яке аз онҳо ду бўстон аз дарахтони ангур додем ва гирдогирди он дарахтони хурмо пайдо кардем ва дар миёни ин бўстонҳо зироъат (киштзор)-е пайдо кардем.

Дар оятҳои қаблӣ рафтори мутакаббиронаи сарватмандон ва ашрофи кофир нисбати муъминони тиждаст (камбағал) мазаммат шуда, оқибати бади ин рафтор баён гашт. Дар оятҳои баъдӣ (аз 32-ӯм то 43-юм) Худованд саргузашт, ақида, тарзи тафаккур, суҳанронӣ ва кирдори ду мардро барои шахсоне, ки бо дунё ва ороиши сарвати дунё фахр мекунанд, чун зарбулмасал баён кардааст. Дар ояти мазкур Худованд фармудааст, ки эй Пайғамбари Мо, достони он ду мардро бо унвони зарбулмасал, ки яке аз онҳо кофир ва дигаре муъмин буд, барои онҳо бозгӯ кун! Яке аз онҳо соҳиби ду боғ буд, ки дар онҳо анвоъи ангурҳо ва гирдогирди онҳо дарахтони хурмо сар ба осмон кашида буд. Дар байни боғҳо замини зироъати пурбаракоту ҳосилхезе вучуд дошт.

Ривоят шудааст, ки он ду мард бародарон аз бани Исроил буданд. Яке аз онҳо муъмин ва дигаре кофир буд. Онҳо баъди вафоти падар моли мероси худро тақсим карданд, ба ҳар кадоми онҳо ҷаҳор ҳазор динор расид. Шахси кофир бо моли худ, ду боғеро харид. Шахси муъмин моли худро барои ба даст овардани ризогии Худованд ва захира кардани тӯшаи охират, хайру эҳсон кард, масҷиду мадрасаҳо сохт ва ба ятимҳо аз моли худ кӯмак кард...

كَلَّمَا الْجَنَّتَيْنِ ؕ اَتَتْ اُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمِ مِنْهُ شَيْئًا ۖ وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا ﴿٣٢﴾

Килта-л-ҷаннатайни āтат укулаҳā ва лам таълим-м минҳу шай-ā. Ва фаҷҷарнā хилāлаҳумā наҳарō. 33.

33. Ҳар ду бўстон меваҳои худро (ба самар) овард ва аз меваҳо ҳеҷ гоҳ кам намешуд ва миёни ҳар ду ҷӯи обе ҷорӣ сохтем.

Одатан дарахтони боғ солбар мешаванд —як сол меваи бисёр ва соли дигар ҳосили кам медиҳанд. Агар аз байни меваҳои боғ наҳре ҷорӣ бошад, дарахтон ба қадри кофӣ обёрӣ мешаванд ва меваҳо хуб мепазанд. Боғҳои бордори кофир ҳар сол боровар буду

маҳсули онҳо ҳеҷ кам намешуд. Худованд миёни он ду боғ ҷўйбори обери равон карда буд ва ӯ бе ҳеҷ душворӣ он ду боғро обёрӣ мекард.

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا

وَأَعَزُّ نَفَرًا

**Ва кона лаҳу ҷамарун фа қола ли соҳибихи ва ҳува
юҳъавирухӯ ана аксару минка мала-в ва аъаззу
нафаро.34.**

34. Ва ӯро меваҳои бисёр буд, пас, рафиқи худро, ки бо ӯ гуфтугӯ мекард, гуфт: «Ман дар мол аз ту бештарам ва бо эътибори ҳашам (нафарот) голибтарам».

Соҳиби ин ду боғ ба ғайр аз даромади ҳосили онҳо, боз аз тиҷорат даромади дигаре низ дар ихтиёр дошт. Вале аз сабаби он, ки шахси камзарфият буд ва дид, ки дунё ба коми ӯ мечарҳад, ғуруру саркашӣ пайдо кард. Рӯзе ба рафиқи худ вохӯрду ӯро ба боғаш таклиф кард ва ӯро дар боғ сайру гашт дод. Диданд, ки дарахтҳо пур аз самару зироъатҳо пурборанд. Боғи дувумро ҳамчунин диданд. Бародари кофир фаҳркунон рӯйи ба бародари муъминини худ гардониду гуфт, ки мебинӣ, ман аз ту дида дар сарватдорӣ бартарам, обрӯ ва иззатам бештар ва нафарҳо ва тарафдоронам фузунтар! Ту бошӣ молатро ба ҳар тараф сарф кардӣ, ки ҳеҷ нафъе аз он ба ту нест.

Ояти зер ин қазияро идома медиҳад.

وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا

**Ва дахала ҷаннатаҳу ва ҳува зўлиму-л ли нафсиҳи қола
мә аъунну ан табида ҳазихи абада.35.**

35. Ва ба бӯстони худ даромад дар ҳоле ки ӯ бар нафси худ ситам кард, гуфт: «Намепиндорам, ки ин бӯстон ҳеҷ гоҳ ҳалок шавад».

Инсон, ки чандон ақли кофӣ надорад, ҳангоме ки ҳама чиз мувофиқи муроди ӯ шавад, ғурур, кибр ва дигар рафторҳои разил пайдо мекунад. Бинобар мазмуни ояти мазкур соҳиби он ду боғ бо

куфр ва мутакаббирӣ худро аз дигарон беҳтару баландмартабатар ҳисобида, пиндошт, ки ин дунё ҷовидон ва сарвату боигарии ӯ абадӣ аст. Аммо намедонист, ки бо ин куфр ва мағрурӣ ба худ ситам карда истодааст.

Он беҳабар аз рӯи ғафлат аз зебӣ ва пурҳосилии боғҳо ва зироати худ болида, ба бародари муъмини худ гуфт, ки аҳволи боғҳои маро дидӣ!? Ман ҳаргиз гумон намекунам, чуноне ки ту мепиндорӣ, фано ва нестӣ домони боғҳои маро гираду онҳоро нобуд созад!

Ояти зер ин қиссаро пай мегирад:

وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُودْتُ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا

**Ва маъзунну-с-саъата қоимата-в ва лау-р-рудитту илā
Раббӣ ла аҷиданна хайра-м минҳā мунқалаба. 36.**

**36. Ва гумон надорам, ки қиёмат барпо шуданист ва билфарз,
агар ба сӯи Парвардигори худ бозгардонида шавам, ҳаройина,
ҷои бозгашти беҳтаре аз ин бог хоҳам ёфт».**

Соҳиби боғ ба боғҳои сермеваи худ мағрур шуд ва аз суханҳои аввалааш фаротар рафта, дар ҳолати сайругашт, ба меваҳо назар карда, ба шарики муъмини худ гуфт қонунҳои мавҷуди ин ҷаҳон ба он қиёмате, ки ту меғӯӣ зид аст. Ман ҳаргиз фикр намекунам, ки қиёмат барпо мешавад. Дар идомаи сухани худ, бори дигар ба ривоҷи кори худ мағрур шуда гуфт, ки фаразан агар гуфтаи ту рост бошад ва Қиёмат барпо шавад, дар он ҳол ҳам бо ин қадру қимате, ки ҳоло дорам, дар он рӯз ба сӯи Парвардигор бозгардонида шавам, мусаллам аст, ки аз ин давлати дунё дида мақому мартабаи хубтаре хоҳам ёфт!

Хулоса, дар чунин суханҳои беасос ғӯтавар буду хаёлотӣ хомро дар сари худ мепарварид. Марди муъмин то охири ҷаҳон дам фуру баст, то бифаҳмад, ки рафиқи кофираш чӣ меғӯяд. Чун суханҳои ин марди бо сарвати худ мағруру беимону аз рафтори худ розиро шунид, барои посухи ӯ така ба Худо карда, барои сарзаниш ба сухан даромаду,

قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ

مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾

**Қола лаҳу сoҳибуҳу ва ҳува юҳāвируҳу а-кафарта би-л
лазӣ халақака мин турoбин сўмма мин-н-нутфатин
сўмма саввāка рачулā. 37.**

**37. Рафиқи ӯ, ки бо вай гуфтугӯ мекард, гуфт: «Оё ба он Худое
кофир шудӣ, ки туро аз хок, боз аз нутфа пайдо кард, боз туро
марди комил сохт?»**

Дӯсти боимон, дар ҳоле ки ба рафиқи кофири худ гуфтугӯ дошт, ба насиҳат пардохта ба ӯ гуфт, ки ингуна суханҳоро шахси кофир мегӯяд. Оё ба Худое, ки ту (яъне падари инсоният Одам (а))-ро аз хок офарид ва сипас мардумро аз нутфа (сперма) офарид ва туро марди комилу дурустандом гардонид, кофир шудӣ? Марди муъмин суханронии худро идома дода гуфт...

لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٣٨﴾

**Лāкинна Ҳуваллоҳу Раббӣ ва лā ушрику би Раббӣ
аҳадā.38.**

**38. Лекин (ман ҳаминро мегӯям, ки) Аллоҳ Парвардигори ман аст
ва ба Парвардигори худ ҳеҷ касро шарик намесозам.**

Сипас бародари муъмин барои дарҳам шикастани куфру ғурури шарикӣ худ, дар идомаи суханронӣ ба ӯ гуфт, ки лекин эътиқоди ман хилофи фикру гумони туст. Ман Соҳибнеъматӣ худро хуб мешиносам ва ба Ӯ имон дорам. Эътироф мекунам, ки Ӯ холиқу Павардигори ман ва бешарик аст. Ба Павардигори худ ҳеҷ касро, мисли ту шарик намеҳисобам. Ту бо боғу роғат мағрур бошӣ, ман ба ин эътиқоде, ки дорам, ифтихор мекунам. Ба Худои Ягона бовар дорам. Шахси муъмин, чуноне ки ояти зер ишора кардааст, бори дигар рафиқашро мавриди мазаммат қарор дода гуфт:

وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِنَّ تَرَنَ أَنَا

أَقْلَ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾

Ва лав лā иъ даҳалта ҷаннатака қулта мā шāллоҳу лā қуввата иллā биллāх. Ин тарани ана ақалла миъка мāла-в ва валадā. 39.

39. Ва чун ба бӯстони худ даромадӣ, чаро нагуфтиӣ «он чӣ Худо хостааст, шуданист; ҳеҷ тавоноӣ нест магар бо хости Худо?». Агар мебинӣ маро, ки аз ту дар мол ва фарзанд камтарам,

فَعَسَىٰ رَبِّي أَن يُؤْتِيَنِي خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنْ

السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾

Фа ъасā Раббӣ ай юътияни хайра-м миъ ҷаннатика ва юрсила ъалайҳā ҳусбāна-м мина-с самāи фа тусбиҳā саъидан залақō. 40.

40. пас умед аст, ки Парвардигори ман маро аз бӯстони ту беҳтар бидиҳад ва ба бӯстони ту офати гармселе аз Осмон бифиристад, пас, (боги ту) замини беғиёҳи лағзанда гардад.

أَوْ يُصْبِحَ مَأْوَاهَا غَوْرًا فَلَن تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾

Ав юсбиҳā мāуҳā гавран фа лан тастатӣъа лаҳу талабā.41.

41. Ё оби ӯ хушку фурурафта шавад, пас, ҳаргиз онро ба даст оварда натавонӣ».

Баъди он ки муъмин ба бародари кофираш дар масъалаи тавҳид, ки масъалаи сарнавиштсози ҳамаи амалҳост, гуфтугӯ дошт, ба сарзаниши ӯ шуруъ карда гуфт, ки чаро ин ҳама боғу меваҳо ва зироъатҳо ва наҳри ҷорӣ, ҳавои хушу манзараҳои дилкашро аз Худо намедонӣ. Чаро ҳангоми ба боғи худ, даромадӣ «мошоаллоҳ» (он чӣ Аллоҳ хоста бошад, ҳамон шуданист)

нагуфтӣ? Ту бояд эътироф дошта бошӣ, ки ин боғ ва ҳар чи дар он аст, ҳама офаридаи Худо ва дар ихтиёри Ёст. Агар хоҳад, онҳоро боқӣ мегузорад, агар хоҳад, дар як лаҳза несту нобудаи месозад. Ҳангоми чизҳои бароят форамо дидан, чаро «ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳ» (Ҳеҷ қувват ва ҳеҷ қудрате ғайри қуввати қудрати Худованд нест) нагуфтӣ? Ҳарчанд, ки ту заминро шудгор кардию тухм пошидӣ, ё заминро кофтию дарахтҳо коридӣ, онҳоро парвариш кардӣ, ба самар расонидӣ, агар ин имконоту васоили боғпаварию Худо ба ту намерод ва зироъату мевахоро намеофарид, ту чӣ карда метавонистӣ? Ту худ бе ёрии Худованд кистию, чистӣ? Агар мебинӣ, ки ман аз назари молу фарзанд аз ту камтарам, локин матлаби муҳимму асосии мо онҳо нестанд-ку? Ман аз ҷиҳати молу фарзанд аз ту кам бошам, бокам нест. Ту бояд бидонӣ, ки ҷамъ кардани дунёи бисёр шарт нест, зеро мақсад аз омадани ману ту ба ин дунё фақат дунёпарастӣ нест. Худованд метавонад, аз боғу роғи ту дида дар дунё ва охираи барои ман беҳтарин чиз (имон)-ро дар ихтиёри ман қарор диҳад. Ҳоло ман аз Павардигорам чашми умед дорам, ки ҳоли ману ҳоли турсо дигаргун кунад, ба ман имони комиле ато кунад. Ту ки кофирӣ, шояд неъматат аз даст равад, ё аз осмон офатеро тақдир карда бошад, ки бар сари боғи ту чунон бирезад, ки тамоми ончи дар боғ аст, несту нобуд шаванд, дар вақти боридаи борон замини боғи ту ба замини лои лағжонаку шӯразор бадал шавад ва он обе, ки ҳоло байни боғи ту аст, дар умқи замин чунон фурӯ равад, ки дигар бо ҳеҷ васила натавонӣ онро боло биёри ва боғи худро обшор кунӣ!

Бо ҳамин он марди муъмин рафиқи кофиру мағрури худро ҳушдор дод, ки неъматҳои зоҳирӣ он қадар қобили эътимод нестанд, ба онҳо дил набанд.

Хулоса, бародари мушрик ба суҳанҳои бародари муъминонаш чандон боварӣ ҳосил карда натавонист ва гумон дошт, ки ин неъматҳои, ки дар даст дорад, фанопазир набуда ҷовидонанд.

Дар ҳадиси шариф омадааст, ки Расулуллоҳ (с) ба Абӯмӯсо (р) фармуданд: **«Оё турсо бар ганҷе аз ганҷҳои Биҳишт раҳнамоӣ накунам?»**. Абӯмӯсо (р) гуфтанд: «Чаро не, ё Расулаллоҳ?». Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **«Он ганҷ (калимаи) «Ло ҳавла вало қуввата иллоҳ биллоҳ» аст.**

Ҳамчунин дар ҳадиси шариф, бо ривояти Анас (р) омадааст: «Худованд ҳар неъматеро, бар банди худ арзонӣ бидорад ва ӯ

калимаи «мошоаллоҳ ло қуввата илло биллоҳ»-ро бигӯяд, дар онҳо чуз марг, расидани (дигар) офатеро намебинад».

Аз ҳамин ҷиҳат баъзе аз аҳли пешгузаштагони солеҳ гуфтаанд: «Ҳар касе аз ҳол, ё мол, ё фарзандони худ дидан кунад, агар таъачҷуб кунад, бояд: «мошоаллоҳ ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳ» бигӯяд».

Оқибати ҳоли марди кофирро ояти зер эзоҳ медиҳад:

وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَىٰ مَا أَنفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ

عَلَىٰ عُرْوَتِهَا وَيَقُولُ يَلَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّيَ أَحَدًا ﴿٤٢﴾

**Ва уҳӯта би с̣амарих̣и фа асбаҳа юқаллибу каффайҳи
ъалā м̣а анфақа ф̣иҳ̣а ва ҳия ховиятун ъалā ъурушиҳ̣а ва
яқулу йā лайтан̣и лам ушрик би Рабб̣и аҳадā. 42.**

**42. Ва ҳама меваҳои он бо офат фаро гирифта шуд, пас, ҳангоми
бомдод бар он чи дар иморати он ду харҷ карда буд дастӣ худро бо
ҳасрат мемолид ва (дид, ки) он (биноҳо) дар сақфҳои худ фуру
афтадаанд, мегуфт: «Эй кош ба Парвардигори худ ҳеҷ касро шарик
намеовардам»:**

Тақдиру сарнавишти марди мушрик дигар буд. Гуфтугӯяшон ба поён расид, аммо марди муъмин натавонист суҳанҳои худро дар умқи дили рафиқи худ ҷой гиронад. Шаҳси сарватманд ғофил аз он, ки иродаи илоҳӣ хилофи хоҳиши нафси ӯст, мағрурона аз назди шарики худ ба хонааш баргашт. Офати илоҳӣ дар як лаҳзаи кӯтоҳе, ин боғи пуртаровату дарахтони хурмои сар дар фалаккашида ва зироъати ба самар нишаста ва тоқҳои самарбастаро дарҳам кӯбиду вайрону валангор кард. Саҳаргоҳон соҳиби боғ барои баҳрагирӣ сӯйи боғи худ равон шуд. Чун ба он ҷо расид, манзараи ваҳшатнокеро мушоҳида кард, аз рӯйи таъачҷуб даҳонаш кушода монд, чашмонаш хира шуд, намедонист ин саҳнаро дар хоб дида истодааст, ё дар бедорӣ. Қалбаш ба тапиш даромад, ранг аз чехрааш парид, зеро як умр даромади худро барои ба тартиб даровардани он сарф намуда буд, ҳама барбод рафтааст. Дид, ки дарахтон фуру ғалтида, зироъатҳо зерузабаршуда, деворҳо гашта, боми иморатҳо ва устувонаҳои ангурҳо дар ҳам фуру рехта, гӯё аз он боғи хурраму замини сарзаб чизе боқӣ намондааст. Афсӯскунон дастонашро бо ҳам месоиду аз

андешаҳои беаслу аз гуфтугӯҳои ботили хеш, ки ба бародари муъминаш гуфта буд, пушаймон шуда мегуфт, ки эй кош, ҳеҷ чизро бо Худои субҳон шарик намеҳисобидам, эй кош муъмин мебудаму неъматҳои Парвардигори худро инкор намекардам ва ин балоҳои шум бар сари ман намеомад. Як андеша ва муқоиса кардани ҳоли мушрикони замони мо бо саргузашти мушрикони гузашта кифоя аст. Афсӯси сахттару бефоидаеро, ки чунин шахсон меҳӯранд, ояти зер баён кардааст.

وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ﴿٤٣﴾

Ва лам таку-л лаҳу фиату-й-янсӯрунаҳу миң дуниллаҳи ва ма кона мунтасиро. 43.

43. Ва ёро ба ҷуз Худо ҳеҷ ҷамоъате набуд, ки ёрӣ диҳандаш ва худ интиқомгиранда набуд.

Шахси мушрик дид, ки ҳамаи пиндорҳои ғуруровараш ботил будаанд ва дарҳам рехтаанд, ғайр аз Худо дигар зоте нест, ки дар баробари ин балои азим ва хасороти бузург, ёро ёрӣ диҳад, ҳудаш низ тавоное набуд ва қудрате надошт, ки дар ивази нобуд шудани боғаш аз Худо интиқом кашад, пушаймон шуд, вале аллакай дер шуда буд. Зеро ингуна бедоршавиеро, ки ҳангоми мусибатҳо пайдо мешавад бедоршавии изтирорӣ мегӯянд, ки ба Фиръавну Намруд амсоли онҳо низ руҳ дода буд, ва он фоидаовар нест.

هٰذَاكَ الْوَلِيَّةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

Ҳунāлика-л валāяту лиллаҳи-л-ҳаққ. Ҳува хайрун савāба-в ва хайрун ъуқбā. 44.

44. Он ҷо собит шуда, ки ҳама ихтиёр барои Худои барҳақ аст. Вай аз рӯи савоб додан беҳтар аст ва аз рӯи ҷазо додан низ беҳтар аст.

Вақто ки ҳоли шахсе чун соҳиби боғ ба расвоғӣ кашад, ба ғайр аз Худои меҳрубон кист, ки ба чунин шахс ёрӣ расонида тавонад? Оре! Ба ғайр аз Ҳаққтаъоло ҳеҷ кас дар чунин ҳолат ёрӣ расонида наметавонад. Ҳар подоше, ки Худованд ба бандаш дар муқобили ҳар амале, ки медиҳад, хоҳ дар ин ҷаҳон бошаду хоҳ дар охираш, муносибу мувофиқи ният ва амали бандааст. Ҳеҷ кас дар ҳукми Худованд қудрати даҳолат карданро надорад. Дар ин ҷо соҳиби

боғ фаҳмид ва комилан ба ӯ маълум шуд, ки ҳама неъматҳо аз они Худованд аст. Ҳарчи иродаи ӯ таъоло бошад, он мешудааст. Лекин афсӯс, ки дер фаҳмид.

Хулоса, дар ҳама вақт, бахусус дар ҳолатҳои вазнин, агар нусрате ояд, аз ҷониби ӯст. Худованд дӯсту ёвари аҳли ҳақ ва шахсони парҳезгор аст. Дӯстони худро ёрӣ медиҳад, душманони худро чун соҳиби боғ сарват медиҳаду хор месозад. Барои касе, ки дӯсти Худост ва дар ҳама корҳо ба ӯ эътимод мекунад, беҳтарин подошу беҳтарин савобро арзонӣ медорад. Бо ҳамин қиссаи ибратангези соҳиби боғ ва бародари муъминин ӯ ба поён расид. Дар оятҳои зер Худованд Пайғамбари Худ (с)-ро хитоб намуда, барои кофирони Қурайш ва амсоли онҳо баён кардани мисолеро супориш додааст.

وَأَضْرَبَ لَهُمْ مَثَلِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ

بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيحُ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ

كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾

Ваэриб лаҳум-м маъсала-л-ҳайāti-д дунйā камāин анзалнāху мина-с-самāи фахталатā бихи набāту-л-арзи фа асбаҳа ҳашиман тазруху-р рийāҳ. Ва кāналлоху ъалā кулли шай-и-м Муқтадирō. 45.

45. Ва барои онҳо масали зиндагонии дунёро баён кун, ки он монанди обест, ки онро аз Осмон фуру фиристодем, пас, ба сабаби он сабзаи Замин дарҳам печид; пас, охири кор дарҳам шикаста шуд, ки бодҳо онро пароканда карданд. Ва Худо бар ҳама чиз тавоност.

Дар оятҳои гузашта сухан аз нопойдории неъматҳои ҷаҳони моддӣ гузашт. Ҳоло дар ояти мазкур барои инсонии мағрур, ки дар тӯли ҳаёти худ он саҳнаро ба такрор мебинад, то шояд аз ин ғуруру ғафлат бедор шавад, мисоле оварда, Худованд ба Расули Худ (с) фармудааст, ки барои мардуме, ки ба зебу зевари дунёи фониин зудгузар рӯ овардаанд, ёдрасон кун, ки ин дунёи фиребанда ба монанди қатраҳои оби ҳаётбахши боронест, ки аз осмон ба кӯҳу дашт меборад, гиёҳу сабзаҳо мерӯянд, онҳо ба воя мерасанд, аз

сабаби бисёрӣ ва зич будан, онҳо дарҳам омехта мешаванд, ҳосил медиҳанд, дере нагузашта оҳиста-оҳиста ба зард шудану хушк шудан рӯ меоранду дарҳам мешикананд, он қадар сусту бечон мешаванд, ки ҳар боду насим метавонад онҳоро аз ҳам ҷудо кунад ба ҳар ҷо барад. Мебинӣ, ки пас аз чанд муддате замин ҳолӣ шудаасту аз он гиёҳҳо асаре боқӣ намондааст. Ин аст саҳнаи дунёи иборатомӯз барои ҳар як инсон. Худованд бар ҳар чиз тавоно буд, ҳаст ва хоҳад монд. Неъматҳои дунё доимӣ нестанд, меоянду мераванд. Аммо Худованди боқию қодиру ҳайул қайюм азаливу абадист. Ҳама чизро меофарад, нест мегардонад, аз ҳеҷ кор ӯзист нест.

Ояти зер ин маъноро пурра месозад. Барои маълумоти бештар ба ояти 24-уми сураи «Юнус» (а) муроҷиат шавад.

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَةُ الصَّلَاحُ خَيْرٌ

عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا

Ал-мāлу ва-л-бануна зина-л-ҳайāти-д-дунйā. Ва-л-бāқийāту-с-сoлиҳāту хайрун ъинда Раббика савāба-в ва хайрун амалā. 46.

46. Мол ва фарзандон ороиши зиндагонии дунёанд ва боқӣҳои солеҳот (некиҳои поянда -қулли амалҳои хайр) назди Парвардигори ту аз рӯи савоб бештар аст ва аз ҷиҳати умед хубтаранд.

Барои инсон дар дунё ду чизи асосӣ мавҷуд аст. Яке молу сарват, дигаре зану фарзанд. Дар ин оят Худованд ин ҳардуро зинати ҳаёти дунё гуфтааст. Зеро зиндагонии дунё бо онҳо ривочу рангу раванг мегарад. Аммо онҳо нопойдору нестшавандаанд. Аз ин сабаб агар онҳо дар роҳи ризои Аллоҳ ба кор гирифта нашаванд, дар охира ба ғайри зиён ба инсон ҳеҷ нафъе намерасонанд. Ончи дар охира ба нафъи инсон аст, «боқӣтус-солеҳот» мебошанд, ки назди Парвардигор маҳфуз мемонанд.

Муфасссирони муҳтарам гуфтаанд, ки «боқӣтус-солеҳот» - некиҳои боқимонанда, некиҳои пойдор, ҳамаи ибодатҳо ва амалҳои некеанд, ки шахси мусулмон ҳолисона дар дунё анҷом медиҳад. Мисли адо кардани намозҳои панҷвақта, гирифтани рӯзаи моҳи рамазон, додани закот, адои ҳаҷ, ҳурмати падару

модар, адои ҳаққи зану фарзанд, хешовандон, мардум ва ғайра. Инчунин гуфтани зикрҳо. Яъне, ҳамаи ибодатҳо ва амалҳои неки холисона, ки инсон дар дунё анҷом медиҳад, назди Парвардигор маҳфуз мемонанд ва онҳо барои инсон нисбат ба сарвати дунё ва зану фарзанд аз назари подош беҳтаранд. Пас, амалҳои неки беҳтарин чизҳои онанд, ки инсонро дар пешгоҳи Худованд умедвор мекунанд.

Дар ҳадиси шариф бо ривояти Имом Молик ва Имом Аҳмад омадааст, ки Расулulloҳ (с) ба асҳоби худ фармуданд: **«Дар пайи ба даст овардани «Боқиётус-солеҳот»-и бисёр шавед! Асҳоб пурсиданд: Ё Расулал-лоҳ, чӣ чиз «Боқиётус-солеҳот» аст?». Фармуданд: «Гуфтани такбир, (Аллоҳу акбар), таҳлил (лоилаҳа иллаллоҳ), тасбеҳ (субҳоналлоҳ), таҳмид (алҳамду-лилоҳ) ва ло ҳавла вало қуввата илло биллоҳ».**

Дар ояти зер баъзе ҳолатҳои қиёмат зикр мешавад:

وَيَوْمَ نُسِيرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ

أَحَدًا

Ва явма нусаййиру-л-ҷибала ва тара-л-арза баризата-в ва ҳашарнаҳум фа лам нугодир минҳум аҳадā. 47.

47. Ба ёд ор рӯзеро, ки кӯҳҳоро равон кунем ва Заминро ошкоришуда бубинӣ ва чамъ созем мардумро, пас аз он, ҳеч касро нагзорем.

Дар оятҳои қаблӣ суҳан аз шахсони ба дунё мағрур ва барпошавии қиёматро бовар надоштанд, гузашт. Ҳоло ояти мазкур ҳақ будани барпошавии рӯзи қиёмат ва марҳалаи даҳшатноки онро баён карда гуфтааст, ки ба хотир ор рӯзеро, ки ин ҷаҳони ҳастӣ дар ҳам фуру мерезад, кӯҳҳо ки бузургтарин махлуқи Худованд дар рӯи заминанд, реза-реза шуда, чун пашми кӯбида, ё мисли абр дар фазо парвоз мекунанд ва дигар ашёи рӯи Замин, нишебу фароғи он низ аз байн мераванд ва Замин ҳамвор гашта, ҳама чиз комилан дар он ошкору намоён мешавад. Сипас, дар давоми оят Худованд ба Пайғамбари Худ (с) дастур додааст, то манзарае аз манзараҳои қиёматро ба ошиқони дунёпараст (чун соҳиби он ду боғ) ёдоварӣ намояд, ки рӯзи қиёмат чунин рӯзест, ки ягон махлуқро, ба хусус ягон инсонро, боқӣ намонда аз нав зинда

мегардонем ва барои ҳисобу китоб дар маҳшар (ҷамъомад)-гоҳ ҷамъ месозем. Барои маълумоти бештар ба оятҳои 105-107-уми сураи «То ҳо» муроҷиат шавад. Ҳодисаҳое, ки дар остонаи қиёмат рух медиҳанд, нишонаҳои рӯзи қиёмат ном дошта, дар сураҳои кӯтоҳи охири Қуръон бисёртар ба чашм мерасанд. Ояти зер давоми ояти қаблист:

وَعَرِّضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا لَّقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ

زَعَمْتُمْ أَلَّنْ لَّكُم مَّوْعِدًا

Ва ӯризу ӯалā Раббика ӯаффа-л лақад ҷиътумунā камā халақнāкум аввала марраҳ. Бал заъамтум ал лан-н-наҷъала лакум-м мавъидā. 48.

48. Ва оварда шаванд онҳоро ба пешгоҳи Парвардигори ту сафкашида. (гӯем): «Ҳаройина, омадед пеши мо, чуноне ки бори аввал шуморо офаридем. Балки мепиндоштед, ки барои шумо ваъдагоҳе нахоҳем сохт».

Кофирон бо пиндори худ зинда гардонидани баъд аз марг, ҳисобу китоб, Ҷаннату Дӯзахро инкор мекунанд.

Агар шунаванд ҳам, мегӯянд: «Ин сафсата ва афсонаҳои пешиниён аст». Ҳоло ояти мазкур барои сарзаниш ва дилкӯбии чунин шахсон ҳамчу рад хабар додааст, ки рӯзи қиёмат ҳама мардум саф ба саф бе ягон имтиёзу тафовут, шоҳу гадо баробар, бе ягон монеъа ба пешгоҳи Парвардигори ту арза мешаванд. Дар он асно ба онҳо гуфта мешавад, ки чуноне шуморо бори аввал офаридем, бе молу сарват, бе ёру ёвар, бе мансаб, бе либос, бори дигар назди Мо омадед! Шумо мепиндоштед, ки барои шумо чунин ваъдагоҳ нест. Ба дунё мағрур будед, онро ҷовидон меҳисобидед. Дидед, ки ваъдагоҳи илоҳӣ ҳақ будааст. Ҳоло ҳамроҳи шумо на сарват асту на зару на рутбаву мансаб. Ба пешгоҳи Худованд ҳолӣ омадед, чӣ ҷавоб медиҳед? Марҳилаи дигари рӯзи қиёматро ояти зер баён мекунад.

وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَوَيْلَتَنَا

مَا لَ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا

وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا ۚ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾

Ва вузиъа-л-китабу фатара-л муҷримина мушфиқина
мим ма фиҳи ва яқулуна йа вайлатанā ма ли ҳаза-л-
китаби ла юғодиру сағирата-в ва ла кабиратан илла
аҳсоҳа. Ва ваҷаду ма ҷамилу ҳазиро. Ва ла язлиму
Раббука аҳадā. 49.

49. Ва номаи аъмол дар миён ниҳода шавад, пас, гунаҳкоронро
бубинӣ, ки аз он чӣ дар он навишта аст, тарсонанд ва мегӯянд:
«Эй вой бар мо, чӣ ҳол аст ин номаро, ки на маъсияти хурдро ва
на бузургро нагузошта аст, магар онро ихота карда аст». Ва
ҳарчи карда буданд, пеши рӯ биёбанд. Ва Парвардигори ту бар
ҳеҷ кас ситам намекунад.

Дар ояти мазкур марҳилаи дигари рӯзи қиёмат инъикос ёфтааст, ки аз марҳилаи дар ояти қаблӣ баёншуда бузургтару даҳшатноктар аст. Худованд хабар додааст, ки дар он рӯз номаи аъмоли ҳамаи инсонҳо пешниҳод мешавад. Номаи аъмоли ҳар инсон ба дасташ дода мешавад. Некбахт бошад, ба дасти рост ва бадбахт бошад, номаро ба дасти чап мегирад. Ҳангоме ки номаи аъмол ба дасти чапи гунаҳгорон супорида мешавад, аз муҳтавои он бохабар мешаванд. Чун номаро меҳонанд, чунон ваҳшатзада мешаванд, ки дар чеҳраҳояшон осори ваҳшатро мушоҳида мекунӣ ва мебинӣ, ки онҳо чи қадар аз азоби дарднок дар ҳаросанд. Дар он асно онҳо фарёд зада мегӯянд, ки эй вой! Ҳалок бар мо! Ин чӣ китобест, ки ягон гуноҳи майда (сағира)-ву бузург (кабира)-ро, ки мо онҳоро фаромӯш кардаем, нарезондаву начаконда дар худ сабт кардааст?

Муфасссирон гуфтаанд, ки касоне гуноҳҳои кабираро (бузургро) кардаанду бе тавба аз ин дунё гузаштаанд, вақто ки номаи аъмолро ба даст мегиранд, мебинанд, ки ҳатто гуноҳҳои сағира (майда) низ дар он сабт шудаанд. Аммо касоне, ки аз

кардани гуноҳи кабира парҳез карда бошанд, чун ба номаи аъмоли худ менигаранд, чуноне ки дар ояти 31-уми сураи «Нисо» гузашт, мебинанд, ки аз номаи аъмоли онҳо ҳатто гуноҳҳои сағира хат зада шудаанд.

Хулоса, ҳар гуноҳе, ки гунаҳкорон дар дунё кардаанд, дар номаи аъмолашон сабтшуда меёбанд. Зеро Парвардигор Зотест, ки ба ҳеҷ кас ситам намекунад. Ҳеҷ касе аз бандагонашро бе гуноҳ таҳти ҷазо қарор намедихад, подоши ҳеҷ касро заррае намекоҳад. Барои маълумоти бештар ба ояти 28-уми сураи «Ҷосия» ва ба ояти 30-юми сураи «Оли Имрон» муроҷиат шавад.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ

فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ ۖ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ

عَدُوٌّ بئسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾

Ва из қулнā лил малāикатисчуду ли āдама фа сачадӯ иллā Иблиса кāна мина-л-чинни фа фасақа ъан амри Раббих. Афа таттахизунаҳу ва зуррийятаҳу авлийāа мин дунӣ ва ҳум лакум ъадуев. Биъса ли-з-золиминā бадалā. 50.

50. Ба ёд ор, чун ба фариштагон гуфтем: «Одамро сачда кунед!». Пас, ҳама сачда карданд, магар Иблис, ки аз чин буд; пас, аз фармони Парвардигори худ берун шуд. Оё ўро ва фарзандони ўро аз гайри Ман дӯст мегиред? Ва (ҳол он ки) онҳо ба шумо душмананд. Онҳо барои золимон чӣ қойишҳои баданд.

Дар ояти мазкур Худованд ишора ба ғурури шайтон карда, аз ҳоли ӯ ба Расули Худ (с) хабар дода фармудааст, ки ай Расули Мо, ба ёд ор замонеро, ки Мо ба фариштагон гуфтем: «Одамро сачда кунед!». Пас, ҳама фариштагон амри Худовандро ба ҷо оварда, сар ба сачда ниҳоданд. Лекин шайтон аз фармони Парвардигор хориҷ шуду аз рӯйи кибр сари худро ба сачда нагузашт. Зеро ӯ аз гурӯҳи чинҳо буд, ва дар он асно бо сабаби тоъати бисёр дар сафи фариштагон қарор дошт. Ба хоҳири ғурур аз раҳмати Парвардигор хориҷ шуд ва аз он мартабаҳои олӣ тамоми сармояи маънавии

худро аз даст дод. Ў аз даргоҳи Худованд ронда ва манфуртарин махлуқи Худованд шуд. Худованд дар давоми оят фармудааст, ки чаро ба ин ҳол шайтону фарзандони ўро ба ҷои Ман дўсти худ интиҳоб мекунад? Ҳол он, ки ў душмани сарсаҳти шумост ва аз рўзи нахуст барои гумроҳ сохтани шумо тасмим гирифт, қасам ёд карду душмани худро ошкор сохт. Агар шумо васвасаи шайтону фарзандони ўро ё лашкару ёваронашро, ки аз инсонҳоанд, ба ҷои амру фармонҳои Худованди раҳиму меҳрубон бипазиред, бисёр кори бадеро анҷом додаед.

Хулоса, саҳеҳтарини қавлҳо ҳамин аст, ки Иблис аз навъи чин аст, дар он асно аз сабаби ибодати бисёр дар гурӯҳи фариштагон шомил буд. Бинобар ин, дар қатори фариштагон ба сачда кардани Одам (а) маъмур гардид. Аммо таъбиати аслияш ба ў бозгашт, бо кибру гурур аз итोजати Худованд сар печиду ба Одам (а) сачда карданро шикасти қадри худ донист, (... то охири қисса).

Барои сифати фариштагонро бештар фаҳмидан ба оёти 36-37-уми сураи «Анбиён» ва барои таърихи шайтонро бештар фаҳмидан ба ояти 15-уми сураи «ар-Раҳмон» ва ба оёти 11-18-уми сураи «Аъроф», ояти 112-уми сураи «Анъом», ояти 39-уми сураи «Бақара» муроҷиат шавад. Дар оятҳои номбурда Худованд аз мо хостааст, ки набояд шайтонро дўсти худ қарор дод. Зеро мақсади шайтон он аст, ки дар либоси дўстӣ моро фиребад, аз мо интиқом кашад ва аз рафтан ба ватани аслий, ки Ҷаннат аст, боз дорад. Ҳасани Басрӣ (р) гуфтааст: «Иблис асли чин буд, чуноне ки Одам асли башар аст».

Валлоҳу аълам.

﴿ مَا أَشْهَدُهُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ

مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾

﴿ *Мā ашҳаттуҳум халқа-с-самāвāти ва-л-арзӣ ва лā халқа анфусиҳум ва мā кунту муттаҳиза-л музиллина ъазудā. 51.*

51. Онҳоро вақти офаридани осмонҳо ва Замин ва вақти офаридани ҳудашон ҳозир накарда будем. Ва Ман гумроҳонро мададгориранда нестам.

Худованд дар ояти мазкур ба инсонҳое, ки шайтонро дӯст ҳисобида, ба васвасаҳои ӯ амал мекунанд ва мепиндоранд, ки Худо шарик дорад, хабар дода аст, ки ман ҳангоми офариниши осмонҳо ва Замин онҳоро (яъне он шайтонҳое, ки шумо дӯст медоред ва мепарастед) ҳозир накарда будам ва аз онҳо машварату кӯмак нахоста будам. Ҳатто ҳангоми офариниши худашон ҳам, аз онҳо кӯмак нахоста будам. Зеро онҳо дар он асно вуҷуд надоштанд. Яъне офарандаи ҳамаи мавҷудот Худованди қодиру тавоност, аз ҳама айбу нуқсонҳо пок аст. Худованд ба шарик ва мададгор муҳтоҷ набуд ва нест, балки ҳама мавҷудот ба Ӯ таъоло муҳтоҷанд. Худованд дар охири ояти мазкур фармудааст, ки Ман чунон очиз набудам, ки гумроҳонро, (яъне шайтон ва кофиронро) мададгори худ қарор диҳам. Пас, шумо чӣ гуна онҳоро дӯсти худ меҳисобед ва онҳоро мепарастед?

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ

يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا

Ва явма яқулу нāду шуракāия-л-лазūна заъамтум фа даъавхум фа лам ястаҷибу лаҳум ва чаъалнā байнаҳум-м мавбиқо. 52.

52. Ва рӯзе, ки Аллоҳ фармояд: «(Эй мушрикони Моро, ки андеша мекардед, ки худоанд, нидо кунед!». Пас, онҳоро нидо кунанд. Ва нидояшонро ҷавоб надиҳанд. Ва дар миёни онҳо ҷои ҳалокат сохтем.

Ояти мазкур бори дигар ҳушдор додааст, ки ба хотир биёваред рӯзеро, ки Худованд ба мушрикони меғӯяд, ки он чизҳое, ки ба ман шарик қарор медодед ва як умр аз онҳо дам мезадеду дар остонаи онҳо сар ба сачда мениҳодед, кучоанд. Дида истодаед, ки азоб аз ҳар тараф шуморо ихота кардааст, ба онҳо садо бизанед, лоақал лаҳзае ҳам бошад, ба кӯмаки шумо бишитобанд ва ҳамонгунае, ки мепиндоштед, барои шумо шафеъ шаванду ба фарёди шумо бирасанд! Он беҳирадон гӯе ҳоло ҳам дар дунё бошанд, фарёд мезананду онҳоро ба ёрии худ меҳонанд, аммо бутҳои худсохтаи онҳо, ҳатто ба нидои онҳо посух намедиҳанд, чӣ расад ба кӯмаки онҳо? Зеро барои онҳоро аз ҳам ҷудо кардан, байни онҳо водии амиқ (чуқур)-еро Худованд қарор

додааст. Дар он асно онҳо дар вартаи ҳалокат дасту по мезананд ...

وَرَاءَ الْمَجْرُمُونَ النَّارَ فَظُنُّوا أَنَّهمْ مُّوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾

Ва ра-а-л-мучримӯна-н-нāра фаẓаннӯ аннаҳум-м муvақиъӯхā ва лам яҷидӯ ӯанҳā масрифā. 53.

53. - Ва гунаҳгорон оташро бубинанд, пас, хоҳанд донист, ки онҳо дар он афтодагонанд ва аз он ҷои бозгашт наёбанд.

Худованд дар ояти мавриди назар натиҷаи кори мушрикони шаҳсонеро, ки пайрави шайтон шуданд, баён карда, гуфтааст, ки дар он рӯзе, ки гунаҳгорон оташи Ҷаҳаннамро мебинанд, мефаҳманд, ки дигар барои онҳо паноҳгоҳе нест, дар он, албатта, меафтанд, дигар ҳеҷ роҳи гурезе нахоҳанд ёфт. На бутҳои сохташон ба фарёдашон мерасанд, на касе онҳоро шафоат мекунад, на бо гуфтани суханҳои дурӯғ ва на бо зару зӯр аз ҷанголи оташ халос мешаванд. Ҳайрон мемонанд.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ

أَكْثَرُ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾

Ва лақад саррафнā фи ҳāза-л-Қур-āни ли-н-нāси миñ кулли маšал. Ва кāна-л-иñсāну акšара шай-иñ ҷадалā. 54.

54. Ва батаҳқиқ, дар ин Қуръон барои мардум ҳар масалеро баён кардем, вале одамӣ аз ҳама чиз бештар хусуматкунанда аст.

Худованд барои инсонҳо Қуръонро фуруд овард, ва дар он фармуд, ки ба дастуроти ӯ амал кунед ва панд гиред, то ба некиҳои ин дунё ва охират соҳиб гардед ва аз оташи Дӯзах халос шавед. Зеро дар Қуръон барои ғоидаи дунё ва охирати мардум ҳама чиз бо тафсилу бо такрор баён шудааст. Агар инсон пайрави гуфтаҳо ва дастуроти Қуръон шавад, аз азоби абадии охират халос мешавад ва ба мақсади аслии худ мерасад. Вале инсон нисбат ба дигар махлуқот, дар ин бора бештар ба хусумату душманӣ, ҷидол, баҳсу мунозира мепардозад. Барои пурра фаҳмидани маънои ояти мазкур ба эзоҳи ояти 12-уми сураи «Юнус» (а) муроҷиъат шавад. Дар ҳадисе аз Анас (р) ривоят шуда

аст, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **«Рӯзи қиёмат шахсе аз кофирон ҳозир мегардад. Аз ӯ савол мешавад: «Дар хусуси Расуле (с), ки Мо фиристода будем, шумо чӣ корро раво дидед?»**. Ӯ мегӯяд: «Парвардигоро! Ман ба Ту ва Расулат (с) имон овардам ва дар амал аз ӯ итоат кардам». Худованди таъоло мефармояд: **«Номаи амалҳоят дар назди Ту гузошта шуда аст, дар он аз инҳо чизе мавҷуд нест!»**. Он шахс мегӯяд: «Ман ин номаи амалҳоро қабул надорам». Худованд мегӯяд: **«Ин фариштагони Мо, ки туро ниғаҳдорӣ мекарданд, ҳоло зидди ту гувоҳӣ дода истодаанд»**. Ӯ мегӯяд: «Ман гувоҳии онҳоро қабул надорам ва на онҳоро мешиносам ва на онҳоро ҳангоми амали хеш дидаам». Худованди таъоло мефармояд: **«Инак Лавҳи маҳфуз дар рӯ ба рӯи ту аст. Дар он ҳама ҳолати ту чунин навишта шуда аст»**. Ӯ мегӯяд: «Парвардигоро, Ту маро аз зулм паноҳ додаӣ, ё на?». Худованди таъоло мегӯяд: **«Оре, ту аз зулм дар паноҳи Мо ҳастӣ?»**. Пас, дар ин ҳол ӯ мегӯяд: «Парвардигоро! Ман чунин гувоҳонро чӣ гуна қабул кунам, ки ман онҳоро надидаам. Ман шаҳодатеро метавонам қабул кунам, ки аз тарафи худӣ ман бошад». Онгоҳ ба даҳони ӯ муҳр зада мешавад ва дасту пояш ба куфру ширки ӯ гувоҳӣ медиҳанд. Сипас, ӯро ба Ҷаҳаннам андохта мешавад».

Ин аст ҷидоли инсон барои халосии худ. Локин ҳайҳот.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا

أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةٌ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا

Ва ма манаъа-н-наса ай юьминӯ из ҷааҳуму-л-худā ва ястағфиру Раббаҳум иллā аъ таътияҳум суннату-л аввалӣна ав яътияҳуму-л-ъазāбу қубулā.55.

55. Ва мардумро чун ҳидоят ба онҳо биёмад, аз он ки имон оранд ва аз Парвардигори худ талаби омӯрзиш кунанд, чизе бознадошт, магар интизори он, ки ба онҳо равиши пешиниён бирасад, ё ба онҳо азоб рӯ ба рӯ биояд.

Инсони саркаш на аз ваҳйи илоҳӣ, на аз панду насиҳати Пайғамбарон, на аз мутолиъаи таърихи гузаштагон, на аз мушоҳидаи дарсҳои ибратноки ҷомеъа ибрат мегираду на ҳеҷ кадоми онҳо ба ӯ асар мекунад. Танҳо азоби ногаҳонии илоҳист, ки

ӯро бар сари ақлу фикр меорад, лекин ҳангоми омадани азоби илоҳӣ дигар чӣ фоида, ки роҳҳои тавбаву бозгашт баста шудааст. Ҳоло дар мазмуни ин оят омадааст, ки ин мисолҳои гуногунро мушрикон шуниданд, боз чӣ чиз онҳоро монеъ шудааст, ҳангоме ки ҳидояти илоҳӣ ба сӯи онҳо омад, имон наоварданду аз гуноҳҳои кардаашон истиғфор (омурзиш) напурсиданд? Магар имон овардану аз Худованд омурзиш пурсиданашонро ба омадани азоби илоҳӣ мавқуф гузоштанд ва интизоранд, ки мисли пешиниён азоби илоҳӣ ба сарашон фурӯ резад, баъд имон биёранд? Ё мехоҳанд ҳар замон азобҳои гуногун рӯёруи онҳо рух диҳанд? На! Дар чунин ҳолат имон оварданро имони изтирорӣ меноманд. Имони изтирорӣ беарзиш аст ва қабул нест. Ҳоло он, ки:

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۚ وَتُجَدِّلُ الَّذِينَ كَفَرُوا

بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾

Ва мa нурсилу-л-мурсалӣна иллa мубашширӣна ва муnзирӣн. Ва юcадилу-л-лазиnа кафару би-л-баътили ли юдҳизу биҳи-л-ҳаққа ва-т-тахазу айaти ва мa уnзирu ҳузувa. 56.

56. Ва Мо пайғамбаронро ба чуз башоратдиҳанда ва тарсонанда намефиристем ва кофирон беҳуда хусумат мекунанд, то ба сабаби он сухани ҳақро (аз ҷояш) билағжсонанд ва каломи Моро ва чизеро, ки ба он тарсонанда шуданд, ба тамасхур гирифтанд.

Худованд дар баробари муҳолифон Пайғамбари Худ (с)-ро тасаллӣ намуда фармудааст, ки вазифаи ҳамаи пайғамбарон, ба хусус вазифаи ту низ мардуми муъминро ба Ҷаннат башорат додан ва кофиронро аз азоби илоҳӣ бим додан аст. Бо вучуде, ки ҳақ равшан ва ошкор аст, кофирон беҳуда ба баҳсу мунозира мепардозанд. Муборизаи ҳаққу ботил дар тӯли таърих ҳамчунон идома дорад. Онҳо аз ин озодӣ ва ихтиёри чузъие, ки Худованд ба онҳо дода аст, сӯиистифода мекунанд. Кофирон бо суханҳои беасос мехоҳанд бар сухани ҳақ ғалаба кунанд ва сухани ҳақро ба ботил ва нораво табдил диҳанд. Бинобар ин, ҳангоме ки онҳо барои тасдиқи суханҳо аз пайғамбарон (а) муъҷиза талаб мекунанд, мақсадашон имон овардан нест. Балки ҳадафашон масҳара кардан ва истеҳзо аст. Онҳое, ки кофир шуданд, бо тарзи

ботил алайҳи ҳақ мубориза мебаранд. Меҳоҳанд ба пайғамбарон бо гуфтани: “Шумо низ мисли мо инсонед, шумо аз мо чӣ фарқ доред”, ҳақро аз байн бибаранд. Онҳо мардуме ҳастанд, ки оятҳои Мо ва рӯзи қиёмат ва азобу ҷазои барои онҳо ваъдашударо бо боди истехзо мегиранду масхара мекунанд.

Хулоса, вазифаи пайғамбарон маҷбур кардан нест. Балки вазифаи онҳо ба мардум башорату бим додан аст.

Валлоҳу аълам:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ

يَدَاهُ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا

وَأِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٥٧﴾

Ва ман аъламу мим ман зуккира би айяти Раббихи фа аъраза ъанҳа ва насия ма қаддадат ядāх. Инна ҷаъална ъалā қулубихим акиннатан ай яфқаҳуҳу ва фӣ āзāнихим вақро. Ва иъ тадъухум ила-л-ҳудā фа ла-й яҳтадӯ изан абадā. 57.

57. Ва кист ситамгортар аз он касе, ки бо Каломи Рабби хеш панд дода шавад, пас, аз он рӯйгардон шавад ва он чӣ ду дасти вай пеш фиристодааст, фаромӯш кунад? Ҳаройина, бар дили онҳо пардаҳое афгандем, то (Қуръонро) нафаҳманд ва дар гӯши онҳо гаронӣ (андохтем) ва агар онҳоро ба сӯйи ҳидоят бихонӣ, пас, ҳаргиз ҳидоят наёбанд.

Дар ояти қаблӣ суҳан аз мушрикони мутаъасиб ба миён омада буд. Ҳоло ояти мазкур ояти қаблиро пай гирифта, дар қисми аввал фармудааст, ки кист ситамгортар аз касе, ки бо оятҳои Парвардигораш панд дода шуд, аммо ӯ, чунон ки лозим аст, панд нагирифт, яъне фикр накард, имон наовард, аз куфр ва гуноҳхораш тавба накард? Балки аз Каломи Рабби худ рӯй гардонд ва гуноҳҳои худро фаромӯш карда, худро шахси бегуноҳ меҳисобад. Оре! Аз чунин шахс золимтар шахси дигаре нест. Зеро агар шахсе пандҳои Холиқу Розик, Тарбиякунандаву бахту саъодатдиҳандаи худро бо хурсандӣ қабул накунад, золим аст. Аллоҳ таъоло бо чунин шахсон

муъомилаи мувофиқ намуда дар давоми ояти мазкур гуфтааст, ки модоме ки онҳо оятҳои Қуръонро масхара карданд ва аз онҳо рӯйгардон шуданд, сазовор шуданд, ки мо дар дилҳои онҳо парда афганем (мӯҳр ниҳем) ва дар гӯшҳояшон вазнинӣ (кар)-и ниҳем, то Қуръону оятҳои онро нафаҳманду садои ҳақро нашнавад. Аз ин рӯ, агар онҳоро ба сӯи ҳидоят бихонӣ ҳам, ҳаргиз ва ҳеҷ гоҳ ҳидоятро пазиро нахоҳанд шуд. Барои маълумоти бештар ба ояти 55-уми сураи «Нисо» муроҷиъат шавад.

وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَلْ لَهُمْ

الْعَذَابَ ۚ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْيلًا

Ва Раббука-л-Ғафӯру Ҷу-р- раҳмаҳ. Лав юаҳизуҳум би ма касабу ла ъаҷчала лаҳуму-л-ъазоб. Бал лаҳум-м мавъиду-л ла-й яҷиду мин дунихи мав-илā. 58.

58. Ва Парвардигори ту омӯрзанда ва соҳиби раҳмат аст, агар онҳоро ба он чӣ кардаанд, бигирад, ҳаройина, ба зудӣ бар онҳо азобро бияфганад, балки барои онҳо миёод (муҳлати муъайян)-ест, ки чун фаро расад, ба чуз Ё ҳаргиз паноҳгоҳе наёбанд.

Ғафур яке аз сифатҳои Парвардигор аст, яъне Худованд гуноҳҳои тавбакунандагонро бисёр бахшанда аст. Раҳим сифати дигари Худовандӣ аст. Аз ин сабаб гунаҳкоронро бо шитоб азоб намекунад, то шояд ба ҳуш оянду тавба кунанд. Локин то кай? Чун саркашӣ ва нофармонӣ ба ҳадди охираш расад, Парвардигори одил рӯи Заминро аз вучуди ин нопокон тоза мегардонад. Ҳоло дар ин оят Худованд ба Расули Худ Муҳаммад (с), хитоб намуда гуфтааст, ки эй Муҳаммад (с) Парвардигори Ту бисёр бахшандаву меҳрубон аст. Бо вучуди гарданкашӣ ва нофармонӣ ба онҳо муҳлат дода аст, то ба худ омада имон биёваранд ва омурзида шаванд. Агар дар муқобили гарданкашӣ ва гуноҳҳои содиркардашон онҳоро ҷазо меод, азоби ин дунёро ҳар чи зудтар бар онҳо нозил мекард. Аммо Худованд чунин накард, балки барои азоби онҳо вақти муқарраршуда (рӯзи қиёматро) муайян карда аст. Онҳо пеш аз барпошавии рӯзи қиёмат, ҳеҷ паноҳгоҳе намеёбанд, ки дар он пинҳон шуда аз азоб эмин бимонанд. Азоби таъҷили, чуноне ки ояти зер ишора дорад, барои баъзе қавмҳои саркаш дар замонҳои қадим фиристода шудааст.

وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَمَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِم مَّوْعِدًا ﴿٥٩﴾

Ва тилка-л-қурӯ аҳлакнāхум ламмā ʒаламӯ ва ҷаъалнā ли маҳликиҳим-м мавъидā. 59.

59. Ва он қаряҳоро чун ситам карданд, ҳалок кардем ва барои ҳалоки онҳо ваъдаи муайяне муқаррар гардонидем.

Дар ояти мазкур Худованд саргузашти ба азоби дарднок гирифтор шудани қавмҳои пешгузашта (мисли қавми Нӯҳ (а), Од, Самуд ва ғайра) ишора карда, ба мушрикони Қурайш таҳдид менамояд, ки агарчи мардумони ин шаҳрҳое, ки шумо дидаистодаед, ситам карданд, пайғамбарони фиристодаи Моро дурӯғӯ пиндошанд ва дар душманӣ бо пайғамбарон аз ҳад гузаштанд, дар ҳалокашон шитоб накардем барои ҳалоки онҳо вақти муайян ва маълум қарор додем, то шояд ислоҳ шаванд. Аммо онҳо ислоҳ нашуданд ва дар ситам (гуноҳ) аз ҳад таҷовуз карданд. Чун вақти муъайяншуда расид, дигар як лаҳза онҳоро дар рӯи Замин боқӣ нагузоштем. Чаро дурӯғҳисобандагони қавми ту (с) аз сарнавишти шуми онҳо ибрат намегиранд? Оё бо андак муҳлате, ки ба онҳо дода шудааст ҳалокашон ба таъхир гузошта шудааст, мисли онҳо мағрур мешаванд?

Муфасссирон гуфтаанд, ки кофирон ва мушрикон бояд дар ҳар замону макон аз саргузашти талхи ин қавмҳо ибрат гиранд.

Дар оятҳои зер (аз ояти 60-ум то 82-юм) қиссаи воҳӯрии Мӯсо (а) бо Хизр (а) ва аҷоиботи он баён мешавад.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتْنِهِ لَا أُبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ

أَمْضَىٰ حُقُبًا ﴿٦٠﴾

Ва из қола Мӯсā ли фатāху лā абраҳу ҳаттā аблуга маҷмаъа-л-баҳрайни ав амъия ҳуқубā. 60.

60. Ва ба ёд ор, чун Мӯсо ҷавони худро гуфт: «Ҳамеша роҳ меравем, то он ки ба маҳалли ҷамъ шудани ду дарё бирасем ё мӯддатҳои дароз роҳ биравем».

Ҳарчанд аҳлуллоҳ (пайғамбарон) аз ҳама мардум беҳтару афзал бошанд ҳам, ҳеҷ вақт худро беҳтару хубтар намегӯянд. Агар

гоҳо аз забони онҳо дар ин бора калимае саҳван барояд, аз тарафи Аллоҳ таъоло дарҳол танбеҳ мешаванд. Чуноне ин гуна итоб бо Мӯсо (а) низ рух дода буд, ки он сабаби вохӯрии Мӯсо (а) бо Хизр (а) гардид. Бинобар қавли муфасссирон, нақли ботафсили ин дoston дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ ва Муслим бо ривояти Убай ибни Каъб (р) чунин омадааст, ки Расули Худо (с) фармуд: «Боре ҳазрати Мӯсо (а) дар байни қавми худ - бани Исроил барои мавъиза баланд шуд, мардум аз ӯ (а) пурсиданд, ки кадом касе аз ҳамаи мардум олимтар аст, (дар илми Мӯсо (а) касе аз ӯ (а) олимтар набуд, бинобар ин) фармуд: «Ман аз ҳама олимтарам»...

Ин суҳан мавриди писанд қарор нагирифт, балки одоб талаб мекард, ки ҷавоби саволро ба илми Худо ҳавола мекард, яъне мегуфт: «Аз байни мардум кадом кас аз ҳама олимтар аст, Худо беҳтар медонад».

Ба ин ҷавоби Мӯсо (а) аз тарафи Худованд итоб омад ва ба Мӯсо (а) нозил гардид, ки Мо бандае дар «маҷмаул баҳрайн» (ҷои ҷамъшавии ду баҳр) дорем, ки аз Ту (а) олимтар аст. (Вақте Мӯсо (а) аз ин мавзӯ хабар ёфт, ба даргоҳи Худо арз кард, ки Худоё! Агар ӯ аз ман олимтар аст, меҳоҳам барои истифода ба назди ӯ сафар кунам). Бинобарин, арз карда гуфт: «Худоё, маро ба нишони (макони) ӯ огоҳ соз. Худованди таъоло фармуд: «Як моҳӣ дар нонхалтаи худ бигуззор ва ба сӯи ҷамъшавии ду баҳр ҳаракат кун, ҳар кучо расидӣ ва ин моҳӣ гум шуд, дар онҷо метавонӣ он бандаи Моро мулоқот кунӣ». Мӯсо (а) тибқи дастур як моҳиро ба нонхалтаи худ гузошт...»

Худованд дар Қуръон ин қиссаро аз ҳамин ҷо оғоз намуда дар ояти мазкур фармудааст, ки он замонро ёд кунед, ки Мӯсо (а) ба ходими (шогирди) худ (Юшаъ писари Нун) фармуд, ки ман (дар ин сафар) роҳамро то онҷо идома медиҳам, ки бирасам ба ҷое, ки ду баҳр бо ҳам ҷамъ шудаанд, ё ҳамчунин то муддати тӯлонӣ роҳ биравам.

Муфасссирон гуфтаанд, ки ин оят дарс аст ба шогирдон ва муаллимон. Муаллимон бояд шогирдони шоистаи худро барои суҳбати худ интихоб кунанд ва шогирдон бояд аз суҳбат ва хизмати муаллими худ сар напечанд.

Дар бораи маконе, ки дар ояти мазкур ва ҳадиси дар ин мавзӯ ривоятшуда чун «маҷмаул баҳрайн» (ҷои ҷамъшавии ду баҳр) номбар шудааст, байни муфасссирон ихтилоф аст.

Зеро дар Қуръон ва ҳадиси Расулуллоҳ (с) макони он аниқ нашудааст ва ҷое ки ду баҳр бо ҳам пайваст мешавад, дар дунё бисёр аст. Локин бисёре аз муфасссирон гуфтаанд, ки он ҷои пайвастшавии баҳри Форс ва баҳри Рум аст. Худо донотар аст.

Қисса кӯтоҳ, Мӯсо (а) баъди шунидани ин суханҳо тайёри дид, ҳамроҳи шогирди худ барои ёфтани бандае, ки илмноктар аст, қадам дар роҳ карданд. Ояти зер ин қиссаро пай мегирад:

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾

**Фа ламмā балағo маҷмаъa байнихимā насийā ҳутаҳумā
фа-т-тахазa сабилаҳу фи-л-баҳри сарабā. 61.**

61. Пас, чун ба маҳалли ҷамъ шудани ду дарё расиданд, моҳии худро фаромӯш карданд, пас, моҳӣ обро монанди нақбе шикофту дар дарё роҳи худро пеш гирифт.

Мӯсо (а) ҳамроҳи шогирди худ ба маҳалли пайванд шудани он ду баҳр, ки маҳалли дидори Мӯсо (а) бо Хизр (а) буд, расиданд, ба санге сар гузошта истироҳат намуданд. Мӯсо (а)-ро хоб бурд. Дар онҷо ногаҳон моҳии бирён (зинда шуд) ба ҳаракат даромад, аз нонхалта берун ҷаста, ба баҳр рафт ва дар об бо тарзи аҷибе ҳаракат мекард, яъне бо амри Худованд моҳӣ дар об нақб (суроҳӣ) меканд ва пеш мерафт.

Зинда шудани моҳии бирён муъҷизае барои Мӯсо (а) буд. Гум шудани он нишонаи ҷои вохӯрии Мӯсо (а) бо Хизр (а) буд.

Вақте ки Мӯсо (а) бедор гашт, Юшаъ нақли ин ҳодисаро ба Мӯсо фаромӯш кард ва ҳарду аз онҷо ҳаракат карданд.

Ояти баъдӣ қиссаро идома медиҳад.

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ إِنَّا لَفَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا

نَصَبًا ﴿٦٢﴾

**Фа ламмā қāвазā қoла ли фатāҳу āтинā ғадāанā лақад
лақинā мин сафаринā ҳāзā насабā. 62.**

62. Пас, чун (аз санг) гузаштанд, Мӯсо ба ҷавони худ гуфт: «Биёр барои мо таъоми ҷошти моро, ҳаройина, аз ин сафари худ заҳмате ёфтем».

Онҳо комилан як шабонарӯз ҳаракат карданд. Вақте ки субҳи рӯзи 2-юм расид, Мӯсо (а) ба шогирди худ гуфт, ки таъоми чоштамонро биёр, ки мо аз ин сафари худ ранҷи бисёре дидем.

Ривоят шуда аст, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **«Мувофиқи қазои илоҳӣ ҳазрати Мӯсо (а) пеш аз ин эҳсоси хастагӣ намекарданд, магар вақте ки аз (макони) мақсад пештар гузаштанд»...**

Ояти зер ин қиссаро давом медиҳад.

قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحَوْتَ وَمَا أَنَسْنِيهِ إِلَّا

الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ ۚ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾

Қола араайта из авайнā ила-с-сахрати фа иннӣ наситул-хўта ва мā ансāниҳу илла-ш-шайтону ан азкураҳ. Ва-м-тахазза сабилаҳу фи-л-баҳри ъаҷабā. 63.

63. (Ҷавон) Гуфт: «Оё дидӣ, чун ба назди он санг ҷой гирифтем, пас ман моҳиро фаромӯш кардам? Ва фаромӯш нагардонид онро аз ман магар Шайтон, ки ёд кунам қиссаи онро. Ва моҳӣ роҳи худро дар дарё ба тарзи аҷиб пеш гирифт».

Ба дархости Мӯсо (а) Юшаъ дар ҷавоб гуфт, ки бубинед, чӣ ҳодисаи аҷибе рӯй дода буд, вақте ки мо назди он санг истироҳат мекардем. Меҳостам онро ба шумо нақл кунам, аммо дар фикри дигаре фуру рафтам, пас, ман ёдоварии ҳодисаи аҷоибӣ он моҳиро фаромӯш кардам. Шайтон маро фаромӯш кунонд. Он воқеъа чунин буд, ки моҳии бирёншуда, пас аз зинда шудан ба тарзи аҷибе дар баҳр ҳаракат мекард. Вақто ки Мӯсо (а) ин ҳодисаи аҷибро аз шарикӣ худ шунид...

قَالَ ذَٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ ۚ فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٤﴾

Қола зāлика мā куннā набғи фартаддā ъалā āсāриҳимā қасасō. 64.

64. Мӯсо гуфт: «Ин аст он чи мечустем». Пас, бар нишони қадамҳои худ ҷустуҷӯкунон бозгаштанд.

Вақто ки Мӯсо (а) аз шогирди худ ин суҳанро шунид, на ин ки нороҳат шуд, балки хурсанд шуда ба ӯ гуфт, ки ҳамин буд матлаби

мо, ҳамин аст нишонаи ҷои мулоқоти мо бо бандаи солеҳ. Ҳарду ба қафо баргаштанд, то ин ки роҳро гум накунад, изи пойҳои худро ҷустуҷӯ мекарданд.

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا ءَاتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِمَّا لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾

Фа ваҷадā ъабда-м мин ъибāдинā āтайнāху раҳмата-м мин ъиндинā ва ъалламнāху ми-л ладуннā ъилмā. 65.

65. Пас, бандае аз бандагони Моро ёфтанд, ки ўро аз назди Худ раҳмате додаем ва ўро аз назди Худ илме омўхтем.

Худованд дар ояти мазкур фармудааст, ки назди ҳамон санге, ки моҳиро дар онҷо гум карда буданд, бандае аз бандагони Моро (яъне Хизр (а))-ро ёфтанд, ки неъмат азим, фазл ва карами беканорро ба ў бахшида будем. Яъне он иборат аст аз каромате (ҳодисаҳои ғайриоддӣ), ки Худованд тавассути Хизр (а) зоҳир кард.

Ва дониши махсусро ба ў бахшидем, ки ба ҷуз тавфиқи Мо онро доништа намешавад. Яъне он дониш иборат аст аз илми ғайб ва ниҳонҳо. Донишмандон гуфтаанд, ки ин илм самара ва натиҷаи ихлос ва парҳезгорӣ аст ва онро «илми ладунӣ» меноманд. Он илм дар мадраса ва таълимгоҳҳо ба тарзи маъмулӣ омўхта намешавад, балки бахшиш ва атое аст аз ҷониби Худои Раҳмон. Худованд он илмро ба афроде медиҳад, ки нисбат ба онҳо назари махсусе дорад.

Муфасссирон оид ба Хизр (а) ихтилоф доранд. Баъзе гуфтаанд, ки Хизр (а) пайғамбар буд. Ба фикри бисёри муфасссирон Хизр (а) аз авлиёуллоҳ (дўстони Аллоҳ) ва бандаи муқарраб (наздикгардонидашуда)-и Аллоҳ буд.

Дар идомаи ҳадиси Убай ибни Каъб (р) ривоят шудааст: «... чун назди санг расиданд, диданд, ки дар канори он санг шахсе ба сари худ чодар кашида хобида аст. Мўсо (а) дар ҳамон ҳолат салом гуфт. Хизр (а) гуфт: «Дар ин ҷангали (ғайри маъмур) кадом касе бар ў (ман) салом кард». Он гоҳ ҳазрати Мўсо (а) ҷавоб дод: «Ман Мўсо ҳастам». Хизр (а) пурсид, ки Мўсо (а)-и бани Исроил. Он ҷаноб (а) ҷавоб дод: «Оре, ман Мўсо (а)-и бани Исроил ҳастам ва ба ин хотир омадам, ки он илми махсусро, ки Худованд ба шумо додааст, ба ман биомўзонад».

قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾

Қола лаҳу Мӯса ҳал аттабиъука ъалā ан туъаллимани мим mā ъуллимта рушдā. 66.

66. Мӯсо ба ӯ гуфт: «Оё пайравии ту кунам, ба шарти он ки биёмӯзонӣ маро аз он чӣ омӯхта шудаӣ?».

Мӯсо (а) ба Хизр (а) гуфт, ки оё ман метавонам бо шумо ҳамроҳ бошам, ба ин шарт ки аз он илми муфиди (аз ҷониби Худо) ба Шумо омӯхта шуда ба ман ҳам чизе ёд диҳед? Хулоса, Мӯсо (а) шогирд шуданро аз Хизр (а) пурсон шуд. Барои ҳар толибилме, ки назди устоз меравад ва мехоҳад аз илм баҳра барад, рафтори Мӯсо (а) дарси ибрат аст. Бояд толибилм бо устои худ бо тавозӯъ, бо лутфу меҳрубони сухан кунад ва мисли Мӯсо (а), устод дур ҳам бошад, ба назди ӯ равад. Дар чунин сурат аз илми худ баракат диданаш мумкин.

قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا

Қола иннака лан тастатӣъа маъия сабрō. 67.

67. (Хизр) гуфт: «Ҳаройина, ту ҳаргиз бо ман сабр карда натавонӣ!»

وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا

Ва кайфа тасбиру ъалā mā лам туҳит̄ бих̄и хубрō. 68.

68. Ва чи гуна бар чизе ки дониши он дар ихтиёри ту нест, сабр метавонӣ (кард)?».

Вақто Мӯсо (а) хост ба Хизр (а) шогирд шавад, Хизр (а) гуфт, ки ту ҳаргиз наметавонӣ мисли ман сабр кунӣ, яъне ту бар он чи аз илми ман мебинӣ, сабр карда наметавонӣ. Илми ман илми ботинӣ (ғайб)-ӣ аст, илми ту илми зоҳирӣ ва илми шариъат. Ту чӣ гуна бар коре сабр карда метавонӣ, ки зоҳиран хилофи шаръи ту аст? Дигар ин, ки дар ин ҷода ҳеҷ таҷрибае надорӣ. Мӯсо (а), эътимод ба хости Худо карда ба Хизр (а)...

قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا

Қола са таҷидунӣ ин шāаллоҳу собира-в ва лā аъсӣ лака амрō. 69.

69. Гуфт: «Агар Худо хоҳад, маро сабркунанда хоҳӣ ёфт ва туро дар ҳеҷ амре нофармонӣ накунам».

Мӯсо (а) ба худ эътимод накард, балки ваъдаи сабри худро ба хости Худо вобаста карда, ҳамчу шогирд назди шартҳои вазнини устод ваъда дода гуфт, ки агар Худо хоҳад, маро сабркунанда меёбӣ ва ман дар ҳеҷ фармоне туро хилоф намекунам. Дар он асно Хизр (а) ба Мӯсо (а)...

قَالَ فَإِنْ أَتَبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

**Қола фа уни-т-табаътанӣ фа лā тас-алнӣ ъан шай-ин
ҳаттā уҳдиша лака минҳу зикрō. 70.**

70. (Хизр) Гуфт: «Агар пайравии ман мекунӣ, пас, аз ман аз ҳеҷ чиз савол макун, то он ки худ барои ту аз он зикре оғоз кунам».

Вақто ки Хизр (а) Мӯсо (а)-ро ба шогирдӣ қабул кард, шарт гузошта гуфт, ки агар маро пайравӣ мекарда бошӣ, пас, ҳар амалеро аз ман дидӣ, агарчи хилофи шариати ту бошад ҳам, то ман сирри онро ба ту фош накунам, сабр мекунӣ ва маро мавриди саволи худ қарор намедихӣ!

Хулоса, маъмурияти шогирди Мӯсо (а) Юшаъ ибни Нун дар ҳамин ҷо хотима ёфт. Мӯсо (а) ва Хизр (а) ба роҳ афтоданд:

فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا رَكَبَا فِي الْسَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْتُهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا

لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ﴿٧١﴾

**Фанталақō ҳаттā узā ракибā фи-с сафӣнати харақаҳā.
Қола ахарақтаҳā ли тугриқа аҳлаҳā лақад чиъта шай-ан
имрō. 71.**

**71. Пас, ҳар ду рафтанд, то вақте ки дар киштӣ савор шуданд,
Хизр онро суроҳ кард. (Мӯсо) гуфт:** «Оё онро шикоф кардӣ, то
аҳли онро гарқ кунӣ? Ҳаройина, чизи ачиберо кардӣ».

Дар идомаи ҳадиси Убай ибни Каъб ривоят шудааст: «... ҳарду (яъне Мӯсо (а) ва Хизр (а)) ба соҳили баҳр дар роҳ афтоданд. Иттифоқан киштӣ омад ва Хизр (а) барои савор шудан бо аҳли киштӣ ба сухан гуфтан пардохт. Аҳли киштӣ ҳазрати Хизр (а)-ро шинохтанд ва онҳоро бе ҳаққи кироя савор карданд. Ҳамин ки дар

киштӣ савор шуданд, ҳазрати Хизр (а) ба василаи табар, аз киштӣ тахтаеро канд. Ҳазрати Мӯсо (а) (бо дидани ин амал натавонист сабр кунад, аҳдиро, ки ба Хизр (а) дода буд фаромӯш кард ва) фармуд, ки аҳли киштӣ моро бе ҳаққи кироя дар киштӣ савор карданд, подоше, ки шумо ба онҳо додед, ин буд, ки киштии онҳоро шикастед, то ҳама ғарқ шаванд, ин кори хеле аҷиб (баде) буд, ки шумо кардед...».

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾

Қола алам ақул иннака лан тастатӣъа маъия сабрӯ. 72.

72. (Хизр) гуфт: «Оё нагуфта будам, ки ту бо ман ҳаргиз сабр карда натавонӣ?».

Олими раббонӣ (яъне, Хизр (а)) дар ин ҳангом назаре ба Мӯсо (а) андохту шартро ёдрасон карда, ба Мӯсо (а) гуфт, ки оё ба ту нагуфта будам, ҳамроҳи ман сабр карда наметавонӣ?!

قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ﴿٧٣﴾

Қола лā туаҳизнӣ би мā насӣту ва лā турҳиқнӣ мин амрӣ ъусрӯ. 73.

73. Мӯсо гуфт: «Маро ба он чӣ фаромӯш кардам, муоҳаза макун ва бар ману кори ман душворӣ маяндоз!».

Чун Мӯсо (а) суҳанҳои устоди худро шунид, аҳде, ки бо ӯ (а) карда буд, ба ёдаш омад, ҳамоно ба узр пардохт, ки устод, дар баробари фаромӯшкорие, ки аз ман сар зад саҳтгир мабош! Маро ба заҳмат маяфган, иштибоҳе буд, ки аз ман сар зад, ҳар чи буд, гузашт. Хизр (а) узри Мӯсо (а)-ро қабул кард. Ояти зер ин қиссаро пай мегирад:

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتَنِي زَكِيًّا بَغِيرٍ

نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٧٤﴾

Фанталақо ҳаттā изā лақийā гулāман фақаталаҳу қола а-қаталта нафсаи закийятāм би ғайри нафси-л лақад қиъта шай-ан-н-нукрӯ. 74.

74. Пас, ҳар ду рафтанд, то он ки бо писаре рӯ ба рӯ шуданд, пас, Хизр ўро бикишт (Мӯсо) гуфт: «Оё нафси покро ба ғайри қисос куштӣ? Ҳаройина, кори нодурусте кардӣ!»

Бо ҳамин сафари дарёии онҳо тамом шуд. Роҳи худро идома доданд. Дар аснои роҳ ба кӯдаке расиданд. Хизр (а) бе ягон сабаб он кӯдакро кушт. Ин гуна амал дар назди Мӯсо (а), аз сӯроҳ кардани киштӣ бадтар намуд. Мӯсо (а) боз сабр карда натавонист, бори дигар аҳди худро фаромӯш кард, забон ба эътироз кушода, ба марди солеҳ гуфт, ки оё инсони бегуноҳро, бе он, ки он касеро кушта бошад, куштӣ? Ба ростӣ, бисёр кори зишту нописанду номатлуберо анҷом додӣ!

﴿ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَّكَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴾

❁ **Қола алам ақул лака иннака лан тастатӣъа маъия сабрӯ. 75.**

75. Гуфт: «Оё ба ту нагуфта будам, ки албатта, ҳамроҳи ман сабр кардан натавонӣ?».

Хизр (а) бо таъкиди бештар гуфт, ки бори дигар бесабрӣ зоҳир кардӣ? Дар он вақт ба ту нагуфта будам, ки ҳамроҳи ман сабр карда наметавонӣ?! Мӯсо (а) дафъаи дувум ҳам, ба ёди аҳду паймони худ афтоду бори дигар узргӯён ба устоди худ...

﴿ قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَحِّبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ﴾

Қола ин са-алтука њан шай-иъ баъдаҳа фа лā тусоҳибнӣ. Қад балағта ми-л ладуннӣ њузрӯ. 76.

76. (Мӯсо) гуфт: «Агар туро баъд аз ин аз чизе бипурсам, пас бо ман сӯҳбат макун. Ҳаройина, аз ҷониби ман маъзур хоҳӣ буд».

Мӯсо (а) ба хатои худ тан дода, узри охирони худро ба устод гуфт, ки шумо як бор узри маро қабул кардед, чашми умед дорам, ки бори дигар ҳам, узри маро бипазиред! Агар дигар бор эрод гираму шартро вайрон кунам, ман аз шумо дигар ҳеҷ гилае надорам. Метавонед суҳбати маро тарк кунед. Дар он сурат аз ҷониби ман маъзур хоҳед буд.

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ
يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَأَقَامَهُ^ط قَالَ لَوْ
شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا

Фанталақо ҳаттā изā атайā аҳла қарятин-истатъамā
аҳлаҳā фа абав ай юзаййифуҳумā фа ваҷадā фиҳā чида́ра-
й юри́ду ай янқазза фа ақомаҳ. Қола лав шиъта
латтахазта ъалайҳи аҷро. 77.

77. Пас, роҳ рафтанд то вақте ки ба аҳли деҳае омаданд, аз аҳли он деҳа таъом талаб карданд, пас, аҳли деҳа қабул нанамуданд, ки онҳоро меҳмонӣ кунанд, пас, дар он ҷо деворе ёфтанд, ки фуру афтодани буд, пас (Хизр) онро рост сохт. Мӯсо гуфт: «Агар меҳостӣ, ҳаройина, бар таъмири ин девор музде мегирифтӣ!»

Дар идомаи ҳадиси Убай ибни Каъб омадааст: «... сипас ба роҳ афтоданд, то ин ки ба деҳе расиданд. Аз аҳли деҳа талаб карданд, ки моро назди худ меҳмондорӣ кунед, (аҳли деҳа) розӣ нашуданд. (Хизр (а) ва Мӯсо (а)) дар он деҳа девореро диданд, ки дар ҳоли фуру рехтан буд. Ҳазрати Хизр (а) онро бо дасти хеш рост кард. Мӯсо (а) бо тааъҷуб гуфт: «Мо аз онҳо меҳмонӣ талаб кардем, онҳо инкор карданд, шумо ин қадар кори бузурге анҷом додед, агар шумо меҳостед, метавонистед аз онҳо музде бигиред». Ин бори севум буд, ки Мӯсо (а) бесабрӣ кард. Пас, Хизр (а)...

قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا

Қола ҳāзā фироқу байни ва байник. Са унаббиука би
таъвйли mā лам тастатӣъ-ъ-ъалайҳи сабро.78.

78. (Хизр) Гуфт: «Ин аст ҷудой дар миёни ману ту. Туро ба сирри он чӣ натавонистӣ ба он сабр кунӣ, хабар хоҳам дод.

Хизр (а) гуфт, ки бино ба гуфтаи худат вақти ҷудо шудан аз якдигар фаро расида аст. Ҳикмат ва рози ин се масъаларо бароят

тавзеҳ медиҳам, ки ту дар мавриди онҳо ба ман эътироз кардӣ ва натавонистӣ дар баробари онҳо сабр кунӣ. Дар ҳадиси шариф омадааст, ки Расулуллоҳ (с) фармуданд: «Худованд бар Мӯсо (а) бибахшад, ман дӯст доштам, ки ӯ сабр мекард, то Худои азза ва ҷалла боз ҳам аз ахбори он ду мард бар мо ҳикоят мекард». Хулоса, ба Мӯсо (а) собит шуд, ки илме, ки Хизр (а) дорад, дигар аст ва илми ҳуди вай дигар. Вале бо вучуди ин ҳам аз фироқи устоде, ки синааш маҳзани асрор, суҳбаташ мояи баракат, суҳанҳояш дарсу ҳикмат, рафтораш илҳомбахш, нури Худо дар пешонааш дурахшон, дилаш ганҷинаи илму ирфон аст, осон нест, саҳт дарднок шуд. Агарчи воқеият талх буд, локин бояд Мӯсо (а) онро бичашад.

Зимни ояти мазкур муфасссири маъруф Абдулфутуҳ Розӣ чунин гуфтааст: «Дар хабар омадааст, ки аз Мӯсо (а) пурсиданд, ки дар муддати умре, ки то ҳол ба сар бурдаӣ, аз ҳама саҳттар мушкilotи даврони замони ту чӣ буд?». Мӯсо (а) ба норасогӣҳои даврони Фиръавн ва гирифториҳои қавми бани Исроил ишора карда гуфт: «Ҳеҷ яке аз онҳо, вақто ки аз Хизр (а) хабари фироқи ҷудоиро шунидам, саҳттар набуд». Он гоҳ Хизр (а) ба тафсиру таъвили корҳои худ пардохта, сирри амалҳои худро ба Мӯсо (а) гуфт, ки...

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا

وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا

Амма-с-сафӣнату фа кāнат ли масāкīна яъмалӯна фи-л-баҳри фа ара́тту ан аъйбаҳā ва кāна варбаҳум-м малику-й яъхузу кулла сафӣнатин гасбā. 79.

79. Аммо киштӣ, аз онӣ дарвешонӣ чанде буд, ки дар дарё кор мекарданд, пас, хостам, ки онро маъюб кунам ва пеши рӯи онҳо подшоҳе буд, ки ҳар киштии дурустро бо зӯрдастӣ мегирифт.

Аз мазмуни ин оят то ояти 82-юм сирҳое, ки байни Хизр (а) ва Мӯсо (а) буд, эзоҳ мешаванд. Хизр (а) нахуст аз достони киштӣ шуруъ карда гуфт, ки киштие, ки ман тахтаашро кандам, киштии як гурӯҳ мардуми камбағал буд. Дар дарё бо он кор мекарданд, ғайри он моли дигаре надоштанд. Онҳо заъиф буданд ва аз золимон худро дифоъ карда наметавонишанд. Дар самти ҳаракати киштӣ

подшоҳи золиме буд, агар киштиҳои мардум дуруст мебуданд, бо зарби зӯр мегирифтӣ дар хизмати худ ба кор меандохт. Ба ҷои аз кишӣ тамоман маҳрум шудан, бо кишӣ, ки андак маъҷуб аст, кор кунанду ризқу рӯзи худро ёбанд, беҳтар нест? Оё кори хуб кардам ё кори гуноҳ?

وَأَمَّا الْعُلَمَاءُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهَقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا

Ва амма-л ғуламу факана абаваҳу муъминайнӣ фа хашинā ай юрҳикаҳумā тугйāна-в ва куфрō. 80.

80. Аммо он навҷавонро падару модараш мусалмон буданд, пас, тарсидам аз он, ки (мабодо) бар онҳо дар саркашӣ ва куфр голиб ояд.

Сипас Хизр (а) ба баёни сирри ҳодисаи дуюм, яъне қатли навҷавон пардохта гуфт, ки аммо он навҷавоне, ки ман ўро ба қатл расонидам, падару модари ў боимону мусалмон буданд. Агар он навҷавон ба воя мерасид, кофиру фоҷир шуда сабаби куфру гумроҳии волидайнӣ худ мешуд. Худованд нахост ин навҷавон падару модари худро аз роҳи имон берун барад ва ба тугёну куфр водор кунад. Аз ин бало халос будани онҳо иродаи Худованд буд. Қатли вай аз тарафи Худованд ба ман амр шуд.

فَأَرَدْنَا أَنْ يُبَدِّلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا

Фа араднā ай юбдилаҳумā Раббуҳумā хайра-м минху закāта-в ва ақраба руҳмā. 81.

81. Пас, хостем, ки Парвардигорашон аз рӯи покизагӣ аз вай беҳтар ва аз ҷиҳати шафқат наздиктар онҳоро иваз диҳад.

Хизр (а) ба суханаш изофа карда гуфт, ки мо хостем (яъне дуъо кардем), ки Павардигорашон дар бадали ин фарзанди тугёнгар, фарзанди поктару бомуҳаббат, муъмину парҳезгор барои волидайнӣ нақӯкор ва бошафқат ато фармояд. Бо ривояти Имом Муслим дар ҳадиси шариф омадааст, ки он навҷавоне, ки Хизр (а) ўро ба қатл расонид, табиъатан кофир буд. Агар ба воя мерасид, ў куфр меварзиду саркашӣ мекард падару модари худро ба куфр водор мекард. Дар дигар ҳадис омадааст: «**Худованд ҳар намуд ҳукмеро дар ҳаққи бандаи Худ раво бинад, он албатта, барои ў хайр аст**».

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ
 كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا
 وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ۚ ذَٰلِكَ
 تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

Ва амма-л-ҷидāру фа кāна ли гулāмайни ятимайни
фи-л-мадинати ва кāна таҳтаҳу канзу-л лаҳумā ва кāна
абӯҳумā солиҳан фа арода Раббука ай яблугō
ашуддахумā ва ястахриҷā канзаҳумā раҳмата-м ми-р-
Раббик. Ва mā фаъалтуҳу ӯан амри. Зāлика таъвилу mā
лам тастиъ-ъ-ъалайҳи сабро. 82.

82. Ва аммо девор, аз ду навҷавони ятим дар шаҳр буд ва
зери он ганҷе аз онҳо буд ва падарашон неқӯкор буд. Пас,
Парвардигори ту хост, ки ин ду навҷавон ба ниҳояти қуввати
хеи бирасанд ва ганҷи худро бароранд (ва ин) аз рӯи меҳрубони
Парвардигори ту аст ва ман онро аз раъйи худ накардам. Ин аст
сирри он чӣ бар он сабр карда натавонистӣ!

Дар ояти мавриди назар омадааст, ки Хизр (а) аз сирри севум пардаро канор зад ва ба Мӯсо (а) гуфт, ки он девореро, ки қашта наздик ба афтодан буд, маъмур будам, ки ба хоитири ду ятим онро таъмир кунам. Марди солеҳе, пеш аз он ки аз олам гузарад, зери он девор барои фарзандони худ ганҷеро ниҳон карда буд. Агар девор меафтид, он ганҷ намудор мешуд, мумкин буд, онро мардум тороҷ мекарданд. Баъди таъмири ман дигар ҳеҷ кас пай намебарад, ки зери он ганҷе ҳаст. Иродаи Парвардагор буд, ки бояд он ду ятим калон шаванд, ба балоғат расанду ганҷи худро аз таги он девор гиранд ва дар рӯзгори худ сарф кунанд. Ин аст меҳрубони Парвардигори ту барои ин ятимҳо. Он қорҳое, ки ман иҷро кардам, бо ихтиёри ман набуданд. Балки дастуре аз қониби Парвардигор буд. Ин аст сирри, он қорҳое, ки ту дидӣ ва натавонистӣ сабр кунӣ! Ҷумҳури олимони бар он ақидаанд, ки Хизр

(а) аз ин дунё чашм пӯшидааст. Онҳо ҳадиси шарифро далел оварданд, ки андак пеш аз гузаштанашон Расулуллоҳ (с) фармуданд: «*Ин шабро хуб ба хотир доред, зеро дар сари ҳар сад сол баъди ин таърих, ҳеҷ касе ҳамакнун дар рӯйи Замин зинда наместонад*». Қиссаи Мӯсо ва Хизр (а) бо аҷоибҳо ва ғароибҳои худ ба охир расид. Ҳоло қиссаи «Зулқарнайн» оғоз мешавад.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا

**Ва яс-алунака ʔан 3и-л-қарнайн қул са атлу
ʔалайкум-м минҳу зикр. 83.**

**83. Ва туро аз Зулқарнайн савол мекунанд, бигӯ: «Бар шумо аз
ҳоли вай хабаре хоҳам хонд».**

Қаблан қайд шуд, ки мушрикони Қурайш бо пешниҳоди яҳудон аз Муҳаммад (с) се савол кардаанд; яке дар бораи рӯҳ (ҷон), дувум дар бораи асҳоби Каҳф, севум дар хусуси Зулқарнайн. Ҷавобҳои ду саволи аввал қаблан зикр шуданд. Ҷавоби саволи севум дар 16 ояти сураи мазкур (аз ояти 83-юм то ояти 98-ум) зикр шудааст. Пеш аз он, ки ба шарҳи ояти мазкур шурӯъ намоем, қайд намудан лозим аст, ки дар бораи шахсияти Зулқарнайн, давраи ҳукмронии ӯ, ҷойгиршавии давлати ӯ (ва ғайра), таърихнигорон, олимони муфасссирон фикрҳои гуногун ва мухталиф баён кардаанд. Дар ҳоле, ки на аз оятҳои Қуръон ва на аз ҳадисҳои саҳеҳ ин маълумотҳоро ба даст овардан ғайри имкон аст. Пас, ин суолҳо ва ҷавоби онҳо барои ақидаи муъмин аҳамияти ҷиддӣ надоранд. Қуръони карим аз қисса ва дostonҳо он миқдор баён мекунад, ки барои инсонҳо фоидаи динӣ ва ӯ дунявӣ дошта бошад. Саҳеҳтарин ахбори Зулқарнайнро Қуръон баён кардааст.

Худованд дар ояти мазкур фармудааст, ки ай Муҳаммад, (мушрикони) дар бораи Зулқарнайн аз ту савол мекунанд, ки дostonаш чӣ гуна буд? Дар ҷавоб ба онҳо бигӯ, ки дoston ва хабарашро дар асоси ваҳйи илоҳӣ ба шумо бозгӯ хоҳам кард.

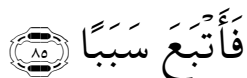
إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَءَاتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا

**Иннā макканнā лаҳу фи-л-ар3и ва āтайнāху миñ кулли
шай-иñ сабабā. 84.**

84. Ҳаройина, Мо ўро дар Замин дастрасӣ додаем ва ўро дар ҳар чиз сомоне додем.

Мо ба Зулқарнайн дар рӯи Замин, қудрат, нуфуз ва бартарӣ додем. Ў соҳиби ҳокимият, сарват ва сарбози бисёр буд. Ба ӯ аз ҳар чизе асбобҳо, воситаҳо ва илми лозима ато кардем. Ў имконият дошт ҳар кучо хоҳад, биравад ва ҳар гуна хоҳад амал кунад.

Гурӯҳе аз муфасссирон гуфтаанд, ки Зулқарнайн ҳамон Искандарӣ Мақдонӣ (Македонӣ) аст. Баъзе гуфтаанд, ки Куруши Кабир аст. Гурӯҳи дигар гуфтаанд, ки бинобар оятҳои сареҳ Зулқарнайн подшоҳи муъмин, солеҳ ва одил буд, дар ҳоле ки Искандарӣ Мақдунӣ ва Куруши Кабир дорои ин сифат набуданд. Баъзе гуфтаанд, ки Зулқарнайн пайғамбар буд. Хулоса, ҷамии муфасссирон дар муъмину солеҳ будани Зулқарнайн итифоқдоранд. Аммо саҳеҳ он аст, ки ӯ пайғамбар нест. Оятҳои қуръонӣ дар бораи шахсияти Зулқарнайн ва замону макони вай чизе нагуфтаанд. Зеро ҳадаф аз достони ӯ ибрат гирифтани аст. Ин ҳадаф ба ҳамин миқдор оятҳои қуръонӣ, ки дар бораи ӯ нозил шудаанд, ба даст меояд. Мо ворида баҳсҳои дигарон нашудем. Ояти зер идомаи ояти қаблист.

Фа атбаъа сабаба. 85.

85. Пас, дар пайи асбобу сомони (замони худ) афтод.

Чун Худованд васила ва воситаҳое, ки барои ӯ муҳим буданд, дар ихтиёраш гузошта буд, Зулқарнайн ҳар кучое, ки меҳост, мерафт ва ҳаргуна, ки меҳост, амал мекард. Аз ин асбобу васоил истифода карда, ҳама корҳои худро дар фурсате, ки Худованд ба ӯ дода буд, пеш мебурд.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرَبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا

قَوْمًا قُلْنَا يَذَا الْقَرْيَيْنِ إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا

**Ҳаттā izā балага мағриба-ш-шамси ваҷадаҳā тағрубу
фи ъайнин ҳамиати-в ва ваҷада ъиндаҳā қавмā. Қулнā йā**

**За-л-қарнайни иммā ан туъаззѳба ва иммā ан таттахѳза
фѳҳѳм ҳуснā.86.**

86. То он ки ба маҳалли фурӯ рафтани Офтоб расид, онро дарёфт, ки Офтоб дар чашмаи гил ва лойи тира фурӯ меравад ва назди он чашма гурӯҳеро ёфт. Гуфтем: «Эй Зулқарнайн, (ихтиёр турост) ё ин ки онҳоро уқубат кунӣ, ё миёни онҳо муъомилаи некӯ бигирӣ».

Зулқарнайн ба тарафи ғарб равон шуд, то ба охири хушкӣ расид, яъне ба ғурубгоҳи Офтоб расид, ки баъди он ҷуз уқёнус, чизи дигаре набуд. Мушоҳида, кард, ки Офтоб гӯё дар чашмаи (уқёнуси) тираву лойолуди сиёҳ фурӯ меравад. Дар ин ҷо ҳодиса бинобар эҳсос ва нигоҳи Зулқарнайн баён мегардад. Вагарна Офтоб аз Замин ҳазорҳо баробар калон аст. Дар он диёр гурӯҳе аз инсонҳоро ёфт, ки баъзе аз онҳо мардуми нексиришт ва баъзеашон гурӯҳи бадтинатанд. Бо ривояте қавми куффореро ёфт, ки ғайри Худоро мепарастиданд. Дар идомаи оят Худованд гуфтааст, ки мо ба ӯ гуфтем, ки агар хоҳӣ, онҳоро ҷазо деҳ, ё роҳи накӯиро дар миёни онҳо интиҳоб кунӣ! Яъне Худованд ба ӯ илҳом кард, ки ихтиёр ба шумост, агар хоҳӣ, дар оғоз онҳоро ҷазо деҳ, ё ин ки онҳоро таълими шариъати илоҳӣ дода онҳоро гирифтӣ дор!

قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا

**Қола аммā манъ зāлама фа савфа нуъаззѳбуҳу сѳмма
юрадду илā Раббѳҳѳ фа юъаззѳбуҳу ѳазāбан-н-нукрō. 87.**

87. Гуфт: «Аммо касе ситам кард, пас, ўро азоб хоҳем кард, сипас, ба сўи Парвардигори хеш бозгардониди шавад, пас, ўро азоби сахт кунад».

Аз сабабе, ки Зулқарнайн муъмин буд, барои бошандагони ғайримуъминини он диёр ҳукми одилона бароварда гуфт, ки касоне, ки ситам кардаанд, ба зудӣ дар дунё муҷозот хоҳам кард, сипас чун онҳо ба сўи Парвардигор боз гардониди шаванд, Худованд онҳоро нисбат ба азоби дунё чандин карат азоби сахттар хоҳад кард. Дар баъзе тафсириҳо ба чашм мерасад, ки чун Худованд ба Зулқарнайн ихтиёр гузошт, дар посух гуфт, ки дар байни онҳо роҳи

даъвати Ҳақро пеш мегирам. Касе, ки бар худ ситам варзаду дар ширку куфри худ пофишорӣ кунад ва даъвати маро напазирад, ўро аз рӯи Замин нест мекунем. Вақто ки ў ба сӯи Парвардигор боз гардонида шавад, азоби охират барои ў сахттар хоҳад буд.

وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنُقُولُ لَهُ مِنْ

أَمْرًا يُسِّرًا

Ва амма ман āмана ва ѓамила солиҳан фа лаҳу ҷазъани-л-ҳусна ва санақулу лаҳу мин амринā юсро.88.

88. Ва аммо он касе, ки имон овард ва кори шоиста кард, пас, ўро аз рӯи подош ҳолати хуш аст ва дар боби ў аз дастури Хеш сухани осон хоҳем гуфт».

Дар идомаи посух Зулқарнайн гуфт, ки аммо, агар шахсе аз онҳо ба Аллоҳи Ягона имон орад ва дар ҳамин дунё амали нек кунад, дар ивази амалҳои хубаш дар амниятӯ осудахотирӣ зиндагӣ мекунад. Ба ў корҳои осон пешниҳод карда мешавад ва ба корҳои тоқатфарсо таклиф карда намешавад. Дар охират ба Ҷаннат мукофотонида шуда ба неъматҳои он сазовор доништа мешавад. Аз ин суханҳо маълум мешавад, ки Зулқарнайн подшоҳи муъмину одил будааст, ки бо касони имоноварда муъомилаи хуб мекардааст ва бо касони беимон, то имон оварданашон бо дурушті муъомила кардааст ва онҳоро ҷазо додааст. Хулоса, Зулқарнайн баъди ба тартиб даровардани тарзи зиндагии ин ҷамоъа сафари ба ғарб кардаи худро ба поён расонид. Баъд аз он, чуноне ки аз оятҳои қуръонӣ маълум мешавад, Зулқарнайн азми сафари шарқ кард.

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا

Ѓумма атбаъа сабаба. 89.

89. Боз дар паи сомону василае афтод.

Яъне Зулқарнайн дар ин ҷо чанд муддате, ки Худованд хост, кори худро ба сомон расонид ва аз асбобу василае, ки дар ихтиёр дошт, истифода карда, барои даъват дар роҳи Худо, ба тарафи шарқ (баромадгоҳи Офтоб) дар ҳаракат шуд.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَلْ لَهُم

مِّنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾

**Ҳаттā изā балага матлиъа-ш-шамси ваҷадаҳā матлуъу
ъалā қавми-л лам наҷъа-л лаҳум-м миң дӯниҳā ситрō.90.**

**90. То вақте ки ба маҳалли баромадани Офтоб расид, (чунин)
ёфт, ки он бар гурӯҳе мебарояд, ки барои онҳо ҷуз аз Офтоб ҳеҷ
пардае насохтаем.**

Зулқарнайн ҳамроҳи сарбозону васоилу асбобҳои худ ба тарафи машриқ равон шуд, то ба маҳалли баромадгоҳи Офтоб расид. Дар он ҷо қавми инсонҳоро дарёфт, ки дар пасттарин марҳалаи тараққиёт – шакли ибтидоии ҷомеаи инсонӣ қарор доранд. Онҳо қавме буданд, ки бе ҳеҷ гуна либос урён ва бе хонаву сохтмон умр ба сар мебурданд. Ин қавм рӯзона аз гармии Офтоб дар ғорҳо паноҳ мебурданд ва баъд аз ғуруби Офтоб аз ғорҳо баромада, ба моҳидорӣ машғул мешуданд. Хулоса, Зулқарнайн бо аҳли мағриб чӣ муъомилае карда буд, бо аҳли машриқ низ он муъомиларо пеш гирифт, зеро аз омадани ӯ мақсад ҳамин буд, касе имон меовард, ӯро иззату иқром мекард, касе дар кӯфри худ боқӣ мемонд, ӯро ба азоб мекашид.

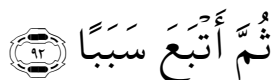
كَذَٰلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾

Казāлика ва қад аҳатнā би мā ладаиҳи хубрō. 91.

**91. Чунин буд (қиссаи ӯ). Ва ҳаройина, Мо ба он чӣ назди вай буд,
аз рӯи хабардорӣ фаро гирифтаем.**

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки ин буд достони бошукӯҳи Зулқарнайн. Пеш аз он ки Худованд подшоҳӣ ва лаёқати ҷаҳонкушоиро ба ӯ бидиҳад, салоҳияти ӯро дар ин кор медонист. Лашкару олоту абзори ӯ то ҷое расида буд, ки ба ғайри Худованд касе миқдори онҳоро дақиқ намедонист. Дар ривоятҳо омадааст, ки Худованд ба ӯ умри дароз дода буд, аз мағриб то ба машриқ сайр кард, ҳамаро таҳти тасарруфи худ қарор дод. Дар ин байн ба ҳар қавму қабилае, ки мегузашт, онҳоро таҳти тасарруфи худ медаровард ва ба ибодати Худои Яккаву Ягона даъват мекард.

Агар итоъат мекарданд онҳоро бисёр иззату икром мекард, вагарна болои онҳо қаҳр мекард, касе аз онҳо салоҳияти сарбозиро медошт, ба лашкари худ пайванд медод. Хулоса, чун дар ин ҷо тамаддуне, ки Зулқарнайн оварда буд, барқарор шуд, ӯ байни машриқу мағриб роҳи севумро пеш гирифт.

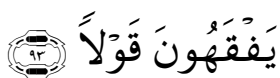

Сумма атбаъа сабабā. 92.

92. Боз дар паи василаву сомон шуд.

Баъди анҷоми барнома дар макони баромадгоҳи Офтоб, Зулқарнайн лашкару сомони худро ороста карду ба сафар мучаҳҳаз сохт ва роҳи севум, ки байни машриқу мағриб аст, яъне ба тарафи шимол дар ҳаракат шуд... ояти зер ин қиссаро идома медиҳад.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ

Ҳаттā изā балага байна-с-саддайнӣ ваҷада мин дуниҳимā қавма-л лā якāдуна яфқаҳуна қавлā. 93.

93. То вақте ки дар миёни ду кӯҳ расид. Ҷониби ду кӯҳ гурӯҳеро ёфт, ки наздик набуд, ки суханеро бифаҳманд.

Зулқарнайн ҳангоми ҳаракат ба самти шимол то назди ду кӯҳ расид. Фаросӯи он ду кӯҳ қавмеро ёфт, ки ҳеҷ суханеро намефаҳманд, магар бо машаққати зиёд. Зеро онҳо аз назари фикрӣ ақибмонда, аз назари тамаддун дар сатҳи паст буда, забони аҷибе доштанд. Сухани онҳоро бе тарҷимон фаҳмидан душвор буд.

Бояд қайд намуд, ки дар Қуръони карим дар бораи маҳалли ҷойгиршавии он ду кӯҳ маълумот нест. Аз ин сабаб байни муфасссирон оид ба маҳалли ҷойгиршавии ин ду кӯҳ ихтилоф ҳаст. Чун он қавм шаъну шукӯҳи Зулқарнайнро диданд, ҳоҷати худро аз ӯ пурсида...

قَالُوا يَبْنَؤُا الْقَرْنَينِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ

نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾

Қолу йā За-л-қарнайни инна Яъҷуча ва Маъҷуча муфсидуна фи-л-арзи фа ҳал наҷъалу лака харҷан ъалā ан таҷъала байнанā ва байнаҳум саддā. 94.

94. Ин гурӯҳ гуфтанд: «Эй Зулқарнайн, ҳаройина, Яъҷучу Маъҷуч дар Замин фасодкунандагонанд. Пас, оё барои ту хироч муқаррар кунем, ба шарти он ки миёни мо ва онҳо садде бисозӣ?».

Ин қавм чун шукӯҳу қудрат ва тавоногии Зулқарнайнро диданд, фурсатро ғанимат шуморида, даст ба домони ӯ зада, гуфтанд, ки эй Зулқарнайн, қавми Яъҷучу Маъҷуч дар ин сарзамин ба ҳар намуд фасодкорӣ даст зада, моро азият медиҳанд. Агар мо аз молиётamon барои ту ҳиссае ҷудо кунем, оё имкон дорӣ дар байни мо ва онҳо садде бисозӣ, ки пеши роҳи ҳуҷуми онҳоро бар мо банд кунад, то ба ин восита шояд мо аз қатлу ғорат ва фасодкориҳои онҳо эмин монем? Дар посух Зулқарнайн аз рӯйи одоб ба онҳо...

قَالَ مَا مَكْنِيَ فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾

Қола мā макканнӣ фиҳи Раббӣ хайрун фа аъйнуннӣ би қувватин аҷъал байнакум ва байнаҳум радмā. 95.

95. Гуфт: «Он чӣ Парвардигори ман маро дар он дастрасӣ додааст, беҳтар аст, пас, маро бо зӯри бозу мадад кунед, то миёни шумо ва онҳо садди маҳкаме бисозам.

Ин марди бошаҳомат (Зулқарнайн) вақто дид, ки ҳазинаҳоро дар ихтиёраш гузоштанд, ба онҳо гуфт, ки ин имконоту тавоноие, ки Худованд аз молу мулк ва тасарруфе, ки дар рӯйи Замин ба ман ато карда аст, беҳтар аст аз сарвате, ки шумо дар ихтиёри ман гузоштаниед. Ман ба сарвати шумо ниёзе надорам. Ман барои сарватдӯзӣ наёмадаам. Шумо маро бо қувваи коргарӣ ёрӣ диҳед. Ман, Худо хоҳад, байни шумо бе он, ки дар муқобил аз шумо чизе талаб кунам, садди маҳкаме месозам ва шуморо аз шарри (зарари) онҳо халос мекунам.

عَاتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ أَنفُخُوا ط

حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ عَاتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾

**Атунӣ зубара-л-ҳадид. Ҳаттā изā сāvā байна-с
садафайни қоланфуҳу. Ҳаттā изā ҷаъалаҳу нāран қола
ātунӣ уфриғ ъалайҳи қитрo. 96.**

96. Биёред пеши ман пораҳои оҳан!». То вақте ки баробар сохт мобайни он ду кӯҳ (ва) гуфт: «(Оташ) бидамед!». То он ки он (оҳан)-ро оташ (сурх) сохт. Гуфт: «Рӯи ғудохтаро пеши ман биёред, то болои ин бирезам».

Зулқарнайн баъд аз он ба мардум гуфт, ки порчаҳои оҳанро биёваред. Онҳо барояш қитъаҳои оҳанро оварданд. Оҳанҳоро байни ду кӯҳ болои ҳам гузоштанд, то андозаи девор бо баландии ду кӯҳ баробар гашт. Баъд ба коргарон гуфт, ки оташ афрӯзад ва ба он бидамед. Оҳан аз таъсири ҳарорат сурх гашт ва мисли оташ гашт. Баъдан гуфт, ки миси ғудохта биёред, то бар он бирезам. Миси ғудохтаро рехтанд. Оҳан ва мис бо ҳам омехта шуда сард шуданд. Садди бузург ва мустаҳкаме байни ду кӯҳ барқарор шуд.

Муфасссирон гуфтаанд, ки ба воситаи ба оҳан омехтани мис зиёд кардани мустаҳкамии оҳанро илми муосир дар асрҳои ба асри мо наздик кашф намуд. Ҳол он ки Худованд ин тарзи амалро дар Қуръони Карим асрҳо қабл хабар дода буд. Бо ҳамин тариқ Зулқарнайн тавонист, ки мувофиқи даври замони худ, роҳи Яъҷуҷу Маъҷуҷро банд кунад.

فَمَا اسْطَعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾

Фамастoъӯ ай яъҳарoҳу ва мастатoъӯ лаҳу нақбā. 97.

97. Пас, натавонистанд Яъҷуҷу Маъҷуҷ, ки боло раванд ва натавонистанд онро суроҳ кунанд.

Дар натиҷа дигар Яъҷуҷ Маъҷуҷ натавонистанд аз болои он гузаранд, зеро сатҳ хеле баланд ва лағжонак буд ва аз сабаби саҳт буданаш онро сӯроҳ карда ҳам натавонистанд. Хулоса, бо ҳамин он қавме, ки назди Зулқарнайн аз Яъҷуҷу Маъҷуҷ шикоят доштанд, амонӣ ва хотирҷамъиро соҳиб шуданд.

قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِّن رَّبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ

رَبِّي حَقًّا

**Қола ҳазъи раҳмату-м ми-р-Раббӣ. Фа изъи қъа ваъду Раббӣ
чаъалаҳу даккәъ. Ва кәна ваъду Раббӣ ҳаққо. 98.**

**98. Гуфт: «Ин санъат неъматест аз Парвардигори ман, пас, чун
ваъдаи Парвардигори ман биёяд, онро ҳамвор кунад ва ваъдаи
Парвардигори ман рост аст».**

Дар ҳақиқат аз силсилаоятҳое, ки дар бораи ин марди бузург, ва ин шахси таърихӣ дар Қуръони карим омадааст, фаҳмида шуд, ки агарчанде ӯ дар муддати умри худ бисёр корҳои муҳим ва иншооти боҳашаматеро сохтаасту анҷом додааст, лекин ҳеҷ гоҳ тибқи равиши мутакаббирон рафтор накардааст, на мубоҳот кардаасту на ба худ болидааст ва на касеро миннате ниҳодааст, на барои худ сарват чамъ кардааст. Ӯ марди Худо буд. Бо камоли фурутанӣ ва бо одоби хос изҳор доштааст, ки раҳмати Парвардигор ҳамроҳи мо буд, ки мо тавонистем чунин корҳоро анҷом диҳем. Агарчи илму огоҳӣ дорам ва тавонистам чунин корҳои муҳимро анҷом диҳам, лекин ин ҳама аз тарафи Парвардигори ман аст ва ин масолеҳе, ки дар ихтиёри ман аст ин ҳам аз баракати раҳмати Парвардигор аст. Ман чизе надорам, то бар хештан биболам ва кори муҳимме накардаам, ки бар гардани бандагони Худо миннат гузорам! Зулқарнайн дар давоми суханаш изофа карда, ба мардуми аз озори Яъҷуҷ Маъҷуҷ наҷотёфта гуфт, ки аз ин корҳои ман таъҷҷуб накунед, гумон ҳам накунед, ки ин садде, ки ҳоло ин ҷо сохтаем, бо ин ҳашамате, ки дорад, абадист. На! Ҳангоме ки фармони Парвардигорам дар остонаи қиёмат даррасад ва амр ба хуруҷи Яъҷуҷу Маъҷуҷ шавад, ин садд дар ҳам кубиди мешавад ва ба як сарзамини софу ҳамвор мубаддал мегардад. Ва ваъдаи Худованд ҳаққасту баргаштнопазир аст.

Дар бораи дар кучо будани садди Зулқарнайн ривоятҳои гуногуни таърихнигорон ва муфассирон мавҷуданд. Чамъбасти хулосаи ин ривоятҳо то ҳол ба чаҳор садд ишора менамоянд;

- а) Девори бузурги Чин (Хитой)
- б) Садде қариби Бухоро ва Термиз
- в) Садде дар Доғистон (Русия)

г) Садде дар дараи Дорёл, кӯҳҳои Қафқоз.

Бояд қайд намуд, ки на оятҳои Қуръон ва на ҳадисҳои саҳеҳ ба бартариҳои ҳеҷ кадоме аз онҳо ишора намекунад. Инчунин имкон дорад, ки садди Зулқарнайн то ҳол аз тарафи муаррихон кашф нашуда бошад. Пас, ба чунин ҳулоса меоем, ки ҳоло дар рӯи Замин касе аниқ гуфта наметавонад, ки садди Зулқарнайн дар кучост. Бо ҳамин қиссаи Зулқарнайн дар инҷо ба охир расид.

Табиист, ки дар охири ин қисса ҳар хонанда савол медиҳад, ки Яъҷуҷ ва Маъҷуҷ кадом қавманд ва дар кучоянд? Дар ин бора суханони аҷоиб ва ғароиб дар ривоятҳои исроилӣ ва таърихӣ вуҷуд доранд. Дар ин ривоятҳои таърихнигорон ва ҷуғрофиядонон, ки баъзе муфасссирон аз онҳо истифода бурдаанд, ҳам имконияти дуруст будан ва ҳам нодуруст будан ҳаст. Ривоятҳо бо ҳам ихтилоф доранд. Бояд қатъиян таъкид намоем, ки дуруст, ё нодуруст будани ривоятҳо ба тавзеҳи оятҳои Қуръон ҳеҷ таъсир надорад.

Ончи ба он имон овардан ва эътиқод доштан лозим аст, дар Қуръон ва ҳадисҳои саҳеҳ баён шудаанд.

Аз оятҳои Қуръон ва ҳадисҳои саҳеҳ то ин ҳад маълум аст, ки;

а) Яъҷуҷ ва Маъҷуҷ монанди умуми мардум инсонанд, аз авлоди Ёфис писари Нӯҳ (а)-анд ва ба шакли қабила ва қавмҳои гуногун дар маконҳои мухталиф зиндагӣ кардаанд. Он қисме, ки ваҳшӣ буданд, дар замони Зулқарнайн аз дигар мардум бо сатҳ ҷудо шудаанд.

б) Ин қавми ваҳшӣ то қиёмат дар он тарафи сатҳ боқӣ мемонанд.

в) Адади онҳо хеле зиёд аст.

г) Замони наздикшавии қиёмат, пас аз фуруд омадани Исо (а)... садди Зулқарнайн вайрон мешавад.

Идомаи ҳулосаҳо ҳангоми шарҳи ояти баъдӣ, иншоаллоҳ, баён мегардад.

﴿وَتَرْكُنَا بِعَضْفِهِمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ﴾

﴿جَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا﴾

❁Ва таракнā баъзаҳум явмаизи-й ямуҷу фи баъзи-в ва нуфиха фи-с-сури фа ҷамаънāҳум ҷамъā. 99.

99. Ва он рӯз баъзеи онҳоро бигзорем, ки дар баъзеи дигар дарҳам оmezанд ва дамида шавад дар сур, пас, онҳоро бо навъе ба ҳам орем.

Ҳангоми наздикшавии қиёмат вайрон шудани садди Зулқарнайн ва хурӯчи Яъҷучу Маъҷуч дар ояти қаблӣ ишора шуд.

Худованд дар ояти мазкур фармудааст, ки Мо он рӯз, яъне ҳангоме ки қиёмат наздик мешавад ва вақти вайроншавии он сатт фаро расад, сатдро барбод медиҳем. Яъҷучу Маъҷуч хурӯч мекунад. Ҳолати онҳоро чунон мекунем, ки бо якдигар биёmezанд, зеро онҳо бисёранд ва дар як замон хурӯч мекунад ва дар фикри якдигаранд.

Муфасссирон гуфтаанд, ки баъди вайроншавии садди Зулқарнайн, қавми Яъҷучу Маъҷучи ваҳшии бешумор ба маконҳои ободи инсонҳо дар тамоми рӯи Замин бо якдигар омехта, гӯё селвор (мавҷзанон) мерезанд. Аҳли Замин гирифтори қатлу ғорат ва ваҳшигари онҳо мегарданд. Ободиҳо вайрон, киштзорҳо нобуд ва сармояҳо талаф мешаванд. Касе наметавонад пеши куштору ғоратгари онҳоро бигирад. Расули Худо ҳазрати Исо (а) ҳам бо дастури илоҳӣ бо ҳамроҳии мусулмонон дар куҳи Тур паноҳ мебаранд. Инчунин мусулмонони дигар маконҳо низ дар баландиҳо ва қалъаҳо паноҳ мебаранд. Ахиран дар асари дуъои ҳазрати Исо (а) ва ҳамроҳонаш қавми Яъҷучу ва Маъҷуч ҳама якбора ҳалок мешаванд. Баъдан, дар олам муддате оромӣ ва осудагӣ барқарор мегардад. Ин ҳолат пеш аз барпошавии қиёмат аст. Баъд бо амри Худованд ҳазрати Исрофил (а) бори аввал дар сур медаманд ва қиёмат барпо мегардад ва ҳама ободиҳо вайрон ва ҷондорон ҳалок мешаванд.

Идомаи ояти мазкур фармудааст, ки ҳангоме ки дафъаи дуюм дар сур дамида шавад, ҷисмҳои пӯсида ба хок табдилшудаи онҳоро (яъне инсонҳоро) аз нав зинда гардониди, дар маҳшаргоҳ (майдони ҷамъшавӣ) гирд меоварем. Дар бораи сури Исрофил (а) барои маълумоти бештар ба ояти 68-уми сураи «Зумар» муроҷиъат шавад. Ояти зер ба шарҳи ҳоли кофирон пардохта чунин гуфтааст, ки...

وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا

**Ва ғаразнā Чаҳаннама явмаизи-л лил кāфирина
ғарзнō.100.**

100. Ва он рӯз Дӯзахро пеши кофирон ошкоро рӯбарӯ орем,

Сипас, дар он рӯзе, ки ҳама дар маҳшаргоҳ ҷамъанд, барои натиҷаи амалҳои бади худро диданашон, Худованд Ҷаҳаннамро, бо тарзи ваҳшатнок, ба кофирон арза медорад. Ин гуна нишон додани Ҷаҳаннам худ азоби дардноку ҷонкоҳ аст. Чӣ расад, ки дохили он шаванд? Боз бо ин гуна ҷазо кӣ гирифтор мешавад? Ояти зер онро баён мекунад.

الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ

**Ал-лазӣна кәнат аъюнӯҳум фӣ гитӣбин ъан зикри ва кәнӯ
лā ястатӣъӯна самъā. 101.**

**101. ононе ки чашиҳои онҳо аз ёди Ман дар парда буд ва сухан
шунидан наметавонистанд.**

Худованд дар ояти мазкур бо як ҷумлаи кӯтоҳ кӣ будани кофирон ва чаро гирифтори чунин азоби даҳшатнок шуданашонро баён намуда гуфтааст, ки онҳо касонеанд, ки дар дунё мисли шахси кӯр далелҳои қудрату ваҳдонияти Моро медиданд, аммо эътибор намедоданд. Каломи ҳидоятгари Моро мешуниданд, ба гӯши онҳо намефорид, ҳатто шунидан намехостанд, тоқати шунидан намекарданд ва мисли карон рафтор мекарданд. Намехостанд ҳақро бинанду шунаванд, то ба ёди Мо шаванд.

Хулоса, кофирон нахостанд мисли аҳли тафаккуру аҳли ибрату маърифат аз оятҳои Парвардигор барои ба даст овардани некиҳои дунё ва охират истифода кунанд. Кофирон дар ғафлат монда, ба Худованд имон наоварданд, амр ва фармони Ӯро иҷро накарданд. Бо ин сабабҳо Дӯзах ба онҳо арза карда мешавад.

أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ إِنَّا

أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

А-фаҳасиба-л-лазӣна кафарӯ ай яттахизуъ ъибәди мин дунӣ авлийъ. Иннә аътаднә Ҷаҳаннама лил кәфирӣна нузулā. 102.

**102. Оё кофирон аз шиддати бугз пиндоштанд, ки бандагони Маро ба гайри Ман дӯст бигиранд (мӯчиби уқубат набошанд?!)
Ҳаройина, Мо Дӯзахро барои кофирон ҷои фуруд омадани онҳо омода сохтаем.**

Ояти мазкур ба яке аз нуқтаҳои асосие, ки сабаби гумроҳии кофирон аст, ишора намуда гуфтааст, ки оё кофирон пиндоштанд, ки ба ҷуз Ман бандагони Маро (яъне, Исо (а), Узайр (а) ва фариштагонро) ба худ дӯст (яъне илоҳ) гиранд, оё ин андешаи номумкинашон муҷиби гумроҳи онҳо ва сабаби азобашон нест? Албатта, ин ақидаи нодурусти онҳо сабаби ба азоб гирифтور шудани онҳост. Онҳо бояд бидонанд, ки бо чунин ақидаву рафтор кофиранд. Ҷаҳаннам бисёр ҷойгоҳи бадест, ки Мо барои пазирии чунин кофирон омада сохтаем. Чун кофирон ворида он мешаванд ва меҳаҷанд ба ҷойгоҳи худ раванд бо анвоъи азобҳо пазирий мешаванд. Калимаи «нузуло» асосан барои пазирии меҳмони олиқадр ба кор бурда мешавад. Дар ин оят ба кор бурдани он барои истехзои кофирон аст. Дар оятҳои охири сураи мазкур сухан дар бораи меъёр (ченак)-и амалҳо ва инсонҳо меравад.

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾

Қул ҳал нунаббиукум би-л ахсарӣна аъмālā. 103.

103. Бигӯ: «Оё шуморо ба ононе ки аз рӯйи амал зиёнкортарини мардуманд, хабар диҳам?!».

Худованд дар ин оят Расули Худ (с)-ро фармудааст, ки ба онҳо (кофирон) бигӯ, ки оё ба шумо хабар диҳам, ки зиёнкортарин инсон аз рӯйи амал кист? Барои он, ки шунаванда посухи ин саволро интизорӣ накашад билофосила Худованд дар ояти зер гуфтааст, ки

الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يُحْسِبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ

صُنْعًا ﴿١٠٤﴾

**Ал-лазӣна ҷалла саъюҳум фи-л ҳайāti-д-дунйā ва ҳум
яҳсабуна аннаҳум юҳсинӯна сунъā. 104.**

**104. Ин ҷамоат ононанд, ки саъйи онҳо дар зиндагонии дунё гум
(табоҳ) шуд ва онҳо гумон мекунанд, ки аз рӯи амал некӯкорӣ
мекунанд.**

Зиёнкортарини мардум касонеанд, ки бо ақидаи нодуруст (ботил) тамоми кӯшиш ва фикру андешаи худро барои дарёфти зиндагии дунёи фонӣ сарф карда, мафтуну дилбохтаи роҳу равиши ботили хеш шуда, боз мепиндоранд, ки кори хуберо анҷом додаанд аз натиҷаи он дар охират бархурдор хоҳанд шуд. На! Онҳо зиёндидатарини мардуманд. Худо накунад, ки инсон асоси сармоя ва маънавиёти Худододи худро чун ақл, ҳуш, умр, ҷавонӣ, саломатӣ, ки маҳсули ҳамаи амалҳои инсон ба онҳо вобастааст, ройгон аз даст диҳад. Он ҷамоат кадоманд ва ақидаи нодурусташон чӣ гуна аст? Ояти зер сифати асосии ин ҷамъиятро баён мекунад:

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ ۖ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ

لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَزَنًا ﴿١٠٥﴾

**Улāика-л-лазӣна кафарӯ би āйāti Раббиҳум ва лиқōиҳи
фаҳабитат аъмāлуҳум фа лā нуқӣму лаҳум явма-л-
қийāмати вазнā. 105.**

**105. Ин ҷамоа ононанд, ки ба оятҳои Парвардигори хеш ва ба
мулоқоти Ӯ кофир шуданд, пас, амалҳои онҳо нобуд шуд, пас,
барои онҳо рӯзи қиёмат ҳеҷ вазне нахоҳем дод.**

Ояти мазкур ақидаи нодурусти он гурӯҳро, ки зикрашон дар оятҳои қаблӣ гузашт ва он асос ва решаи тамоми бадбахтиҳои онҳост, баён карда гуфтааст, ки онҳо касоне ҳастанд, ки ба оятҳои Парвардигорашон бовар накарданд, онҳоро инкор карданду кофир шуданд. Онҳо инчунин ба барпо шудани қиёмат бовар надоштанд. Дар натиҷа, ҳама амалҳои онҳо дар ҳамин дунё нобуд шуд ва барои қиёматашон ҳеҷ чиз боқӣ намонд. Мавъиза. Оятҳои қуръонӣ чашми шахси хирадмандро бино ва гӯши онро шунаво мекунанд. Пардаҳои ғурурро дар ҳам мерезанд. Онҳо ҳамчу нур инсонро аз торикиҳои ваҳму пиндори нодуруст, берун меоранд ва одамиро ба

роҳи ҳақиқат равон месозанд. Касоне, ки ба оятҳои Қуръон бовар надоранд, онҳо инсонҳое ҳастанд, ки барпо шудани қиёмат ва марҳалаҳои онро низ инкор доранд. Инсон то бовар накунад, ки ҳама мавҷудоти олами ҳастӣ, аз он ҷумла, ҳуди ўро Худои якка ва ягона офаридааст ва агар иқрор накунад, ки барпошавии қиёмат ҳақ аст ва дар он рӯз ҳама аз нав зинда гардонида мешаванд, набояд умед кунад, ки амалҳои некаш дар охира ба кор меоянд. Амалҳои чунин шахсон мисли хокистарест, дар гузаргоҳи боди тунд, ки бо вазидани он дар андак замон, осоре аз онҳо боқӣ намонанд. Ингуна амал дар рӯзи санҷиши амалҳо ҳеҷ вазне ҳам надорад. Дар ояти зер сеюмин омили бадбахтии онҳо зикр шудааст.

ذٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا اٰيٰتِي وُرُسُلِيْ هُزُوًا ﴿١٠٦﴾

Зāлика ҷазāуҳум Ҷаҳаннаму би мā кафару ва-т-тахазӯ айāти ва русули ҳузувā. 106.

106. Ҷазои онҳо, ба сабаби он ки кофир шуданд ва оятҳои Моро ва пайғамбарони Моро ба тамасхур гирифтанд, Дӯзах бошад.

Ояти мазкур барои касоне, ки сифаташон дар оятҳои қаблӣ зикр шуд, ҳушдор буда баён кардааст, ки ҷазои онҳое, ки оятҳои Мо ва пайғамбарони Моро ба истеҳзо ва масхара гирифтанду кофир шуданд, Ҷаҳаннам аст. Оре! Қуръони карим ва оятҳои қуръониро, шахсияти Пайғамбар (с) ва таълимоту ҳадисҳои ў (с)-ро зинҳор масхара кардан мумкин нест, ҳазлу беэҳтиромӣ кардан мумкин нест. Касе, ки ингуна амалҳоро мекунад, кофир асту амалҳояш ботил.

Бо ҳамин баёни сифатҳои кофирон, натиҷаи амалҳои онҳо дар ин оятҳо ба охир расид. Ҳоло дар оятҳои баъдӣ сифати муъминон баён шудааст.

اِنَّ الَّذِيْنَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّٰتُ الْفِرْدَوْسِ نُزْلًا ﴿١٠٧﴾

Инна-л-лазйна āману ва ъамилу-с-солиҳāti кāнат лаҳум ҷаннāту-л Фирдавси нузулā. 107.

107. Ҳаройина, ононе ки имон оварданд ва корҳои шоиста карданд, ҷои меҳмониҳои онҳо бўстонҳои Биҳишт бошад.

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾

Холидини фиха ла ябғуна њанҳа ҳивалā. 108.

108. Дар он ҷо ҷовидон бошанд, аз он ҷо (ба дигар ҷой ҳаргиз) бозгаштанро на талабанд.

Аз оятҳои қаблӣ зиёнкортарини мардумро ба хубӣ дониста шуд. Ҳоло оятҳои зерин назар дар бораи муъминону подоши онҳо дар охираат хабар медиҳад, ки манзили пазироӣ ва меҳмоннавозии касоне, ки имон оварданд ва амалҳои солеҳро анҷом доданд «Ҷаннатул-Фирдавс» аст. Ин боғҳои пурдарахт барои гиromидошти онҳо, қаблан омода шуда, иқоматгоҳи ҳамешагии онҳост. Онҳо асло ба ҷои дигар кӯчонида намешаванд. Аз боғҳои Фирдавс гиromитар ҷои дигаре барои онҳо нест, ҳар чизе, ки хоҳанд, дар он ҷо омодааст, дилашон майли дигар боғе намекунад. Дар ҳадиси шариф бо ривояти Имом Аҳмад ва Имом Тирмизӣ аз Убод ибни Сомит (р) омадааст, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **«Ҳамоно, дар Биҳишт сад дараҷа аст, ки фосилаи байни ҳар кадоми онҳо аз ҳамдигар монанди фосилаи миёни Осмону Замин аст. Баландтарин дараҷаи он Фирдавс аст, ки Арши Раҳмон болои ӯст. Рӯдхонаҳои чаҳоргонаи Биҳишт аз он ҷорӣ мешаванд. Ҳар гоҳе аз Худованд Биҳиштро пурсед, биҳишти Фирдавсро бихоҳед».**

Хулоса, ҳар касе чунин мақомро мебоҳад, бояд худро соҳиби беҳтарин сифатҳои инсонӣ гардонад ва дар иҷрои солеҳтарин амалҳо бикӯшад. Онҳое, ки меғӯянд: «Худо кунад, ки мо ба Биҳишт роҳ ёбем, бигзор дар поёнтарин марҳалаи он бошем», - шахсонеанд, ки аз ҳиммати баланди муъминони ростин баҳраи кофӣ надоранд. Баъди баёни сифати муъминон ва подоши амалҳои онҳо дар ояти зерин сухан аз он меравад, ки инсон ҳарчи қадар илм дошта бошад ҳам, илми ӯ маҳдуд аст. Лекин илми Худованд маҳдуд нест.

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنفَدَ

كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾

Қул лав кона-л-баҳру мидада-л ли калимāti Раббī ла нафида-л-баҳру қабла аъ таъфада калимātu Раббī ва лав чиънā би миълиҳи мададā. 109.

109. Бигӯ: «Агар барои навиштани суҳанҳои Парвардигори ман дарё сиёҳӣ бошад, албатта, пеш аз он ки суҳани Парвардигори ман ба охир расад, дарё тамом шавад, агарчи монанди он дарё барои мадад дарёи дигар изофа кунем».

Аз ибни Аббос (р) ривоят шудааст, ки чун ояти 85-уми сураи «Исро» нозил шуд, баъзе яҳудиён гуфтанд: «Ба мо илми бисёр дода шудааст. Зеро мо соҳиби Тавротем, ба ҳар касе, ки Таврот дода шуд, бе гумон ба ӯ хайри бисёр дода шудааст. “Ҳамоно буд, ки ояти 109-уми сураи «Каҳф», ки аз илми бе интиҳои Худованд ва аз ночиз будани илми мо хабар медиҳад, нозил шуд.” Дар ин оят Худованд ба Расули Худ (с) фармуд, ки ба касоне, ки даъвои соҳиби илми бисёр буданро доранд, бигӯ, ки агар барои навиштани калимаҳои илми Парвардигорам ва ҳикматҳои Ӯ дарёҳои дунё чун сиёҳӣ (ранг) шуда бо ҳам ҷамъ шаванд, пеш аз он, ки навиштани калимаҳои илми Парвардигор ба поён расанд, он дарёрангҳо тамом мешаванд. Агар боз, ҳам мисли он дарёҳо ба онҳо изофа шавад, онҳо низ тамом мешаванд, аммо боз калимаҳои илми беинтиҳои Парвардигор боқӣ мемонанд. Мувофиқ ба мазмуни ояти мазкур дар сураи «Луқмон» ояти 27-ум омадааст: **«Ва агар он чӣ дар Замин аст, аз дарахтон, қаламҳо шаванд ва дарё сиёҳӣ бошад, баъд аз ин дарё ҳафт дарёи дигар онро мадад кунанд, суҳанҳои Худо ба поён нарасанд. Ҳаройина, Худованд голибу боҳикмат аст».** Оре! Илми Худованд илмест номаҳдуд ва беинтиҳо. Нақл аст, ки чун Мӯсо (а) ва Хизр (а) дар киштӣ нишастанд, дар аснои роҳ паррандае монанди саъба омад, ба киштӣ нишаст ва аз баҳр об нӯшид. Хизр (а) ба Мӯсо (а) гуфт: «Дидӣ, саъба чӣ кор кард?». Мӯсо (а) гуфт: «Об нӯшид». Хизр (а) гуфт: «Илми ману ту назди илми Парвардигор мисли оби нӯшидаи саъба аз ин баҳр аст».

Дар ояти охири ин сура чунин омадааст, ки:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌُ وَاحِدٌ ۖ فَمَن كَانَ يَرْجُوا

لِقَاءَ رَبِّهِ ۖ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ ۚ أَحَدًا ﴿١٨﴾

**Қул иннамъ ана башару-м миџлукум йўџъ илайя аннамъ
Илāхукум Илāху-в Вāхид. Фамаъ кāна ярчу лиқъа Раббихи
фал-яъмал ъамалаъ сōлиџа-в ва лā юшрик би ъибāдати
Раббихи аџадā.110.**

**110. Бигӯ: «Чуз ин нест, ки ман монанди шумо одамиам, ба сӯйи
ман ваҳй фиристода мешавад, ки маъбуди шумо ҳамон маъбуди
якто аст, пас, ҳар кас мулоқоти Парвардигори худро умед дорад,
бояд, ки кори писандида бикунад ва дар ибодати Парвардигори
хеш ҳеҷ касро шарик наёрад».**

Назди муфасссирон ояти мазкур фушурдаи ҳама оятҳои ин сура буда, дар меҳвари се мавзӯъ давр мезанад, ки иншоаллоҳ ҳангоми эзоҳи ояти мазкур ба онҳо ишора мешавад. Сабаби нузули ин оятро аксари муфасссирон гуфтаанд, ки шахсе ба ҳузури Расулulloҳ (с) ҳозир шуда гуфт: «Ё Расулаллоҳ! Ман дар роҳи Худо садақа медиҳам, силаи раҳм мекунам ва ин амалҳоро фақат барои ризои Аллоҳ ба ҷо меорам. Аммо ҳангоме ки мардум аз ин амалҳои ман сухан мекунанд, хушҳол мешавам. Ин амалҳои ман чӣ мешаванд?». Расулаллоҳ (с) дарҳол ҷавоб нагуфтанд, балки сукутро ихтиёр карданд. Ҳамоно ҷузъи ояти мазкур «...пас, ҳар касе ба лиқои Павардигори худ умед дорад...», нозил шуд. Яъне танҳо он амале мақбули даргоҳи Худованд аст, ки ихлоси комил ҳамроҳи ӯ бошад. Худованд дар ин оят Расули Худ (с)-ро хитоб намуда гуфтааст, ки ба он саволдиҳандагоне, ки туро аз қиссаи асҳоби Каҳф ва Зулқарнайн мепурсиданд, бигӯ, ки ман Худо ё фаришта нестам, ман ҳам мисли шумо башар (инсон)-ам. Илми ғайбро намедонам. Локин фарқ байни ман ва шумо дар он аст, ки ба ман ваҳйи илоҳӣ меояд. Агар Худованд бо ваҳйи Худ маро огоҳ намекард, аз кучо медонистам, ки асҳоби Каҳф, ё Зулқарнайн кистанд. Ё бе ваҳйи Илоҳӣ аз ҳоли онҳо чӣ тавр ба шумо хабар медодам? Эй мушрикони! Ваҳйе, ки бар ман омадааст, ин аст, ки донед, ки Худои шумо яккаву ягонааст, шарик надорад. Худоро яккаву ягона доништан (тавҳид), аслу асоси дини Ислом аст. Ҳама амалҳои солеҳ дар охираат бе тавҳид ҳеҷ ғоидае надоранд. Тавҳид мисли ҷон дар тани инсон, рӯҳи ҳама амалҳои шоистааст. Дар давоми оят омадааст, ки ҳар касе, ки умеди дидани Павардигори худро дошта бошад, пас, бояд, ки амалҳои солеҳ (нек)-ро анҷом диҳад. Ҳар коре, ки шарияти Ислом бар хайр будани он раҳнамоӣ ва таъкид карда, анҷомдиҳандаи онро сазовори савоб муъаррифӣ карда бошад, он амалро амали солеҳ

(нек) гуфта мешавад. Дар он сурате амал, амали солеҳ ҳисобида мешавад, ки дар ҳолати иҷрои он ба ғайри ризои Аллоҳ, ризои ҳеҷ кас, хоҳ нақӯкор бошаду хоҳ бадкирдор, чи ҳайвон бошаду чи ҷимод, дар назар дошта нашавад. Зеро риё амалро ботил мекунад. Дар охир боз барои таъкиди бештар Худованд гуфтааст, ки набояд ҳангоми Павардигорро ибодат кардан, касеро шарики ӯ ҳисобед.

Дар инҷо ибодат ба маънои ом аст. Ҳама корҳои писандидаи шаръро дар бар мегирад. Мисли намоз, рӯза, ҳаҷ, закот, назр, қурбонӣ ва дигар амалҳои нек.

Хулоса, то ихлоси ҳақиқӣ дар амал ҳамроҳ нашавад, дар зоҳир амали солеҳ бошад ҳам, аммо дар асл чунин амал ботилу бесавоб аст. Дар ҳадиси шариф бо ривояти Имом Аҳмад ва Ибни Саъд аз Абӣ Саъид ибни Абӯфазолаи Ансорӣ (р) омадааст, ки ӯ гуфт: «Аз Расули Худо (с) шунидам, ки фармуданд: **«Дар он рӯзе, ки дар омадани он ҳеҷ шакке нест, Худованд ҳама пешиниёну пасиниёро гирд меоварад, ҷорзанандае ҷор мезанад: Ҳар касе ба Худо дар вақти иҷрои амал касеро шарик қарор дода бошад, ҳоло барои ӯ дар ин ҷо ҳеҷ савобе нест, бояд савобашро аз ғайри Аллоҳ талаб кунад. Зеро Худованд ҳаргиз ба шарик ниёз надорад»**. Дар мазмуни ҳадиси шариф омадааст: **“Рӯзи қиёмат амалҳои авлоди Одамро дар номаҳои муҳрзада дар пешгоҳи Худованд арза медоранд.”** Худованд мефармояд: **“Ин якеро дур афганед ва он якеро пеш оваред.”** Фариштагон меғоянд: «Павардигоро! Ба Зоти Ту қасам, мо аз вай ҷуз кори хайр чизи дигаре надидаем». Худованд мефармояд, ки **«Оре! Вале амали вай барои ғайри ризои Ман буд ва Ман имрӯз фақат он амалеро мепазирам, ки ҳадаф аз он ҳолис барои ризои Ман буд»**.

Имом Муслим, Имом Насоӣ ва Имом Аҳмад аз Абӯдардо (р) ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **«Ҳар касе хондани даҳ ояти охири сураи «Каҳф»-ро одат кунад, аз фитнаи Даҷҷол дар амон мемонад»**. Дар дигар ҳадис омадааст: **«Даҳ ояти аввали сураи «Каҳф»-ро ёд кунад аз фитнаи Даҷҷол дар амон мемонад»**. Бо ривояти Ҳофиз Абӯ Бакр ибни Мурдавия, ки аз Ибни Умар (р) ва ӯ (р) аз Пайғамбар (с) ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд: **«Ҳар касе рӯзи ҷумъа сураи «Каҳф»-ро хонад, рӯзи қиёмат аз болои қадамҳои ӯ нуре медурахшад, ки фалакро рӯшноӣ медиҳад ва агар аз**

ҷумъа то ҷумъаи дигар байни онҳо хатогие сар зада бошад, бахшида мешаванд».

Хулоса, дар шаъни сураи Каҳф ҳадисҳои бисёр аст, ки яке қувватбахши дигар аст. Дигар ин ки он чи дар мазмуни ин сура гузашт, дарси ибрат буд. Бинобар ин, бузургон ҳар рӯз бо дарки маъно хондани даҳ ояти аввал, ё даҳ ояти охири ин сура ва ҳар рӯзи ҷумъа аз сари сура то охир хондани онро тавсия карданд. Ва лилоҳил ҳамд.

Поёни сураи «Каҳф» ва поёни ҷилди 3.